STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03740

DRAMEN

Sholem Asch

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אש.

דראמען.

דריטער באַנד.

ווילנער פֿאַרלאַג פֿון ב. א. קלעצקין.

דרוקעריי „ווילנער פאַרלאַג" ווילנע, קליין סטעפּן גאַס 23.

נאָכדרוקן פאַרבאָטן.

אינהאלט:

פון דריטן באַנד.

1. גאָט פון נקמה.
2. מיטן שטראָם.
3. דער זינדיקער.
4. אום ווינטער.
5. אין ווינט.

פּערזאָנען:

יעקל טשאַפּטשאַוויטש, דער „פּעטער"	אַ בעל־הבית פון אַ פרעהליך „הייזעל".
שרה	זיין ווייב (אַ געוועזענע קאַקאַטע).
רבקה'לע	זייער טאָכטער, אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר 17.
הינדעל	1-טע מיידעל פון „הייזעל" אַ פער־עלטערטע פון עטליכע און דרייסיג יאָהר).
מאַנקע	2-טע מיידעל, נאָך גענוג יונג.
רייזעל	3-טע מיידעל.
באַשאַ	אַ פּראָווינציאַל מיידעל, ערשט אַנ'אָנגעקומענע
שלמה	אַ אלפאָנס. הינדעלס געקויפטער חתן, אַ שענער יונג, 26 יאָהר
ר' אלי	פאָלקס־שדכן, אַ שדכן פון דעם „פּעטער".
ר' יעקב	אַ פרומער יוד. אַ סופר.
אַ פרעמדער יוד	אַ מחותן.
אַ יודענע	בלינד אויף איין אויג (פון די אָרימע לייט).

צייט: געגענוואַרט.

אָרט: אין אַ גרעסערע פּראָווינציאַלע שטאָדט.

ערשטער אקט.

סצענע.

(ביים „פעטער" אין פריוואט-וואָהנונג. ערשטער שטאָק פון א אלטער הילצערנ ר געבײדע. דאָס צימער געפינט זיך איבער דעם קעלער, אין וועלכען עס איז דאָס „הייזעל". צום וואָהנונג פיהרט ארויף א הילצער-נע טרעפ פון דרויסען. וועלכע לאָזט זיך הערען אין דער שטוב, בשעת מען געהט אויף זיי. די וואָהנונג בעשטעהט פון איין גרויסע שטוב מיט א נידריגען באַלקען. דאָס מעבעל נייעס, ווארשאָווער ביליגער סטיל, וועלכעס הארמאָנירט נישט מיט דער אַלטער געבײדע פון דער שטוב. די ווענד זיינען בעהאנגען מיט בילדער, אויסגענעהט אויף קאַנווע, ביבלישע סצענעס: „ארם וחוה ביים עץ הדעת" א. ז. וו. מיזרעלשע אַרבייט, געגענאיבער דער סצענע—די טהיר, וואָס פיהרט פון דרויסען אריין. רעכטס א צווייטע טהיר, פיהרט אין רבקה'לעס שטוב אריין. פון ביידע זייטען טהיר—רעכטס צוויי בעטען ביי דער וואַנט, הויך אויפגעבעט מיט בעטגעוואַנט. לינקס צוויי [illegible]טערלעך נידריגע, מיט לאָדען פון אינווייניג צו צומאַכען, בעהאנגען מיט פאָר-האַנגליך, בעשטעלט מיט בלומען-טעפ; צווישען די פענסטער א שווי-בען-שענקעל. הינטער איין פענסטער א קאַמאָד. אין שטוב פערפאַר-טיגט מען אויפצורוימען; ס'זעהט זיך אויס: מען גרייט זיך צו אויף געסט... אָנגעשטעלט מיט איבריגע טישען און בענק, בעשטעלט מיט קאָרבס געבעקס און אנדערע עסען-ווארג. א יונגער פריהלינגס-טאָג, נאָך מיטאָג.

(שרה, רבקה׳לע, שפעטער דער „פעטער״.)

שרה

אַ הויבע און אַ שלאַנק שענע. דאָס פּנים שוין רעכט פערדאָרבען, נאָר גאָך גענוג שפּורען פון איהר געוועזענער שענהייט, וועלכע האָט נאָך היינט אין זיך אַ געוויסען טאָן פון פרעכהייט. אַ שייטעל אויף איהרע קאָקעטע לאָקען; די לאָקען גנב׳ענען זיך פון צייט צו צייט פון א׳הר שייטעל אַרויס. אָנגעטהון אין שוין ערנסט מוטערליכער קליי-דונג, וועלכעס איז נאָך דאָ און דאָרט קאָקעט בעפּוצט מיט פיעל צירונג. אין איהרע בעוועגונגען קען זי זיך נאָך נישט גאַנץ בעפרייען פון דער וועלט, פון וועלכער זי איז אַרויסגעגאַנגען... שטעהט מיט

רבקה׳לען.

אַ רייצענד יונג מיידיל, זעהר נעט געקליידעט, בעל הבת׳יש, נאָך אין אַ קורץ קליידעל, צוויי לאַנגע צעפּ האָר, אין פערפערטי-גען אויסצופּוצען דאָס צימער

רבקה׳לע

(שטעקט אַריין פאַפירענע בלומען אין די גאַרדינען).

אָט אַזוי, מאַמעשי, יעצט דאָס שפּיגעלע בעפּוצען, זעה, מאַמעשי, [illegible]עט שען זיין?

שרה

(איז פערנומען ביים טיש אָנגרייטען).

פלינקער, טאַכטערשי, פלינקער, דער טאַטע איז שוין געגאַנגען בעלי-בתים בעטען דאָס ספר-תורה אַהיים ברענגען.

רבקה׳לע.

וועט שען זיין, מענשען וועלען קומען ... מען וועט שפּילען, מען וועט זינגען ... יאָ, מאַמעשי?

שרה.

יאָ, טאָכטער-לעבען, עס איז אַ חנוך, עס איז אַ גרויסע מצוה ... נישט אַלע קענען זיך ספר-תורות שרייבען. אַ בעל-הבית, אַ אָנגעזעהענער מענש ...

רבקה׳לע.

און מיידלעך וועלען אויך קומען? מען וועט טאַנצען? ס׳וואָהר, מאַמעשי? (שטעלט זיך אַב) איך מוז דאָך מיר אַ בלוזקע קויפען, מאַמעשי, און אַ פּאָר ווייסע פּאַנטאָפּעל קויפען. (ווייזט איהרע קאַטאַשען) אין קאַמאַשען קען מען דאָך נישט טאַנצען?

שרה.

אַז דו וועסט אַ כלה ווערען, אם ירצה השם, חל המועד פּסח, וועל איך דיר אַ לאַנג קלייד מאַכען, פּאַנטאָפּעל קויפען, ס׳וועלען מיידלעך קומען, פיינע מיידלעך, בעל-הבתישע טעכטער, דו וועסט דיך חבר׳ן מיט זיי.

רבקה׳לע

(עקשנט זיך).

שטענדיג לייגסט דו אָב אויף פּסח. איך בין שוין היינט גרויס. (שטעלט זיך אין שפּיגעל אריין) זעה, מאַמעשי, איך בין שוין גרויס. (ווייזט די האָר) אַזעלכע לאַנגע צעפּ האָר האָב איך שוין. מאַנקע זאָגט, אַז ... (כאַפּט זיך צוריק) און מאַנקע וועט אויך זיין, ס׳וואָהר, מאַמעשי?

שרה.

ניין, טאָכטער לעבען. בעל-הבת׳ישע קינדער, אָר׳נטליכע מיידלעך... דו ביזט אַ בעל-הבת׳יש קינד, אַ אָר׳נטליך קינד.

רבקהל׳ע.

פאַר וואָס נישט, מאַמע לעבען? האָט מיר מאַנקע אַ מגן-דוד אויפגעריסעוועט אויפ׳ן ספר-תורה-קליידעל... איך נעה איהם איצט מיט זיידענע וולישקע אויס, מיט בלעטער בעפוצט, מיט בלומען בעפוצט, וועסט זעהן, ווי שען, מאַמעשי. (וויזט אויף די בילדער פון וואנד) הונדערט מאָל שענער פאַר די...

שרה

(ערשראָקען).
וועה איז מיר, פערצעהל נישט דעם טאַטען. ער וועט שרייען, ער וועט זיך בייזערן.

רבקה׳לע.

פאַרוואָס, מאַמעשי? עס איז דאָך פאַר׳ן ספר-תורה׳ס וועגען?

שרה.

דער טאַטע וועט זיך בייזערן. (עס הערען זיך טריט) שווייג, רבקה׳לע, דער טאַטע געהט.

דער „פעטער"

(נאָך אויף די טרעפ).
וואָס, בעטען וועל איך מיך ביי זיי... האָב איך טאַקע אַ גע-

שעפּט! (קומט אַריין. אַ הויכער, שטאַרקער יונג פון אַ יאָהר 40, אַ דיק בייכעל מיט אַ שוואַרץ בעוואַקסען געזיכט. אַ שוואַרץ רונד געשווירען בערדעל. רעדט הויך, גראָב, מאַכענדיג דערביי מאוס'ע בעוועגונגען מיט די הענד, אָנגרייפענדיג דעם צווייטען, וואָס ער רעדט צו איהם, ביי דער קלאַפּע. דאָך ליגט אויסגעגאָסען אויף זיין געזיכט און אין זיין גאַנצער פּערזאָן אַנ'אָפענהאַרציגקייט). וועלען זיי נישט קומען, דאַרף מען נישט... האָב איך אָרעמע-לייט צוזאַמענגענומען... האָב איך נישט קיין מורא, עס וועלען זיך געפינען בעלנים אויף די לעקעכער מיט די גענז. (דערזעהט רבקה'לען, זעצט זיך) קום נאָר אַהער צום טאַטען.

שרה

(כייז, אָבער בעמיהט זיך נישט דערפון בעמערקען צו געבען. סערווירט דעם טיש).

זיי וועלען זיך, מיינסט דו, דעם יחוס מיט דיר איינרייכטען? אַז זיי דאַרפען אַ הונדערטער צו באָרגען... אַ נדבה צו נעהמען שעמען זיי זיך גאָר נישט מיט דיר... דער גוי איז טרפה, אָבער זיין גראָשען איז כשר...

דער „פּעטער".

ווי זי האָט דאָס מורא, אַ זאָרג אָנגעקריגען! האָב נישט קיין מורא, עס וועט דיר גאָרנישט קאַליע ווערען... (רופט רבקה'לען) נו, קום נאָר אַהער צום טאַטען.

רבקה'לע

(געהט צו צום פאָטער זעהר נישט גערן, האָט מורא).

וואָס וויל דער טאַטעשי?

דער „פּעטער".

האָב נישט קיין מורא, רבקה'לע, איך וועל דיר קיין שלעכטס נישט טהון. (נעהמט זי אַז ביי דער האַנד) האָסט ליעב דעם טאַטען, יאָ?

רבקה׳לע

(שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ אויף יאָ).

דער „פּעטער".

און פאַרוואָס האָסטו מורא פאַר׳ן טאַטען?

רבקה׳לע.

איך ווייס נישט.

דער „פּעטער".

האָב נישט קיין מורא פאַר׳ן טאַטען, דער טאַטע האָט דיך ליעב, זעהר ליעב. איך לאָז היינט אַ ספר־תורה שרייבען, עס קאָסט אַ סך געלד. פאַר דיר, מיין קינד, פאַר דיר.

רבקה׳לע

(שווייגט. פּויזע).

דער „פּעטער".

און אַז גאָט וועט העלפען און דו וועסט אַ כלה ווערען, וועל איך קויפען דיין חתן אַ גאָלדענעם זייגער מיט אַ גאָלדענער קייט — אַ האַלב פונט גאָלד זאָל ער וועגען... דער טאַטע האָט דיך זעהר ליעב.

רבקה׳לע

(שווייגט, לאָזט אַראָב דעם קאָפּ, שעמענדיג זיך. פּויזע).

דער „פעטער".

דו שעם דיך נישט, אַ כלה מעג מען ווערען, גאָט האָט גע-הייסען. (פויזע) דאָס איז גאָר נישט ... אַלע מענשען ווערען חתן-כלות.

רבקה'לע

(שווייגט. פויזע).

דער „פעטער".

נו, האָסט דו ליעב דעם טאַטען דיינעם?

רבקה'לע

(שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שטיל).

יאָ.

דער „פעטער".

נו, וואָס ווילסטו זאָל איך דיר קויפען? זאָג, רבקה'לע. (רבקה'לע ענטפערט נישט) נו, זאָג, האָב נישט קיין מורא, דער טאַטע האָט דיך ליעב. נו, זאָג, וואָס זאָל איך דיר קויפען?

רבקה'לע

(שווייגט).

שרה

(איז פערנומען ביים טיש; צו רבקה'לען).

נו, פאַר וואָס ענטפערסט דו נישט, אַז דער טאַטע רעדט צו דיר?

רבקה׳לע.

איך ווייס נישט...

שרה

(צום „פעטער״).

אַ זיידענע בלוזקע וויל זי מיט אַ פּאָר ווייסע פּאַנטאָפעל.

דער „פעטער״.

אָ, דו ווילסט אַ זיידענע בלוזקע מיט אַ פּאָר ווייסע פּאַנטאָפעל!

רבקה׳לע

(שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ אויף יאָ).

דער „פעטער״.

דאָס קומט דיר. (נעהמט אַרויס פון די געלד-קלינגענדע קעשענע אַ גאָלד-שטיק און גיט איהר) יאָ, גיעב דאָס דער מאַמעשי, לאָז זי דיר קויפען. (רבקה׳לע נעהמט צו דאָס געלד, טראָגט עס צו צו דער מוטער. עס הערט זיך אַ געָ-רודער אויף די טרעפּ פון די אַרויפקומענדע אָרעמע לייט).

דער „פעטער״

(צו שרה׳ן).

זעהסט, דו האָסט געזאָגט, (עפענט אויף די טהיר) אַז דו וועסט קיין געסט נישט האָבען. (רופט) נו, קומט אַריין, קומט אַריין. (עס קומען אַריין אַ חאַליאַסטרע אָרעמע לייט, מענער און פרויען, צום ערשט איינציגווייז, ווי זיי וואָלטען זיך אַריינגעגנב׳עט אין שטוב, דערנאָך מעהר, פיהרען זיך אויף אַרויסרופענדיג, טייל רופען איראָניש צום „פעטער״): גוט מאָרגען אייך, בעל מחנך! (ווענדען זיך צו שרה׳ן) אַ גוטען טאָג, בעל-הבית׳טעשי

שרה

(טהוט זיך אָן אַ שערץ, לייגט אַריין אין איהם חלות, זעמעל, לעקעך און אנדערע עסענוואַרג. טהיילט אַרום צווישען די אָרימע לייט).

איינער פון די אָרימע לייט.

לאַנג לעבען זאָלט איהר, בעל-הבית׳טעשי, איהר זאָלט זוכה זיין מעהר שמחות צו מאַכען.

אַ יודענע.

דאָס ספר-תורה זאָל אייך הצלחה און אַ ברכה אין אייער הויז אַריין...

דער „פעטער"

(וואַרפט די אָרימע לייט שטיקער חלה נאָך שרה׳ן).

צו גאַנצע פונטען לעקעך זאָלסט דו זיי געבען און צו פלעשלעך בראָנפען מיט אַ היים. זאָלען זיי וויסען, אַז היינט איז ביי מיר אַ שמחה... נישט-קשה, איך קען בעשטעהן אויף דעם.

אַ יודענע, בלינד אויף איין אויג

(ריהמט פאַר די אָרימע לייט דעם „פעטער" מיט שרה׳ן).

דאָ איז שוין איינס אַ הויז, זאָל איך שוין אַזאַ יאָהר האָבען, געהט שוין קיינער פון דאַנען מיט טרוקענע הענד נישט אַרויס. אַ לעַ-פעל יויך פאַר אַ קראַנקען, אַ העמד פאַר אַן אָרעמאַן. וואָס דען, דאָרט אין די הויכע פענסטער וועט איהר קריגען?...

(שרה, זוי זי וואָלט נישט בעמערקט דער יודענעס רייד, וואַרפט אַריין אין איהר שערץ אַ פאָר חלקים מעהר. די יודענע האַלט אויף דאָס פאַרטעך איהרס און רעדט וויטער).

דאָ אַז מען מאַכט אַ שטיקעל שמחה... קען מען זיין, ווער מען וויל... קען מען האַנדלען, מיט וואָס מען וויל...

אַנדערע אָרימע לייט

(:ווישען זיך).

אַזאַ יאָהר שוין אויף אונז, אַזאַ יאָהר שוין אויף אונז ...

דער „פעטער"

(נעהמט ארויס אַ פולע האַנד מיט קליינגעלד און גיט עס איבער אין רבקה'לעס שערץ).

נו, צוטייל די אָרימע לייט.

(רבקה'לע טיילט ארום די אָרימע לייט קליינג:לד).

די יודענע, בלינד אויף איין אויג

(מיט מעהר קוראַזש ווייזט אויף רבקה'לען).

..ון ווייזט מיר אין דער גאַנצער שטאָדט נאָך אַזאַ אָר'נטליך מיידעל... (צו די אַנדערע ווייבער) רבנים האָבען דאָך נישט אַזעלכע קינ-דער. (זאָגט שטילער, דאָך, אַז דער „פעטער" און שרה זאָלען הערען) און גאָט ווייסט, פון וואַנען עס נעהמט זיך צו זיי אַזאַ כשר קינד... דאַכט זיך אויפגעהאָדעוועט אין אַזאַ הויז, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רייד... (הויך) און דאָס איז אָבגעהיט, ווי דאָס אויג אין קאָפ... אָבגעוואויגען און אָבגעמאָסטען איז יעדער טריט איהרער, אַליעבע לוסט צו קוקען דערויף. (געהט צו צום „פעטער", מאַכט צו איהם) נישט קשה, עס לאָזט זיך הערען! (ווייזט אויף רבקה'לען) איך וואָלט אַ זון אַ רב געהאַט, וואָלט איך זי איהם פאַר אַ כלה געגעבען.

די אַנדערע ווייבער

(צווישען זיך).

עס לאָזט זיך הערען... עס לאָזט זיך הערען...

דער „פעטער".

וועט איהר זעהן, ...ען איך וועל דאָס מיט מזל אונטער די חופה

פיהרען! גאַנצע גענז זאָלט איהר קריגען, גאַנצע העכט לעבעדיגע און מיט רובלען קלינגען, איז מיין נאָמען נישט יעקל טשאַפּטשאָוויטש, אויב איך זאָג ליגען.

די יודענע, בלינד אויף איין אויג.

אַז איך זאָג אייך, ווי אין שוהל, להבדיל, דאָס וואָלט זיך אויפגעהאָוועט ... ציכטיג ... שען ... אָרנטליכער פאַר אַלע בעל-הבתישע טעכטער ...

די אַנדערע ווייבער.

עס לאָזט זיך הערען ... עס לאָזט זיך הערען ...

דער „פעטער"

(ארומטוילענדיג די גלעזלעך בראָנפען די אָרימע לייט, לאָזט פאַלען אַ וואָרט, ווי נישט בעמערקענדיג).

כאָטש איהר פאָטער איז יעקל טשאַפּטשאָוויטש ...

שרה

(טוילענדיג).

נו, נו, פאַר וועמען ער האָט זיך דאָ צו ריהמען?

דער „פעטער"

(נישט איינהאַלטענדיג זיך. זאָגענדיג, גיבט ער אָן די גלעזלעך בראָנפען, מיט אימפעט).

מיר איז נישט קיין אונטערשיעד איז מיר, צי אָרים אָדער רייך, אַלע זאָלען עס וויסען ... די גאַנצע שטאָדט זאָל עס וויסען ... וואָס איך בין — בין איך, (וויזט אויפ'ן ווייב) וואָס זי איז — איז זי ... אַלץ איז וואָהר אַלץ ... נאָר אויף מיין קינד זאָלען זיי קיין וואָרט

נישט לאָזען פּאַלען... אַז נישט, וועל איך זיי, אָט, מיט דער פלאַש די קעפּ שפּאַלטען... מעג עס זיין דער סאַמע רב אפילו, איז מיר נישט קיין חלוק... כשר׳ער פּאַר זיין טאָכטער. (וויזט אויפ׳ן האלז) דאָ מעגט עטץ מיר אַריינשניידען.

שרה

(הערט אויף צו טיילען).

נו, מען האָט שוין געהערט... שוין געהערט... (קלאַפּט זיך אָב די הענד און זוכט דעם בעזעם אין ווינקעל שטוב) מען דאַרף די שטוב צורוימען פּאַר בעל-הבתים׳ס וועגען. (ווענדעט זיך צו די אָרימע לייט) דאַכט זיך קיין עולה נישט געהאַט?

די אָרימע לייט.

ניין, בעל-הבית׳טעשי, אַ גדולה און אַ נחת אויף אייער קאָפּ... (פערלאָזען די שטוב איינציגווייז, אָגווינשענדיג גוטע ברכות. דער „פעטער" וואַרפט זיי צו עסענוואַרג הינטער דעם ווייב׳ס אויגען. די לעצטע זאָגט צו רבקה׳לען, אַז די אָרימע לייט זאָלען נאָך הערען). געה, רבקה׳לע, דאָס קליידעל פאַר׳ן ספר-תורה פאַרטיג צו מאַכען, ר׳ אלי וועט דאָך באַלד קומען, דער סופר וועט באַלד קומען. (רבקה׳לע געהט אָב אין איהר צימער לינקס).

דער „פעטער". שרה.

שרה

(בלייבענדיג אַליין מיט׳ן „פעטער", קעהרט אויס די שטוב).

פאַר וועמען ער האָט זיך דאָ געהאַט צו ריהמען, אַ קליינינ-קייט, זאָג איך דיר... און אַזוי, מיינסט דו, וואָלטען זיי נישט גע-קומען צו דיר? מאַך יעדען טאָג אַ שמחה, וועסט דו זיי יעדען טאָג האָבען... אין אָרנטליכע הייזער ווייסט מען דאָס ווי צו האַלטען זיך, אַז עס זאָל דרך-ארץ האָבען פאַר אַ מענשען. וואָס דען, אַזוי, ווי

דו, באַלד „פאַן-בראַט" ווערען... וואָס איז עס פאַר אַ בעל-הבית, זאָג איך, נאָ?

דער „פעטער".

בעל-הבתים, ווילסט דו, זאָלען קומען צו דיר? דו האָסט אַ פּנים, פערגעסען, ווער דו ביסט?

שרה

„ווער דו ביסט"? וואָס, דו האָסט ווען בעגנב'עט? דו האָסט אַ געשעפט. יעדער האָט זיין געשעפט, דו נייטסט דאָך קיינעם נישט!... דו מעגסט האַנדלען, מיט וואָס דו ווילסט, אַז דו אַליין טהוסט נאָר נישט קיין שלעכטס... פּרוב זיי נאָר געלד צו געבען — וועסט דו זעהן, וויפיעל זיי וועלען נעהמען פון דיר.

דער „פעטער"

נעהמען וועלען זיי ביי דיר, אָבער דו וועסט ביי זיי ווי דער הונד אויסזעהן... אין בית-המדרש ביי דער טהיר שטעה... קיינמאָל דיר קיין עליה נישט געבען...

שרה.

דו מיינסט טאַקע, אַז זיי זענען בעסער פאַר דיר, אַז דו דאַרפסט נאָר נישט זייער לאַסקע... היינט איז אַזאַ וועלט: האָסט דו געלד, קומט אַריין צו דיר אַזאַ אָרנטליכער יוד, ווי ר' אלי, אַ חסיד, און נעהמט פון דיר אַ שענע נדבה. ער פרעגט זיך נישט פון וואַנען דו האָסט, גנב'ע, גזל, אַבי דו האָסט, אָט — שטא!...

דער „פעטער".

דו קריך נישט צו הויך, שרה, — דו הערסט? — נישט צו הויך... אַז נישט, וועסט דו מיט איינמאָל דעם קאַרק ברעכען, (גראָזשעט מיט'ן

גאָט פון נקמה 2.

(פינגער) און שטופּ דיך נישט... שטופּ דיך נישט, זאָג איך דיר, דו האָסט אַ שטוב — ליעג, דו האָסט ברויט — עס. נאָר קריך נישט דאָרט, וואו מען בעט דיך נישט... יעדער הונד מוז קענען זיין נאָרע...

(געהט אוועק פון טיש. אַ מאַך מיט'ן האַנד) עס טהוט מיר שוין באַנג די גאַנצע מעשה.. איך האָב מורא, דאָ וועט קומען די מפלה...

שרה

(הערט אויף צו געהן, לייגט אַרונטער די הענד אונטער די בּאָקעס אויף דער הויך).

מאַנספּערשוין! שעמען זאָלסט דו דיך! איך בין אַ נקבה און קען מיר זאָגען: דאָס, וואָס איז געווען, איז נישט דאָ, פּיס-ס-ס... אַוועקגעפלויגען... עס איז זיך נישט דאָ פּאַר וועמען צו שעמען. די גאַנצע וועלט איז נישט בעסער... מיט די אויגען אין דער ערד וואָלט מען בעדאַרפט אַרומגעהן (דערנעהנט זיך צו איהם) און ווידער אַרום, ווערסט האָבען געלד — פּאַקסט דו איין דאָס „קרעמעל", און קיין האָהן קרעהט נישט... ווער דאַרפט צו וויסען, ווער דו ביזט געווען...

דער „פּעטער"

(נאָכדרענקענדיג).

דאָס וואָלט שוין געווען צום בעסטען... (פּויזע) אַ שטאַל פּערד זיך איינקויפען, פיהרען קיין אויסלאַנד, ווי אייזיקעל פורמאַן... ווערען אַ מענש... נישט מען זאָל דיר אין די אויגען קוקען ווי אַ גנב...

שרה

(נאָכדרענקענדיג).

אַ שאָד אָבער דאָס געשעפט... אין פּערד ווערסט דו אַזאַ כּשר'ן גראָשען נישט פערדינען... דאָ זעהט מען דאָך כאָטש דעם רובל אויף דער האַנד.

דער „פּעטער".

דאָס איז שוין וואָהר.

שׂוֹרה

(גערט אָב אין דער צווייטער שטוב, ברענגט אַריין אַ שטאָס טעלער, שטעלט זיי אַרום דעם טיש).

און זעהסט דו, האָבען מיר אַ טאָכטער, גאָט צו דאַנקען לייטישער, ווי אַלע בעל-הבתישע קינדער אין דער שטאָדט, ווערט חתונה האָבען, נעמען אַ אָר'נטליכען מענש פאַר אַ מאַן, האָבען אָר'נטליכע קינדער... זעהסט דו, און וואָס איז דער מעהר?

דער „פעטער"

(הייבט זיך אויף צו שרה'ן).

יאָ, אַז דו וועסט איהר פיהרערין זיין! (בייז) געה, לאָז אַרויף צו איהר מאַנקען פון אונטען... האַלט זי דיר דאָ אין שטוב

שׂרה

גיט נאָר אַ קוק, וויפיעל דאָס ברויעט אַרום! איך האָב אַמאָל מאַנקען אַרויפגענומען, אַז זי זאָל רבקה'לען אויסלערנען אויף קאַנווע העפטען. עס איז דאָך אַ מיידעל, מען דאַרף אויך אַ וויפראַווע קלעהרען... זי האָט זיך דען, מיט וועמען צו חבר'ן? דו לאָזט זי דאָך נישט אויף דער גאַס אַרויס... (פוויזע) ווילסט נישט — איז נישט.

דער „פעטער".

ניין, איך וויל נישט, — דו הערסט? — ניין, איך וויל נישט אַז מיין שטוב זאָל זיך מישען מיט אונטען (וויזט אויפ'ן קעלער) אָבגעשיידט זאָל מיין שטוב זיין! דו הערסט, ווי כשר'ס פון טרפה'ס אָבגעשיידט! אונטען (וויזט אויפ'ן קעלער) איז אַ „הייזעל" און דאָ וואוינט אַ כשר כלה-מיידעל — דו הערסט? (קלאַפט אין טיש מיט פויסטען) אַ כשר כלה-מיידעל וואוינט דאָ! אָבגעשיידט זאָל עס זיין!...

(עס הערען זיך טריט אויפשטייגען אויף די טרעפ).

שרה

איז נישט, איז נישט, נור שריי נישט. (האָרכט זיך איין) שאַ. מענשען געהען, ר׳ אלי געהט. (זי שטופּט אַרונטער די לאָקען פון איהרע האָר הינטער׳ן שייטעל. וואַרפט אַראָב פון זיך דעם שערץ. דער „פּעטער״ מאַכט זיך גלייך די באָרד, דעם ראָק שטעלען זיך ביי דער טהיר, אָבוואַרטען די געסט... די טהיר עפענט זיך ברייט, עס קומען אריין שלמה מיט הינדלען).

שלמה. הינדעל.

(א הויכער שטאַרקער יונג פון א יאָהר עטליכע צוואַנציג, אין לאַנגע שטיוועל מיט א קורץ רעקעל, לאָבוסעוואַטע בעוועגונגען, ווינקט מיט די אויגען ביים ריידען גבה׳דיג; הינדעל, — א פערעלטערט מיידעל, טראָגט קליידער, וועלכע פּאַסען שוין ניט לויט איהרע יאָהרען, אָבגעשווענקט דאָס פּנים. געהען ביידע דרייסט, הוימיש).

דער „פּעטער״

(צו שרה׳ן).

קוק מיר אָן מיינע געסט... (צו שלמה׳ן) דאָ האָב איך קיין שום געשעפטען נישט, אונטען, אַלץ אונטען... (ווייזט אויפ׳ן קעלער) איך וועל אַראָבקומען.

שלמה.

וואָס יאָגסט דו דיך אַזוי, וואָס? דו שעמסט דיך שוין מיט אונז?

דער „פּעטער״.

הכלל, וואָס וועט עט׳ץ זאָגען גוטס?

שלמה.

מאַכסט דאָך היינט אַ שטיקעל שמחה, זענען מיר דיר געקומען מזל-טוב זאָגען... אַלטע בעקאַנטע... וואָס, ניין?

שרה.

קוקט׳ס מיר אָן מיינע בעקאַנטע?

דער „פעטער".

אַלץ געווען אַמאָל, פון הייגטמאָל אָן — אויס... דו ווערסט האָבען אַ געשעפט — יאָ, נור אַלץ אונטען, (ווייזט איהם אויפ׳ן קעלער) דאָ — קען איך דיך נישט, דו מיך נישט פון הייגטמאָל אָן. — אַ טרונק בראָנפען קענסט דו נאָך קריגען. (גיסט זיי ביידע אָן צו גלעזלעך בראָנפען) אָבער מאַכט׳ס פלינקער, עס קען נאָך אַ מענש אָנקומען צו געהן.

שלמה

(נעהמט דאָס גלעזעל בראָנפען אין האַנד אַריין, זאָגט צו הינדלען שעלמיש).

זעהסט, חתונה האָבען איז אַ וואוילע זאַך, ווערט מען טאַקע אַ מענש מיט לייטען גלייך, לאָזט מען ספרי-תורות שרייבען, נישט אַזוי ווי דו, אַלפאָנסען, מיידען-יונגען. (צום „פעטער") זעהסט, האָב איך מיך טאַקע פערקוקט אין דיר און בין היינט אַ חתן געוואָרען מיט די חיה׳-טע — אָט, (ווייזט אויף הינדלען) אָט, וועט אפשר נישט זיין אַ שענע בעל-הבית׳טע? וועסט זעהן, זי וועט זיך אָנטהון אַ שייטעל, וועט זי אויסזעהען ווי אַ גאַנצע רביצ׳ן, זאָלסט אַזוי לעבען מיט מיר

דער „פעטער".

זאָל מיר ווערען גוטע בשורות אָנגעזאָגט.... אַזוי, חתן-כלה געוואָרען? און ווען איז די חתונה מיט מזל?

שרה.

גיעב נאָר אַ קוק, מיט וועם ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויס-טענה׳ן! עס שטעהט איהם טאַקע אָן; מיט אויסוואורפען, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רייד, דער דיין, דער סופר קען נאָך אָנקומען צו געהן.

שלמה.

ווען די חתונה איז, פרעגסט דו? ווען האָט אַ „נאַש בראַט" חתונה? עס וועלען זיין אַ פּאָר נקבות, וועט מען אַ חופּה שטעלען און אַ „הייזעל" זיך פערלייגען, וואָס דען, קען אַ „נאַש בראַט" ווערען? קיין רב שוין נישט, נאָר עס מוז עפּעס זיין עקסטראַ, פייז פייער און פלאַם, (ווינקט צו איהם) אַז נישט — לוינט נישט...

דער „פּעטער".

און וואָס ווילסט דו פון מיר, זאָלסט מיר לעבען?..

שלמה.

וואָס איך וויל פון דיר? אַ קלייניגקייט נאָר. (ווייזט אויף הינדלען) עס איז דיין נקבה, יאָ? און דאָס איז מיין כלה. זי האָט צו דיר אַ פּרעטענזיע. (נעהמט פון הינדלען איהר לוין-ביכעל) און פון היינטמאָל אָן וועסט דו האָבען מיט מיר צו טהון, היינט וויל איך נאָר אַ קלייניגקייט. צעהן רובל אויפ'ן ביכעל. (קלאַפּט מיט דער האַנד אויפ'ן ביכעל) עס איז גוט געלד, גוט געלד. (מאַכט מיט די אויגען אויף הינדלען) זי וויל זיך דאָרט אַ קאַפּעלוש קויפען.

דער „פּעטער".

אַלץ אונטען, אַלץ אונטען. איך וועל אַראָבקומען, וועט מען אַלע געשעפטען אָבמאַכען. דאָ קען איך דיך גאָר נישט. דאָ האָב איך מיט דיר קיין שום געשעפטען נישט.

שלמה.

ביי מיר איז אַלץ איינס — אונטען אָדער אויבען, אונטען וואוינט נישט קיין פרעמדער, אויבען וואוינט נישט קיין פרעמדער, „ווסיאָ ראַוונאָ", איין טייוועל.

דער „פעטער״.

(בייז שוין).

קלויב דיר די ביינער צוזאַמען, מאַך פּלאַץ, דו הערסט? — אַ מת-ש דאַרף אָנקומען.

שרה.

אַ בייזע נאַכט אויף זייער קאָפּ, אויף זייער הענד און פיס, אַרויסגעקומען אונז די שמחה פערשטערען... (קוקט אויף הינדלען מיט אַבשוי) עס לוינט טאַקע איבער אַזאַ פעדערינשלאַצערין עגמת נפש צו האָבען.

הינדעל

(צו שרה'ן).

איך געפעל איהם נישט פאַר אַ נקבה, קענען זי זיך אַליין אַראָבשטעלען.

שלמה

(מאַכט צו הינדלען).

זאָג איהר, אַז די טאָכטער קען זי אַראָבשיקען. (צו שרה'ן) ח'לעבען, זיי וועלען גאַנץ גוטע געשעפטען מאַכען.

דער „פעטער״

(געהט צו צו שלמה'ן).

מיך זידעל, דו הערסט? — (ווייזט אויף דער ווייב) זי זידעל, מיר זענען „פאַן בראַט״, אָבער מיין טאָכטער'ס נאָמען דערמאָן נישט אין דיין מויל. דו הערסט? (דערנעהנט זיך צו איהם) זי דערמאָן נישט, אַז נישט וועל איך דיר די געדערים אויפשניידען. דו הערסט? זי קען דיך נישט, דו קענסט זי נישט.

שלמה.

ווער איך זי קענען, אַ „נאַש בראַטס״, נישט קיין ווייטע משפּחה

דער „פּעטער״

(פּאַקט שלמה׳ן פאר׳ן האַלז).

די געדערים נעהם איך דיר אַרויס... אין פּנים אַריין פּאַטש מיר, מיט די פיס קאַפּיע מיך, אָבער מיין טאָכטער׳ס נאָמען זאָלסט דו נישט דערמאָנען. (זיי רייסען זיך).

שרה

(לויפט צו).

אַ בראָך איז מיר נישט געשעהן! אַנידערגעשטעלט קריעגען זיך מיט אויסוואורפס, דאָ קען נאָך אַ מענש אָנקומען צו געהן, וועה איז מיר, יעקל, ר׳ אלי, דער סופר... יעקל, יעקל, געדענק אָן גאָט! (שלעפּט איהם אוועק) וואָס טהוט זיך מיט דיר? עס הערען זיך שווערע טריט פון שטיינען אויף די טרעפּ. שרה רייסט אוועק דעם „פּעטער״). יעקל, יעקל, ר׳ אלי געהט, דער סופר געהט, אַ חרפּה און אַ שאַנד פאַר לייטען!

דער „פּעטער״.

ניין, דאָ אויפ׳ן אָרט... (האַלט נאָך שלמה׳ן)

ר׳ אלי׳ס קול

(אין דער טהיר).

זייט מוחל, סופר, דאָ וואוינט דער בעל מחנך. (ווייזט זיך אין טהיר, אַריינשטעקענדיג צוערשט זיין גרויסען קאָפּ מיט דער ליולקע). וואָס איז דאָ פאַר אַ גערודער, ביי אַ בעל-מחנך דאַרף זיין ששון ושמחה אין דער שטוב, נישט מען קריעגט זיך. (נעהמט צוריק זיין קאָפּ אין הויז אַריין) זייט מוחל, סופר. (דער „פּעטער״, דערהערענדיג ר׳ אלי׳ס קול, לאָזט נאָך שלמה׳ן שרה לויפט צו און שטעקט אַריין שלמה׳ן אַ שטיק פּאַפּיערען געלד, וועלכעס זי האָט

פון זאַק אַרויסגענומען, שטופט זיי ביידע, שלמה'ן און הינדלען, צו דער טהיר אָב; די לעצטע טרעפען זיך אין דער טהיר מיט'ן סופר און ר' אלי'ן, וועלכע רוקען זיך אָב פאַר אַ נקבה און לאָזען זיי דורך).

שלמה

(צו הינדלען, ביים אַרויסגעהן).

זעהסט, מיט וואָס פאַר אַ לייט ער חבר'ט זיך היינט... וואַרט, וואַרט, ער וועט נאָך אַ דאָזאָר אין שטאָדט ווערען. (געהען אָב, זאָגענ־דיג עפּעס נאָך אין הויז).

ר' אלי. דער סופר. די פּאָריגע.

ר' אלי

(אַ נידריג יודעל, אַ דיקס, רעדט פלינק, מאַכענדיג דערביי בעוועגונגען מיט די הענד צו'חנפנ'דיג זיך, היימיש און דרייסט, איבערציייגט אין זיך).

זייט מוחל, זייט מוחל, סופר, (אין דער שטיל צום „פעטער" מיט שרה'ן) איהר דאַרפט אייך שוין פיהרען אַ ביסעל אָנשטענדיגער, עס איז שוין צייט, מענשען קומען...

דער סופר

(קומט אַריין. אַ הויכער. אַלטער יוד, זיין לאַנגער, דאַרער קערפּער הילט זיך אין אַ ברייטען חאַלאַט איין. אַ לאַנגע, ווייסע, שיטערע באָרד. טראָגט ברילען אויף די אויגען. האַלט זיך קאַלט און געהיימניספול).

ר' אלי

(ווייזט אויף דעם „פעטער").

דאָס איז דער בעל מחנך.

דער סופר

(שמייכעלט צו איהם אויס די האַנד, אָנקוקענדיג איהם).

שלום עליכם, יוד.

דער „פעטער"

(גיט די האַנד אַ קעגען, נישט זיכער, שרה רוקט זיך אָב אָן אַ זייט מיט דרך ארץ)

ר׳ אלי

(זעצט זיך צום טיש, רוקט צו אַ שטוהל פאַר׳ן סופר).

זעצט אַייך, סופר.

(צו דעם „פעטער").

זעץ דיך. (דער סופר זעצט זיך, ביי ר׳ אלי׳ן געגענאיבער טיש. דער „פעטער" — נישט זיכער).

ר׳ אלי

(צום סופר).

דאָס איז דייַר יוד, וואָס איך האָב פאַר זיינעטוועגען דאָס ספר-תורה בעשטעלט. (ער רוקט זיך צו בראָנפען און גיעסט אָן דעם סופר, דערנאָך זיך) קיין בן-זכר האָט ער נישט, וויל ער גאָט מהנה זיין מיט אַ ספר תורה. עס איז אַ מנהג בישראל, גאַנץ שען — דאַרף מען איהם מסייע צו זיין... לחיים, סופר (גיט איהם די האַנד. צום „פעטער", געבענדיג די האַנד) לחיים, בעל מחנך, דו ביסט דאָך היינט דער בעל-שמחה.

(דער „פעטער" גיט צוריק די האַנד נישט זיכער. ר׳ אלי טרינקט. שרה דערנעהנט זיך צום טיש און רוקט צו ר׳ אלי׳ן איינגעמאַכטס. דער „פעטער" ציהט זי ביים קאַפּטען און ווינקט צו איהר, אַז זי זאָל זיך ערווייטערן).

ר׳ אלי

(נאָכ׳ן טרינקען).

טרינקט, סופר, (צום „פעטער") טרינק, בעל מחנך, דו דאַרפסט דיך היינט משמח זיין, גאָט האָט דיר געהאָלפען. קענסט אַ ספר-תורה שרייבען, עס איז אַ גרויסע מצוה, אַ גרויסע מצוה.

דער „סופר"

(האַלט דאָס כוס אין דער האַנד, צו ר' אלי'ן, אויפ'ן „פעטער").
ווער איז דער יוד?

ר' אלי.

וואָס איז דער חילוק? אַ יוד... איז ער נישט קיין למדן, אַלע מוזען דען זיין למדנים? אַ יוד וויל מקיים זיין אַ מצוה, דאַרף מען איהם מקרב זיין. (צום „פעטער") טרינק לחיים, זיי דיך משמח.

דער „סופר".

וועט ער נאָר וויסען, ווי זיך מיט אַ ספר אומצוגעהן?

ר' אלי.

ווי הייסט ער וועט נישט וויסען? ער איז דאָך אַ יוד, און וועל-כער יוד וויים נישט, וואָס אַ ספר-תורה איז? (טרינקט) לחיים, לחיים... זאָל גאָט געבען ישועות טובות אויף יודען.

דער „סופר"

(גיט די האַנד דעם „פעטער")

חיים, בעל מחנך... (זאָגט איהר אָן) זאָלסט וויסען, אַ ספר-תורה איז אַ גרויסע זאַך, אויף אַ ספר-תורה שטעהט געשטיצט די גאַנצע וועלט און יעדעס ספר-תורה איז פונקט אַזוי ווי די לוחות, וואָס זענען אַראָב-געגעבען צו משה רבינו פון באַרג סיני אַראָב. יעדער שורה ווערט געשריבען אין ספר-תורה בטהרה וקדושה... אין דעם הויז, וואו עס שטעהט אַ ספר-תורה, דאַרט געפינט זיך גאָט... מוז עס זיין אָבגעהיט פון יעדערע טומאה... יוד, זאָלסט וויסען אַז אַ ס"ת...

דער „פעטער"

(ווערט דערשראָקען, שטאַמעלט).

רבי... רבי... איך וועל זאָגען דעם רבי'ן דעם גאַנצען אמת,

וועל איך זאָגען... איך בין אַ זינדיגער מענש... רבי, איך האָב מורא...

ר׳ אלי

(פאַלט איהם אין די רייד אַריין, צום סופר).

דער יוד איז אַ חוזר בתשובה דאַרף מען איהם מקרב צו זיין, עס איז אַ בפירוש׳ע גמרא, און ווי הייסט ער ווייסט נישט, וואָס אַ ספר-תורה איז? ר׳איז דאָך פאָרט אַ יוד. (צום „פעטער") פאַר אַ ספר-תורה דאַרף מען דרך-ארץ האָבען, גרויס דרך-ארץ האָבען, פונקט אַזוי ווי אַ גרויסער רב וואָלט ביי דיר אין שטוב געווען. מען טאָר נישט ריידען קיין עזות׳דיגקייט אין דעם שטוב, וואו עס שטעהט אַ ספר-תורה, און מען מוז זיין אָבגעהיט מיט צניעות. (רעדט צו שרה׳ן, קוקענדיג אין איהר, נאָר נישט אויף איהר) אַ אשה דאַרף זיך נישט אויפדעקען די האָר אין דער שטוב, וואו עס שטעהט אַ ס״ת... (שרה שטופט זיך ארונטער די האָר אונטער׳ן שייטעל) טאָר נישט צוגעהן צום ספר-תורה מיט נאַקעטע הענד. פאַר דעם, אין דעם הויז, וואו עס שטעהט אַ ספר-תורה, געשעהט קיין שום שלעכטס נישט, עס איז שטענדיג עושר והצלחה, און עס היט אָב דעם מענש פון אַלדעס בייז (צום סופר) ווי הייסט, ער ווייסט נישט? זענען דאָך יודען... (שרה שאָקעלט צו מיט׳ן קאָפּ).

דער סופר.

ר׳ יוד, איהר הערט, אויף אַ ספר-תורה שטעהען גאַנצע וועל-טען, אין דער ספר-תורה איז דער גאַנצער קיום היהדות, מיט איין וואָרט, חלילה, מיט איין וואָרט קענט איהר דאָס ספר-תורה פערשע-מען און עס קען, חלילה, קומען אַ גרויס אונגליק אויף אַלע יודען, רחמנא לצלן!

דער „פעטער"

(שטעלט זיך אויף פון טיש).

רבי, איך וועל אַלץ זאָגען... רבי, (געהט נעהנטער צו) איך ווייס, איהר זענט אַ הייליגער יוד, איך בין נישט ווערט, אַז איהר, רבי,

זאָלט זיך געפינען דאָ... אונטער מיין באַלקען... רבי, איך בין אַ זינדיגער מענש, זי (ווייזט אויפ'ן ווייב) איז אַ זינדיגער מענש, מיר טאָרען זיך נישט צוריהרען צו אַ ספר-תורה... רבי, דערינען... (ווייזט אויפ'ן טהיר לינקס) פאַר איהר, רבי, (געהט אַריין אין רבקה'לעס צימער און פיהרט אַרויס רבקה'לען ביי דער האַנד. זי האַלט אין דער האַנד אַ סאַמעט קליידעל פון אַ ספר-תורה, אויף וועלכען זי העפט אַ מגן-דוד אויס מיט גאָלד-שטעך) רבי, זי (אויף רבקה'לען) מעג מיט אַ ספר-תורה אומגעהן, זי איז אַזוי כשר, ווי אַ ספר-תורה. פאַר איהר, רבי, האָב איך דאָס ספר-תורה בעשטעלט, (ווייזט אויף איהר אַרבייט) זעהט, רבי, זי העפט אויס אַ קליידעל פאַר'ן ספר-תורה'ס וועגען, זי מעג, רבי. איהרע הענד זענען כשר'ע הענד. איך, רבי, (קלאַפּט זיך אויפ'ן האַרץ) איך וועל זיך נישט צוריהרען צו אַייער ספר-תורה... זי, (אויפ'ן ווייב) זי וועט זיך נישט צוריהרען צו אַייער ספר-תורה... זי, רבי, (לייגט די האַנד אויף רבקה'לעס קאָפּ) זי וועט דער-מיט אומגעהן, ביי איהר אין שטיבעל וועל איך דאָס ספר-תורה שטע-לען, חתונה האָבען, אַרויס פון מיין הויז — נעהם דיר דאָס ספר-תורה'לע מיט מיט דיר צו דיין מאַן...

ר׳ אלי

(צום „פעטער״).

דאָס הייסט, דו מיינסט, אַז דו וועסט חתונה מאַכען דיין בתולה, וועסט דו איהר דאָס ספר-תורה נדן געבען, וואָס, ניין?

דער „פעטער״.

ר׳ אלי, אַז מיין טאָכטער וועט חתונה האָבען, וועל איך איהר נדן געבען, אַ סך געלד נדן און וועל זאָגען צו איהר אַזוי: דו געה אַרויס פון דיין טאַטענס הויז און פערגעס... פערגעס דיין טאַטען... פערגעס דיין מאַמען... און האָב כשר'ע קינדער, יודישע קינדער, אַזוי ווי יעדע יודישע טאָכטער. אָט וואָס איך וועל זאָגען צו איהר.

ר׳ אלי.

דו ווילסט, הייסט עס, דאָס ספר-תורה אַ חתן-מתנה דיין טאָכטער'ס

חתן שענקען, וואָס, ניין? (צו דעם סופר) זעהט איהר, ר׳ אַהרן, עס זענען נאָך פערהאַנען יודען אויף דער וועלט; אַ יוד האָט אַ טאָכטער לאָזט ער שרייבען אַ ספר-תורה פאַר׳ן חתן וועגען... ווי שען איז דאָס, ווי גוט איז דאָס, איך זאָג אײַך, ר׳ אַהרן, אַז דאָס יודישקייט... אַז דאָס יודיש... אַך—אַח... (קלאַפּט מיט די ליפּען).

דער „פּעטער"

(פּיהרט צוריק אַריין רבקה׳לען אין איהר צימער, מאַכט צו די טהיר נאָך איהר).

רבי, פאַר אײַך מעג איך דאָך זאָגען, מיר זענען דאָך אַליין, מיין ווייב מעג עס הערען. רבי, מיר זענען זינדיגע מענשען. איך ווייס, גאָט וועט אונז שטראָפען, זאָל ער שטראָפען. האָב איך אַ זאָרג. די פוס זאָל ער מיר אַראָבנעמען, אַ קאַליקע זאָל ער מיך מאַכען... בעטלען זאָל איך אַרומגעהן, נאָר מיט דעם נישט... (שטילער) רבי, אַז מען האָט אַ זוהן, און ער פאַסקודעוועט זיך — חאַפּט איהם דער טייוועל, אָבער אַ טאָכטער, רבי, אַ טאָכטער פערזינדיגט זיך — איז ווי די מאַמע אין גרוב וואָלט געזינדיגט... בין איך געגאַנגען אין הייליגען בית-המדרש אַריין... בין איך צוגעגאַנגען צו דעם יוד (ווייזט אויף ר׳ אלי׳ן) און זאָג צו איהם אַזוי: דו גיעב מיר עפּעס אַזעלכעס, וואָס זאָל אָבהיטען מיין שטוב פון זינד... מאַכט ער צו מיר: לאָז דיר שרייבען אַ ספר-תורה און שטעל עס דיר אין שטוב אַריין. רבי, אונז... סיי ווי סיי די נשמה דעם טייוועל איבערגעגעבען... פאַר איהר, רבי... ביי איהר דערינען אין שטיבעל וועל איך דאָס ספר-תורה אַריינשטעלען, זי זאָל דערמיט אומגעהן... מיר — טאָרען נישט...

(ר׳ אלי בייגט זיך איין צום סופר און רעדט עפּעס מיט איהם אין דער שטיל, מאַכענדיג דערביי פערשיעדענע בעוועגונגען מיט די הענד, ווייזענדיג אויפ׳ן „פעטער". דער פעטער און שרה שטעהען ביים טיש אין וואַרטען. פּויזע...)

דער סופר

(נאָך אַ קורצען ישוב הדעת).

און וואו זענען בעלי-בתים? כבוד-התורה?

ר׳ אפי.

מיר וועלען געהן אין בית המדרש אַריין, מיר וועלען צוזאַמען נעהמען אַ מנין יודען, עס וועלען זיך שוין געפינען יודען, וואָס ווילען מכבד זיין די תורה. (הויבט זיך אויף פון טיש און גיעסט אָן די גלעזלעך, קלאַפענדיג דעם „פעטער״ אויף די פלייצעס) נו, נו, גאָט וועט העלפען, זיי דיך משמח, בעל מחנך, גאָט איז מקרב בעלי תשובות... נישקשה, וועסט אויסגעבען דיין בתולה פאַר אַ תלמיד חכם, וועסט נעהמען אַ אָרים ישיבה-בחור פאַר אַנ׳איידעם, וועסט איהם פרנסה געבען, ער וועט זיצען און לערנען אין די הייליגע תורה, אין דעם זכות פון דער תורה וועט דיר גאָט מוחל זיין... (פוזע) איך האָב שוין טאַקע געקלעהרט וועגען דעם און האָב טאַקע אויפ׳ן אויג אַ חתן — אַנ׳אַנטיק, אַ פיינעם קאָפּ... דער פאָטער, זעהר אַ אָרנ׳ליכער יוד... (אָבהאַקענדיג) אַ סך ווילסט דו געבען דיין בתולה נדן?

דער „פעטער״.

רבי, אַלץ נעהמט מיר אַוועק. די קאַפּאָטע וועל איך מיר לאָזען אויסטהון... אַלץ... אַלץ... און דו קען נישט דיין טאַטען... דיין מאַמען... הינטער אַרום וועל איך זיי שיקען. נאַ דיר דיין עסען, דיין טרינקען און לערן דיר דאָרט אין דיינע הייליגע ספרים... איך קען דיך נישט... דו קען מיך נישט...

ר׳ אלי.

עס וועט שוין רעכט זיין. אין דעם זכות פון דער הייליגער תורה... קומט, סופר, קומט, בעל מחנך, אין בית-המדרש אַריין. אַ מנין יודען זוכען, וועלען מיר זיך מיט׳ן ספר משמח זיין... (צום סופר) זעהט איהר, ר׳ אהרן, אַ יוד, חאָטש ער זינדיגט... פאָרט אַ יוד, אַ יודישע נשמה— זוכט אַ איידעם אַ תלמיד-חכם... (צום „פעטער״) נישקשה, נישקשה, גאָט וועט העלפען... גאָט האָט ליעב בעלי-תשובות, נאָר צדקה דאַרף מען טהון לומדי-תורה; קען מען אַליין נישט, מוז מען אַ תלמיד-חכם אונטערשטיצען, וואָרום על תורה עולם עומד; אויף די תורה שטעהט

די וועלט... (צום סו ר) נישט וואָהר, ר׳ אהרן? און פאַר וואָס דען נישט? (אויפ׳ן פעטער) איך האָב דאָך זיין פאָטער געקענט... אַ גאַנץ אָרנ׳ליכער יוד געווען... אַ בעל עגלה געווען... אַ גאַנץ שענער יוד... גלויבט מיר, גאָט וועט העלפען און דער יוד וועט נאָך ווערען מיט יודען גלייך... (צום „פעטער") נאָר דער עיקר איז, מען מוז זיין אַ חוזר בתשובה בשלמות, דאָס הייסט, מען געהט נישט אויף דעם זעל-בען וועג, אויף וועלכען מען איז געגאַנגען... און מען שטיצט אונטער לומדי-תורה...

דער „פעטער"

(דרייסטער, דערנעהנטערט זיך צו ר׳ אלי׳ן).

לאָזט מיך נאָר, ר׳ אלי, אַביסעל אויפ׳ן לייב קריעגען, אַז איך זאָל מיין טאָכטער אַ שענעם נדן קענען געבען, איז מיין נאָמען נישט יעקל טשאַפטשאָוויטש, ר׳ אלי, אויב איך מאַך נישט צו דאָס „קרע-מעל"... איך וועל האַנדלען מיט פערד, וועל איך האַנדלען... ווי מיין טאַטע, עליו השלום... איך וועל מיר אַ שטאַל פערלייגען, פאָהרען אויפ׳ן לאָוויטשער מאַרק, און מיין איידעם וועט זיך דאָרט, דע-רינען, זיצען און לערנען תורה. אַהיים קומען אויף אַ שבת — וועל איך מיך אָט דאָ אַנידערזעצען און וועל מיר אויסהערען ווי מיין איידעם לערנט אין די גמרות — איז נישט מיין נאָמען יעקל, אויב איך זאָג ליעגען!

ר׳ אלי.

נישקשה, נישקשה, גאָט וועט דיר העלפען, גאָט וועט דיר העלפען. נישט וואָהר, ר׳ אהרן?

דער סופר.

ווער קען וויסען? אונזער גאָט איז אַנ׳אל רחום וחנון — אָבער ער איז אויך אַנ׳אל נוקם ונוטר. (געהט ארוים) נו, עס ווערט דאָך שוין שפּעט, לאָז מען געהן איז בית-המדרש אַריין. (געהט אָב).

דער „פעטער״.

וואָס זאָגט דער רבי?

ר׳ אלי.

גישקשה, גישקשה, גאָט וועט העלפען... ער מוז העלפען.. קום, קום, בעל מחנך, נעהם אַהיים דאָס ספר-תורה בשמחה וששון. (געהט. דער פעטער ווייגערט זיך. ווייסט נישט, וואָס צו טהון. ר׳ אלי בעמערקט עס). וואָס, דו ווילסט נאָך עפּעס דיין פלונית זאָגען, אַז זי זאָל אָנ-גרייטען, ווען מיר וועלען מיט׳ן ספר קומען?

שרה.

(צו ר׳ אלי׳ן).

עס איז אָנגעגרייט, ר׳ אלי, אָנגעגרייט.

ר׳ אלי.

נו, וואָס וואַרטסטו? דער סופר איז שוין געגאַנגען.

דער „פעטער״

(שטעהט ביי דער טהיר, נישט זיכער, ווייזט מיט׳ן פינגער).

איך אינאיינעם מיט׳ן רבי׳ן איבער דער גאַס?

ר׳ אלי.

קום, קום, אַז גאָט איז דיר מוחל, זענען מיר דיר אודאי מוחל.

דער „פעטער״

(ענטוזיאַסטיש).

ר׳ אלי, איהר זענט אַ גוטער רבי, (שפּרייט אויס די הענד, וויל איהם

ארומנעהמען, דערמאָנט זיך, האלט זיך צוריק). אַ גוטער רבי... זאָל איך שוין אַזוי לעבען... (געהען אָב אינאיינעם. עס ווערט פארנאכט).

שרה. נאָכהער רבקה׳לע.

שרה.

(געהמט זיך פלינק די שטוב צוצורוימען, דעם טיש גלייך צושטעלען. רופט אין דער צווייטער שטוב, צו רבקה׳לען):

רבקה׳לע, רבקה׳לע, קום מיר אַריין העלפען, מען וועט דאָך באַלד מיט׳ן ספר-תורה אָנקומען צו געהן.

רבקה׳לע.

(ווייזט זיך אין דער טהיר. נישט זיכער).

דער טאַטע איז שוין נישט דאָ?

שרה.

ניין, רבקה׳לע, ער איז געגאַנגען אין בית-המדרש אַריין מיט ר׳ אלי׳ן, מיט׳ן סופר, נאָך בעל-בתים, דער רב וועט קומען.

רבקה׳לע

(ווייזט דאָס ספר-תורה-קליידעל).

זעהסטו, ווי שען איך האָב עס אויסגעהאָפטען?

שרה

(פערנומען).

איך זעה, איך זעה. קעם זיך אויף, טו זיך אָן, די בעלי-בתים וועלען דאָך קומען... דער רב...

רבקה׳לע.

איך וועל אַרויפרופען מאַנקען, זי זאָל מיך אויפקעמען, איך האָב

אַזוי ליעב, אַז זי קעמט מיך אויף. זי פערקעמט מיך אַזוי שען, אַזוי גלייך די האָר... איהרע הענד זענען אַזוי קיהל... (נעהמט עפּעס אין האַנד און קלאַפּט אין דער פּאָדלאָגע, רופענדיג): מאַנקע, מאַנקע!

שרה

(דערשראָקען).

וואָס טהוסטו, רבקה'לע, ניין, דער טאַטע וועט שרייען. עס פּאַסט שוין נישט פאַר דיר, דו זאָלסט דיך חבר'ן מיט מאַנקען, דו ביסט שוין אַ כלה-מיידעל, אַ בעל-הבתיש קינד, מען רעדט דיר שדוכים, פיינע שדוכים, מיט לערן-קינדער...

רבקה'לע.

איך האָב אַזוי ליעב מאַנקען.

שרה.

עס איז אַ חרפה פאַר דיר צו חבר'ן זיך מיט מאַנקען... דו ביסט אַ בעל-הבתיש קינד, דו וועסט דיך חבר'ן מיט בעל-הבתישע קינדער... מען רעדט דיר שוין שדוכים, פיינע שדוכים, דער טאַטע איז גע-גאַנגען דעם חתן זעהן פאַר דיר, ר' אלי האָט געזאָגט... (געהט אָב אין דער צווייטער שטוב אריין) מען דאַרף זיך אָנטהון, ריין אַרומוואַשען... די געסט וועלען באַלד קומען...

רבקה'לע.

אַ חתן, וואָס פאַר אַ חתן, מאַמעשי?

שרה

(פון דער צווייטער שטוב).

אַ חתנ'דעל — אַ גאָלד, אַ פיין לערן-קינד, פון אַ שענער משפּחה.

(מאַנקע ווייזט זיך אין דער טהיר פון געגענאיבער דער סצענע, שטעקט צו-

ערשט אַריין דעם קאָפּ, ווינקענדיג קאָקעט מיט'ן פינגער אויף רבקה'לען; רבקה'לע דערנעהנטערט זיך צו איהר הינטערווייליעכס, ווינקענדיג צו מאַנקען. אין שטוב הייבט אָן צו טונקלען.)

רבקה'לע.

(פאַלט אין מאַנקעס אָרעמס. רעדט צו דער מוטער אין דער צווייטער שטוב אַריין).

עפּעס אַ שענער חתן, מאַמעשי?

(מאַנקע קושט זי ליידענשאַפטליך).

שרה

(פון דער צווייטער שטוב).

יאָ, טאָכטערשי, אַ שענעם חתן, מיט צוויי שוואַרצע פּאה'לעך, אַנ'אַטלאַסין קאַפּאָטעל מיט אַ סאַמעטען קאַשקעטעל, ווי אַ רב געהט ער אָנגעטהון, ער איז אַ רב'ס אַ זוהן, ר' אלי האָט געזאָגט.

רבקה'לע

(אין מאַנקעס אָרעמס, גלעטענדיג מאַנקעס באַקען).

וואו וועט ער זיין, מאַמעשי?

שרה

(פון דער צווייטער שטוב).

דאָרט, דערינען ביי דיר אין שטיבעל, וואו דאָס ספר-תּורה וועט שטעהן, וועט ער דאָרט וואוינען מיט דיר און לערנען אין די הייליגע תּורה.

רבקה'לע.

(אין מאַנקעס אָרעמס).

וועט ער מיך ליעב האָבען, מאַמעשי?

שרה

(ווי פריהער).

זעהר, טאָכטערשי, זעהר. עטץ וועט האָבען אָרענטליכע קינדער, כשר'ע קינדער ...

(אין דער צייט, ווען זיי ריידען, פאלט די פאָרהאנג זעהר לאנגזאם, איבער-לאָזענדיג די שפילענדע אין דער זעלבער פאָזע).

(פאָרהאנג).

צווייטער אַקט.

סצענע.

אין קעלער-שטוב.

אַ גרויסע קעלער-שטוב אין אַנ'אַלטער געביידע. אַ טיעפער אויסגע-וועלבטער באַלקען. האַרט ביים באַלקען — צוויי טיעפע, נידריגע פענסטערלעך מיט פאָרהאַנגליך און בלומען-טעפ זענען אויפגעפענט און עס רעגענט דורך זיי אַריין... אַ טרעפ אַרויף צו דער טהיר, וועל-כע איז געמאַכט אין דעם אָרט, ווו אַ שיעף-געביידע. די ערשטע העלפט פון דער טהיר איז אויפגעעפענט אין דער נאַכט אַריין, פון וואַנען עס טריפט אַ דין-רעגענדעל אַהער. אין הינטערגרונד — איינינע, גאַנץ קליינע, חדרים'לעך, אָבגעזונדערט איינס פון דעם צווייטען מיט דינע ווענטלעך, פערהאָנגען מיט דיקע שוואַרצע פאָרהאַנגען. איין פאָרהאַנג איז אויפגעדעקט, — אין דעם צימערעל שטעהט אַ בעט, אַ וואַש-טיש, אַ שפיגעל און מיידעל-געשיר, מיט אַ קאָליערט נאַכט-לעמפעל. דאָס מעבעל פון דעם קעלער-שטוב בעשטעהט פון איינינע קאַנאַפּעס, טיש, בענק, קאָרטען-טישלעך. די ווענט זענען בעהאָנגען מיט שפיגלען, בעפוצט מיט ביליגער גאַלאַנטעריי, פרויען-בילדער אין רייצענדע פאָ-זעס... אויף איינע פון די קאַנאַפּלעך ליגט שלמה אויסגעצויגען, די לאַנגע שטיועל זיינע דערגרייכען ביז צו אַ צווייטען בענקעל. ער שלאָפט. פריהלינגס-נאַכט. די שטוב בעלייכטעט אַ גרויסער הענג-לאָמפּ.

שלמה. נאכהער הינדעל.

הינדעל

(קומט אריין, שטעהט אַ מינוט אויף די טרעפּ און קוקט אראָב אויף שלמה'ן. זי איז אין אַ לייכטער טוך אַרומגעהילט, קאָקעט געקליידט אין אַ קורץ קלייד, אַ נישט פּאַסענדע לויט איהרע יאָהרען. געהט אַרום אין שטוב, קלאַפּענדיג מיט די פּיס, כדי שלמה זאָל זיך אויפוועקען.)

שלמה

(וועקט זיך, קוקט זיך ארום).

דו ביזט עס? וואָס נישט אין דרויסען?

הינדעל.

עס האָט אָנגעהויבען צו רעגענען.

שלמה

(אויפזעצענדיג אויף די קאַנאַפּע).

ענטפערסט מיר גאָר, פּריצ'טע? האָסט זיך שוין מיט מיר איבערגעבעטען?

הינדעל.

איך בין גאָר נישט ברוגז געווען.

שלמה.

אַזוי... אַז דו ווילסט, קענסט דו ווייטער אויך ברוגז זיין.

(לייגט זיך צוריק).

הינדעל

(קוקט זיך אום. לויפט צו צו א פאַרהאַנג און האָרכט זיך איין, לויפט צו צו שלמה'ן).

שלמה, איך וועל פון דאַנען נישט אַוועקגעהן. זעה, יעצט זענען מיר אַליין, קיינער הערט אונז נישט, זאָג מיר, אַזוי ווי עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, זאָג מיר, מיינסט מיט אַנ'אמת צו שטעלען אַ חופה?

שלמה.

געה, פריצ'טע, מאַך דיר קניפּלעך אין העמד, און בעקלאָג דיך דערנאָך פאַר'ן „פעטער", אַז איך נעהם ביי דיר דאָס גאַנצע געלד אַוועק. דו האָסט דיר נישט, פאַר וואָס אַ קאַפּעלוש צו קויפען...

הינדעל.

יאָ, איך האָב געזאָגט. עס האָט מיך געקרענקט, אונטער'ן האַרץ געשניטען. דאָס העמד פון לייב נעהמסט דו מיר אַראָב און דו קריכסט צו דער געלער צויג... דאָס פּרצוף וועל איך איהר מיט פעטראָל בע־גיסען. מען שפּירט דאָך איהר פון מויל. ווי קען מען ביי אַזעלכעס שטעהן? אויסגעזוכט זיך אַ סחורה!

שלמה.

טרעטסט אָב? גיב איך דיר אַ פלעם צווישען די אויגען, זעהסט דו די עלטער־באָבע פאַר זיך!

הינדעל.

שלאָג, שנייד פּאַסען פון מיין לייב... (רייסט אַראָב דעם אַרבעל פון איין האַנד און ווייזט) בלאָהע פלעקען האָסט דו מיר געמאַכט. (רייסט דעם אַרבעל פון דער צווייטער האַנד) נאַ דיר, שנייד, קנייפּ, נאָר זאָגען זאָלסט דו מיר, דאָ אויפ'ן אָרט, אַזוי ווי דו געדענקסט דיין טאַטען אין קבר און אַזוי ווי דו זאָגסט קדיש נאָך איהם — ווילסט טאַקע אויף דעם רעכ־טען אמת מיט מיר חתונה האָבען?

שלמה

(ליגענדיג).

איך האָב אַמאָל געוואָלט. נאָר היינט וויל איך נישט.

הינדעל

דאַרף מען נישט. אָט אַזוי האָב איך ליעב. נאָר נאַרען זאָלסט דו נישט. ווילסט געלד — זאָג, אַ קאַפּאָטע — נאַ דיר. נאָר צו גענאַרען וואָס האָסט דו? (ערווייטערט זיך פון איהם).

שלמה.

נישקשה, חזנים זענען דאָ אויף דער וועלט, ועסט פּאַקען אַ העכט.

הינדעל

(אויפרוקענדיג די פּערהאַנג פון איהר צימערל).

וואָס האָסט דו דיר דעם קאָפּ אויסצודאַרען פאַר מיינעט וועגען?

שלמה.

ווילסט נישט, דאַרף מען נישט. (פּויזע) נו, וועסט חאָטש נאָך וועלען אַ גלאָז טהיי דערלאַנגען?..

הינדעל

(ברענגט איהם אַריין אַ גלאָז טהיי פון איהר שטיבעל, שטעלט אויפ׳ן טיש. אליין געהט זי אָב צו זיך אין איהר צימערל, זעצט זיך אַנידער ביי איהר קאַסטען, זוכט דאָרט אין איהם. נאָך אַ קליינע פּויזע, פון איהר חדר׳ל).

אַזוי, איז זי דיר געפעלען, נו... נו... וועסט דו יעצט האָבען אַ געטועכטס, האַנטיכער צו קויפען — דיין ווייבעל׳ס ברוסטען אָנצופּי־הלען, צייהן איהר לאָזעז אַריינשטעלעז און אויף שטאָלצען זי אַרויפ־

שטעלען, און וועסט דיר אַ קאַטאַרינקע קויפען און איין הויפען זי אַרומפיהרען, ווייזען ס'געווערק. אַ שענער קאַטאַרינאַרש, כ'לעבען. איך וועל דיר אויך אַ צווייער פון פענסטער ראָבוואַרפען.

שלמה.

האַלט ס'פּיסק, זאָג איך דיר...

הינדעל.

און אַז נישט, וואָס וועסט דו מיר טהון?

שלמה.

אָנפּאַטשען.

הינדעל.

אָ, אָ, היינט פּאַטשט מען נישט, היינט גיט מען פּאַר פּעטש מיט מעסערס צוריק.

שלמה.

(שטעלט זיך אויף).

ווער דאָס אַזעלכעס? (געהט אריין צו איהר אין צימערל) ווער דאָס אַזעלכעס? (זי בעהאלט עפּעס פלינק אין קאסטען) וואָס האָסט דו דאָ אַזוינס, וואָס דו בעהאַלטסט עס אַזש אין דער זיידענער בלוזע?

הינדעל.

וואָס געהט עס דיר אָן?

שלמה.

ווייז, זאָג איך דיר! (רייסט זיך מיט איהר, רייסט פון איהר האַנד אַ

דויטע בלוזע ארויס. ער קומט פון דעם צימער׳ל ארויס) נו, זאָל מען אָקאָרשט זעהן. (ער צורייסט די בלוזע מיט אימפעט, עס פאלט ארויס פון איהר א פאָטאָגראַפיע.) אַהאַ, משה׳לע שלאָסער, ער זאָל דער גביר זיין? פון ווען אָן ביסטו דאָס מיט איהם „פאַן-בראַט" געוואָרען? (געהט אריין צו איהר אין צימערל).

היינדעל.

וואָס געהט עס דיך אָן?

שלמה.

אָט וואָס ס׳געהט מיך אָן... (ער פאטשט זי אויס, זי פאלט אויפ׳ן בעט און וויינט) אַזוי, מיט משה׳לע שלאָסער חבר׳סט דו זיך גאָר, פאָטאָגראַפיעס געגעבען, חתן-כלה-פאָר, און איך האָב גאָרנישט געוואוסט? (פויזע. אָבגעהענדיג צוריק צו זיין טיש) און איך האָב עס גאָר נישט געוואוסט... (טרינקט וויטער דעם טהיי, שטעלט זיך אויף, געהט אויף די טרעפּלעך צו דער טהיר) און איך האָב עס גאָר נישט געוואוסט... (ער שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר) היינדעל! (זי ענטפערט נישט) היינדעל, אַהער קום! (זי ענטפערט נישט) היינדעל! (טופעט מיט די פיס. ביין אראָבלויפענדיג פון די טרעפּלעך) אַהער, זאָג איך דיר, דו הערסט?...

היינדעל.

(הויבט זיך אויף פון איהר בעט, געהט אהין צו איהם, פערשטעלט זיך דאס פנים מיט א טיכעל.)

וואָס ווילסטו?

שלמה.

האָסט מיט מאַנקען גערעדט?

היינדעל.

(וויינענדיג).

שלמה.

נו, וואָס זאָגט זי?

הינדעל

(נאָך מיט געוויין).

אַז מיר וועלען האָבען אונזער „הייזעל", וועט זי צו אונז אַרי-בערקומען.

שלמה.

געוויס?

הינדעל

(ווישט זיך אויס די אויגען).

יאָ, אַליין וויל זי אָבער נישט געהן, אַ חבר'טע יויל זי מיט-ברענגען.

שלמה.

געוויס, פון איין נקבה וועסטו פרנסה האָבען, דירה-געלד צאָהלען?

הינדעל

מען וואָלט געדאַרפט איינע אַ פרישע...

שלמה.

ח'לעבען, דאָס וואָלט שוין פרנסה געגעבען, וואו נעהמט מען זי אָבער?

הינדעל.

איך האָב אַנ'אויג אויף אַ נקבה—אַ פאַרשוין ווי אַ בוים, אַ מיידעל נאָך...

שלמה

(נייגיריג).

עס קען זיין פון איהר פרנסה?

הינדעל.

אָבער נאָך ווי...

שלמה.

אַ מיידעל... אַ נקבה פון אַ הייזעל?

הינדעל

ניין, אַ בעל-הבת'ישע טאָכטער.

שלמה.

פון וואַנען קענסט דו זי?

הינדעל.

זי קומט צו מאַנקען יעדע נאַכט, גנב'עט זיך אַרויס פון פאָטערס שטוב... קיינער זעהט נישט... עס ציהט זי אַהער... זי איז אַזוי ייזירייג...

רבקה'לע

(שטעקט אריין איהר נאַסען קאָפ דורכ'ן פענסטער, ווינקט צו הינדלען).

פס-ס-ס, דער טאַטע איז דאָ?

הינדעל

(ווינקט צו איהר).

(רבקה׳לע געהט אָב פון פענסטער).

שלמה

(מאַכט מיט די אויגען צו הינדלען).

זי, דעם „פּעטערס״ טאָכטער? אַ פּרנסה — אַ גאָלד!

הינדעל.

שאַ, שטיל, זי קומט.

רבקה׳לע

(שלאַנק און שען, בעל-הבתיש געקליידט, אין אַ שוואַרץ טיכעל ארומגעהילט, שלייכט זיך אריין אין דער שטיל, לויפט אראָב מיט הארץ-קלאפעניש פון די טרעפּ, רעדט מעהר מיט די הענד, ווי מיט׳ן מויל).

מאַניקע וואו איז? דאָרט? (ווייזט אַיף א פערהאָנגען צימערל) דאָרט... מיט?...

הינדעל

(ווינקט איהר מיט די אויגען אויף יאָ).

רבקה׳לע

(שטעלט זיך אַרונטער די פּאָר אָנג, הערט זיך לײדענשאַפטליך איין. מיט האַרץ-קלאַפּעניש קוקט זי זיך אַלע מאָל אַרום).

שלמה

(אין דער שטיל, צו הינדלען).

מען דאַרף מאָרגען געהן די וואוינונג זעהן, אויף פיוונע גאַס.

הינדעל.

ווען וועט מען די חופה שטעלען?

שלמה.

מען מוז דאָך צו ערשט אַ וואוינונג האָבען.

הינדעל.

ווער ווייסט, וויפעל דער רב וועט זיך הייסען געבען פאַר מסדר קדושין זיין?

שלמה.

עס זאָל נאָר נאָך איבערבלייבען אויף מעבעל אײַנצוקויפען, עס דאַרף דאָך אויסזעהען לייטליך.

(די טהיר פראַלט זיך מיט רעש אויף, עס קומט אריין דער פעטער).

דער „פעטער".

דאָס געזיכט האָט נאָך אין זיך גענוג לאָבוסעוואַטע שפורען, וועלכע פערצעהלען פון זיין יוגענד. געקליידט שוין ערנסט. קלאַפּט אָב דעם הוט פון רעגען).

נאַ דיר אַ פרנסה, אַ רעגען גאָר (דערזעהט פלוצלונג רבקה'לען, מיט כעס). וואָס, דאָ?! (חאַפּט זי אָן פאַר'ן קאָלנער און טרייסעלט זי, קריצענדיג מיט די צייהן) וואָס טהוסט דו דאָ?

רבקה'לע.

די מאַמ... די מאַמע האָט מיך געהייסען... רופען... (וויינט) טאַטע, שלאָג מיך נישט!

דער „פעטער".

די מאַמע, די מאַמע האָט דיך געהייסען... דאָ... (שרייט) די מאַמע! (פיהרט זי פאַר'ן קאָלנער אויף די טרעפּ ארויף) צו אַלדעס שלעכטס וועט זי דיך נאָך ברענגען! עס ציהט זי... זי וויל האָבען, אַז די טאָכטער זאָל זיין ווי די מאַמע איז געווען..

רבקה׳לע

(וויינט).

טאַטע, שלאָג מיך נישט...

דער „פעטער״.

איך וועל דיך לערנען, ווי דו זאָלסט אַ טאַטען פאָלגען. (פיהרט זי ארויס, פון דרויסען הערט מען רבקה׳לעס געוויין).

שלמה.

יענקעלע בענקאַרט, עס פּאַסט איהם גאָר נישט אָן, אַז די טאָכטער זיינע זאָל זיין אַ נקבה... (פון באַלקאָן דערהערט זיך אַ גערודער, אַ טאָפּען מיט די פיס, אַ וויינענדיג קול פון אַ פרוי) מוז ער דאָס איבער דעם ווייב דאָס לעדער צוהאַקען: אָוואַ... אָוואַ...

הינדעל.

גאַנץ גוט אַזוי, אַ מאַמע דאַרף היטען אַ טאָכטער... וואָס דו ביסט געווען, — ביסט דו געווען, האָסט דו חתונה געהאַט, האָסט דו אַ קינד, היט עס... ווערסט זעהן, אַז גאָט וועט העלפען און מיר ווע-לען האָבען אונזערע קינדער, וועל איך זיי שוין וויסען ווי אויפצוצי-הען. ביי מיר וועט אַ טאָכטער זיין אַזוי ריין ווי אַ צדקית, רויטע באַקען ווי די בּאָרקעס... קיין אויג נישט לאָזען אויף איהר פאַלען, חתונה האָבען — יאָ, נעהמען אַ לייטישען מענש — חופּה-וקדושין...

שלמה.

(קלאַפּט איהר אויף די פּלייצעס).

אַז מיר וועלען לעבען, וועלען מיר זעהן. נאָר מיט רבקה׳לען רעד, מיט רבקה׳לען אַרבייט, ברודער, אַז נישט איז אַלץ פערפאַלען.

הינדעל.

האָב נישט קיין מורא, איך וועל מיר שוין אַנ׳עצה געבען.

שלמה.

וועלען מיר זעהען. (פויזע. שטיל.) אַז דו וועסט זי פּאַקען, פּערפיהר גלייך אַריבער צו מיר פּאָרט, ווייסט שוין...

דער „פּעטער"

(קומט אריין בייז).

עס איז שוין צייט נאַכט צו מאַכען, עס רעגענט, עס וועט שוין סיי-ווי-סיי קיין הונד נישט אַריינשמעקען. (קוקט אויף שלמה'ן) גע-נוג, געוונג זיך שוין אויסגעפּרעהט חתן-כלה. נאַכט מאַכען. (געהט ארויף אויף די טרעפּלעך און רופט) רייזעל, שלאָפען! באַשאַ, שלאָפען!

(פון דרויסען הערען זיך מיידעלשע שטימען: באַלד, באַלד.)

הינדעל.

(ווינקט צו שלמה'ן אויפ'ן „פּעטער", מאַכענדיג מיט דער האַנד, אַז ער זאָל אַהיים געהן.)

שלמה.

(געהט אַרויף אויף די טרעפּלעך. ביים אַרויסגעהן טרעפט ער זיך אָן מיט'ן „פּעטער". קוקען זיך אָן).

דער „פּעטער".

רוק, רוק, שוין צייט נאַכט צו מאַכען, געוונג זיך שוין אויס-געסוד'עט.

שלמה

(שטעקט די הענד אין די הויזען-קעשענעס. קוקט איהם אָן).

פון ווען אָן ביסטו מיר אַזאַ אָרנטליכער מענש געוואָרען?

באַט פון נקמה 3

דער „פעטער".

וואַנדער, וואַנדער, איך וועל דיר שויז שפּעטער דערצעהלען.

שלמה.

אַ רוח אין דיין טאַטען אַריין...

הינדעל

(לויפט אַרויף אויף די טרעפּלעך. צו שלמה'ן).

שלמה, אַהיים געה, דו הערסט, אַהיים זאָג איך דיר!

שלמה

(געהט אַרויס, קוקענדיג אויפ'ן „פעטער").

מיינע יאָלדען!...

דער „פעטער".

איך דאַרף איהם דאָ... (ווייזט אויף הינדלען) קענסט דיר די אַלטע פּאַדלע מיטנעהמען און פערלייגען זיך מיט איהר אַ „קרעמעל".

הינדעל.

מיט קיין אַלטע פּאַדלעס פערלייגט מען זיך נישט קיין „קרע-מעל", אין אַלטע פּאַדלעס לייגט מען זיך אַריין אויסרוהען... מיט יונגע לאַלקעלעך...

דער „פעטער"

(רופט אין קאָרידאָר)

רייזעל! באַשאַ!

(צוויי מיידלעך קומען צולויפען. פון די לייבטע, נאַסע, דורכזועהענדע קליידער

גיסט זיך וואַסער, פון די צופלאַכטענע האָר רינען טראָפּענס וואַסער. זיי זענען אויפגערוימט, רייזען לאַכענדיג. דער „פּעטער" האַקט צו די טהיר, געהט אַרויס.)

באַשאַ.

(אַ פּראָווינציאַל מיידעל, אַ דיקע מיט רויטע באַקען, נאַאיוו, רעדט מיט אַ האַרטען אַקצענט.)

ווי דער רעגען שמעקט... (טרויסעלט אָב פון זיך דעם רעגען) פּונקט אַזוי ווי די עפּעל ביי אונז, וואָס טריקענען זיך אויפ'ן בוידעם... עס איז דאָך דער ערשטער מאַיאָווער רעגען...

הינדעל.

אַ משוגעת צו שטעלען זיך אויפ'ן רעגען, די גאַנצע וועלט ווי־לען זיי איינגעהמען... עס וועט סיי־ווי־סיי קיין יאָלד נישט בעווייזען זיך אין אַזאַ גוס... (געהט אָב צו איהר אין חדר'ל, וואו די פּאָרהאַנג איז אויפגערוקט, זעצט זיך ביי איהר קאָרב, פּאַקט פּאַנאַנדער די צעוואָרפענע זאַכען.)

רייזעל

(אָבטרייסלענדיג פון זיך דעם רעגען).

אויף אַלדע שוואַרץ יאָהר דאַרף איך זיי. מיין ביכעל האָב איך נאָך איירגנעכטען בעצאָהלט... מיר האָבען זיך הינטער דער רינגע גע־שטעלט, דער רעגען שמעקט ווי... דעם גאַנצען ווינטער וואַשט ער פון קאָפּ אָב. (געהט צו צו הינדלען) זעה... (ווייזט איהר די נאַסע האָר) ווי פריש ער איז... ווי ער שמעקט...

באַשאַ.

ביי אונז דאָרט, אין דער היים, אויפ'ן דאָרף מוז שוין אודאי דער ערשטער שטשאַוו זיין. ח'לעבען, אַז דער ערשטער מאַיאָווער רעגען גיסט, קאָכט מען שוין ביי אונז שטשאַוו־באָרשט... און די ציי־גען מוזען שוין זיך אויף די לאָנקעס פּאַשען... און די טראַטוועס מו־

זען שוין אודאי איבער'ן וואַסער שווימען... און פראַנעק נעהמט די שיקסעס צוזאַמען און טאַנצט אין דער קרעטשמע... און די ווייבער מוזען שוין אודאי קעז-קיכלעך אויף שבועות באַקען... (פויזע) ווייסט איהר וואָס? איך וועל מיר קויפען אַ נייע זומער-פּאָלערינע און פאָהר מיר אויף שבועות צו גאַסט אַהיים... (לויפט אַריין אין איהר צימער'ל, ברענגט זיך פון דאָרט אַ גרויסען זומער-קאַפּעלוש אַרויס מיט אַ לאַנגען פליה-שלייער, זעצט איהם זיך אויפ'ן נאַסען קאָפּ אַרויף, און שטעלט זיך אין שפּיגעל אַריין.) זעהט'ס, אַז איך ווייז מיך אַזוי שבועות אין דעם קאַפּעלוש, אַזוי' צו די קאָליע אַראָבשפּאַציערען... אָך, די גאַל וואָלט זיי גע-פּלאַצט פאַר קנאה, וואָס, ניין? איך וואָלט נאָר נישט פאַר'ן טאַטען מורא געהאַט...

רייזעל.

וואָס, ער וואָלט דיך געשלאָגען?

באַשאַ.

גערטויט וואָלט ער מיך אויפ'ן אָרט. ער זוכט מיך אַרום מיט אַנ'אייזערנעם באָטעק. ער האָט מיך אַמאָל מיט פראַנעק'ן געטראָפען אין דער קרעטשמע טאַנצען, האָט ער מיר מיט אַ דראָנג געגעבען אַזאַ קלאַפּ איבער'ן האַנד, אָט, (ווייזט די האנד) איך האָב נאָך אַ צייכען ביז צום היינטיגען טאָג. (פויזע) איך בין אַ בעל-הבתיש קינד, מיין טאַטע איז אַ קצב. וואָס מען האָט מיר שוין שדוכים אויסגערעדט... (דערצעהלט מיט א נידריגען טאָן) איין שדוך האָט מען מיר גערעדט מיט נאָטקע פלייש-האַקער. איך האָב נאָך פון איהם דאָס גאָלדענע פינגערל. (ווייזט אַ פינגערל אויף דער האנד) ער האָט מיר חל-המועד סוכות געגעבען. אוי, האָט ער מיט מיר געוואָלט אַ חתן ווערען, נאָר איך האָב נישט געוואָלט.

רייזעל.

פאַרוואָס האָסטו נישט געוואָלט?

באשא.

ווייל איך האָב נישט געוואָלט... עס שטינקט פון איהם דאָס אָקסען-פלייש... ברר... פּראַשיק רופט מען איהם. גע̇ה האָב חתונה פאַר פראָשיק׳ן און האָב יעדעס יאָהר אַ קליין פּראָשיקל... ברר...

רייזעל.

און וואָס האָסטו דאָ...

באשא.

דאָ בין איך דאָך מיר אַ פרייער מענש, איך האָב מיר מיין קאָרב שענע וועש, אָנשטענדיג געקליידט, ח׳לעבען, אַ ביסעל שענערע קליידער ווי אונזערע נגידה׳סטע. (ברענגט אריין פון איהר צימערל אַ קאָרינ-קאָווע העל קלייד) אַז איך גע̇ה אין דעם אַרויס אויף דער מאַרשאַלקאָווסקע גאַס ווערט אַ געקוק... פייער און פלאַם! אַך, ווען איך וואָלט מיך אַזוי אין דעם קלייד ביי אונז אין שטעדטעל געקענט ווייזען, (וואַרפט אַרויף אויף זיך דאָס קלייד) וואָלט איך מיר אַזוי שפּאַצירט צום באַהן אַראָב. (געהט איבער׳ן צימער גאַלאַנט, דערהויבענדיג פון הינטער זיך דאָס קלייד, מאַכענדיג דערביי אַ גרויס-שטעדטישע מינע). די גאַל וואָלט דאָך זיי געפּלאַצט... די פּאָפּלעקציע וואָלטען זי געקריגען אויפ׳ן אָרט. (שפּאַצירט איבער די שטוב אין איהר סטרוי, פּעציהענדיג דאָס געזיכט גרויסאַרטיג.)

רייזעל

(פעררייבט איהר די פאַלדען פון קלייד פון הינטען אויס. זעצט איהר בעסער דעם הוט אויפ׳ן קאָפּ).

אָט אַזוי, דעם קאָפּ נאָך אַ ביסעל אין דער הויך... ווער דאַרף דען צו וויסען, אַז דו ביזט אין אַזאַ הויז געוועזען? דו וועסט זאָגען, אַז דו ביזט אין אַ געשעפט. אַ גראַף האָט זיך אין דיר פערליעבט...

הינדעל

(פון איהר קאסטען אַהער).

און וואָס איז דען דער מעהר אַזאַ הויז? מיר זענען נישט,

אפשר, אַזוי ווי די מיידלעך אין די געשעפטען? היינט איז די גאַנצע וועלט אַזוי, די היינטיגע וועלט פערלאַנגט עס. היינט זענען אפילו די בעל־הבת׳ישע טעכטער נישט בעסער. דאָס איז אונזער פרנסה, אָבער אַז אַזאַ איינע, ווי מיר, האָט חתונה, איז זי געטרייער דעם מאַן פון זיי. מיר ווייסען, וואָס אַ מאַן איז דער טייטש...

באַשאַ

(שפּאַצירענדיג איבער דער שטוב אין דער פּאָריגער פּאָזע).

אָ, יאָ, שען וואָלטען זיי שוין נישט דערקענט? דאָס האַרץ זאָגט שוין... און די מאַמע איז דעריבער געשטאָרבען... נישט געקענט איבערטראָגען... איך בין ס׳מאָל אויף איהר קבר נישט געווען... (שטעלט זיך אָב פּלוצלונג אין מיט׳ן שטוב) טייל מאָל קומט זי צו מיר... ביי נאַכט אין חלום, איך זעה זי, קומט זי צו מיר אין איהרע תכריכים מיט דערנער, מיט שטעכערס בעלייגט, איבער מיינע זינד, און רייסט מיר די קודלעס פון קאָפּ...

ריי זעל.

אוי ווייי, מאַמע־קרוין! האָסט זי געזעהן? ווי זעהט זי אויס? אַ געשטאָרבענע מאַמע? בלייך איז זי?...

הינדעל.

שווייגט! געכומען זיך ביי נאַכט פערצעהלען פון טויטע, דאָ קענען קיין טויטע נישט אַריינקומען: אונזער בעל־הבית האָט דאָך אויבען ביי זיך אַ ספר־תורה שטעהן... (אָבגעהאַקט. פּויזע) איז אונזער בעל־הבית׳טע פּופּצהען יאָהר אין אַזאַ הויז אָבגעווען, חתונה געהאַט, איז זי אפשר נישט קיין אָרנ׳ליך ווייבעל?... היט זי אפשר נישט אָב די דינים, וואָס אַ יודישע טאָכטער דאַרף אָבהיטען?... איז אפשר רבקה׳לע איהר טאָכטער, נישט קיין כשר, ריין קינד? און אונזער בעל־הבית איז אפשר נישט קיין אָרנ׳ליכער מענש? פיהרט זיך נישט פיין אויף? די שענסטע נדבה... אַ ספר־תורה געלאָזט שרייבען...

רייזעל.

מען זאָגט אָבער, אַז אין אַזאַ ספר-תורה טאָר מען נישט לייע-נען, און די טעכטער פון אַזעלכע מאַמעס ווערען דערנאָך אַליין ווי די מוטערס... עס ציהט זיי, דער יצר-הרע שלעפּט זיי אין דער בלאָטע...

הינדעל

(דערשראָקען).

ווער האָט דאָס געזאָגט?

רייזעל.

אַנ'אַלטע באָבע, אַ כשוף-מאַכערין האָט עס מיר געזאָגט... אַזוי ווי כשוף איז דאָס...

הינדעל.

עס איז אַ גרויסער ליגען... וואו איז זי, די ציגיינערין, וואָלט איך איהר די אויגען אויסגעדראַפּעט... עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט... מיר האָבען אַ גרויסען גאָט אויף דער וועלט...

מאַנקע

(שלייכט זיך אונטער די פאָרהאַנג פון איהר צימערל ׳אין האַלבע נאַכט-קליידער. אַרויפגעוואָרפען אויף זיך אַ לייכטע טוך. מען זעהט ביי איהר אַרוים די הויכע קאָלירטע שטרימפּף, די האָר צופלאָשעט. זי איז זעהר אַ שמיידיגע און מיט אַ לאַנג פרעך-שען געזיכט. זי איז נאָך גענוג יונג, אַ לאָק פון איהר קאָפּ איז פערוואָרפען איבער איהר שטערן. אַז זי רעדט, ווינקט זי מיט די אויגען, דענסמאָל גיט אַ ציטער איהר גאַנצער קערפּער, און מען האָט דאָס געפיהל, ווי איהרע ביינער וואָלטען זיך צוזאַמען-געבראָכען. קוקט זיך אום פערוואונדערט).

וואָס, קיינער איז נישט דאָ?

רײזעל

(דערזעהט מאַנקען, אויפגערויטמט).

אַנקע, דו ביזט עס? גוט, וואָס דו ביזט אַרײנגעקומען. (ווייזט אויף הינדלען) זי האָט מיך שוין באַלד פאַר אַ גאַנצע רבי׳צין געמאַכט. וואו האָסט דו דײן יאָלד געלאָזט?

מאַנקע.

ער איז אײנגעשלאָפען, האָב איך מיך פון איהם אַרויסגע׳גנב׳עט.

רײזעל.

אַ רעכטער פּריץ עפּעס? ער וועט אפשר שטעלען ביער?

מאַנקע.

אַ משוגע׳נער ליטוואַק עפּעס דאָרט. דאָס דריטע מאָל קומט ער צו מיר. נאָר ער פרעגט זיך אויס — ווער דער טאַטע? ווער די מאַמע? ווי ער וואָלט זיך געוואָלט משדך זײן... קושט ער, בעהאַלט ער דאָס פּנים אין די ברוסט, מאַכט די אויגען צו, און שמייכעלט, ווי די מאַמע וואָלט איהם געהאַט. (קוקט זיך אום, אין דער שטיל צו הינדלען) רבקה׳לע איז נאָך נישט געוועזן?

הינדעל

(מיט אַ חנפ׳דיג געלעכטערל).

געוועזן... זי האָט דעם פאַטער געטראָפען... האָט ער דאָ אַ גוואַלד געמאַכט...

מאַנקע.

וועה איז מיר... שוין לאַנג?

הינדעל.

לאַנג שוין ... ער איז שוין אודאי אַיינגעשלאָפען. (אין דער שטיל)
זי וועט אודאי באַלד אַריינקומען.

רייזעל

(אויפגערוימט צו מאַנקען).

קום, מאַנקע, מיר וועלען זיך אויף דער גאַס שטעלען, עס רעגענט אין דרויסען, טראָפּענס ווי די פּערל... דער ערשטער מאַיאָווער רעגען. ווער געהט אַרויס מיט מיר אונטער דעם רעגען זיך שטעלען?

מאַנק.

(געהט צו צום פענסטערל).

עס רעגענט אין דרויסען. אַך, וואָס פאַר אַ לייכטער רעגען... און ווי ער שמעקט... קומט׳ס...

באַשאַ.

ביי אונז אין דערהיים, אַז עס גיעסט אַזאַ רעגען, ווערען די רינשטאָקעס ברייט און פערפלייצען די קליינע געסלעך, און מען טהוט זיך אויס באָרפיס און מען טאַנצט אין דעם רעגען אַרום... ווער טהוט זיך די שיך אויס? (טהוט זיך די שיך מיט די זאָקען אויס, צו מאַנקען) טהו דיר די שיך אויס, מאַנקע, מיר וועלען אין רעגען אַרומטאַנצען...

מאַנקע

(טהוט זיך אויס די זאָקען, צולאָזט די האָר).

אַזוי וועט אונז דער רעגען בעגיסען פון קאָפּ ביז די פיס... מען וואַקסט העכער, אַז מען שטעהט אונטער אַ מאַיאָווען רעגען, וואָס, ניין?

באַשאַ

(לויפט צו).

קומט, מיר וועלען זיך בעגיסען איינע די צווייטע מיט וואַסער... מיט גאַנצע הענד וואַסער בעשפּריצען (זי צולאָזט זיך די האָר) אויסצוואַגען זיך ווי די בוימער... קומט.

הינדעל.

וואַרט, וואַרט, דער „פּעטער" שלאָפט נאָך נישט, ער וועט נאָך הערען.

(אַלע האָרכען זיך איין צום באַלקען.)

רייזעל.

קומט'ס, איהר הערט, ווי ער שנאָרכט?..

מאַנקע.

וואַרט, מיר וועלען אין דער שטיל אָנקלאַפּען צו רבקה'לען.

(באַשאַ און רייזעל אָב. מאַנקע נעהמט אַ שטעקען און קלאַפּט זעהר לייכט אין אַ ווינקעל פון באַלקען. פון דרויסען הערט זיך, ווי די מיידלעך שפּרינגען אַרום אין וואַסער, זיי נעהמען הענד פול מיט וואסער און גיסען דורך די אָפענע טהיר אין שטיבעל אַריין, רופענדיג: קומטס אַרויס! קומטס אַרויס!)

רבקה'לע

(שטעקט אַריין איהר שוואַרצען קאָפּ האָד דורך דעם קליינעם פענסטער. זי איז אין די נאַכט-קליידער, אין אַ לייכטען שאַל אַרומגעהילט. רופט שטיל:)

מאַנקע, מאַנקע, דו האָסט מיך גערופען?

מאַנקע

(נעהמט אַ שטוהל, שטעלט צו צום פענסטער, קריכט אַרויף, דערגרייכט רבקה'לעס הענד.)

יאָ, רבקה׳לע, איך האָב דיך גערופען... קום, מיר וועלען זיך הינטער דעם מאַי-רעגען אַרונטערשטעלען, מיר וועלען זיך מיט וואַסער בעגיסען, און וועלען העכער וואַקסען...

רבקה׳לע

(פון איבער דעם פענסטערל).

שווייג, שטילער רעד, איך האָב מיך פון דעם בעט אַרויסגעגנב׳עט... אַז דער טאַטע זאָל נישט הערען... איך האָב מורא, ער זאָל מיך נישט שלאָגען...

מאַנקע.

האָב נישט מורא פאַר׳ן טאַטען, ער וועט זיך נישט אַזוי פלינק אויפכאַפען... קום, מיר וועלען זיך ליעבער אויפ׳ן רעגען שטעלען. איך וועל דיר די האָר צולאָזען. (צולאָזט מיט איהרע פינגער רבקה׳לעס שווארצע פלעכט. פון איבער דעם פענסטער) אָט אַזוי וועל איך זיי דיר אין רעגען וואַשען.

רבקה׳לע.

איך בין אין בלויזען נאַכט-העמד... אַ גאַנצע נאַכט בין איך אין בעט געלעגען און האָב געוואַרט ביז דער טאַטע וועט איינגעשלאָפען ווערען, אַז איך זאָל מיך צו דיר קענען אַרויסגנב׳ענען, איך האָב דיין קלאַפען דערהערט און איך האָב מיך פון בעט אַרויסגעשלייערט... אַזוי לייכט זיך אַרויסגע׳גנב׳עט, באָרפיסערהייט, צו דער טאַטע זאָל נישט דערהערען.

מאַנקע

(נעהמט זי ארום לײדענשאַפטליך).

קום, רבקה׳לע, איך וועל דיינע אויגען אין רעגען-וואסער וואַשען, די נאַכט איז אַזוי ליעב, דער רעגען איז אַזוי וואַרים און אַלץ שמעקט אַזוי אין דער לופט... קום...

רבקה׳לע.

שווייג... שווייג... איך האָב מורא פאַר׳ן טאַטען... ער האָט מיך געשלאָגען... ער האָט די שטוב צוגעשלאָסען... און האָט דעם שליסעל ביים ספר-תורה בעהאַלטען... איך בין געלעגען אַ גאַנצע נאַכט... איך האָב געהערט, ווי דו האָסט מיך גערופען... אַזוי שטיל האָסט דו מיך גערופען... עס האָט מיך געצויגען צו דיר... און איך האָב דעם שליסעל פון אָרון-קודש אַרויסגעגנב׳עט... מיין האַרץ האָט אַזוי געקלאַפּט... אַזוי געקלאַפּט...

מאַנקע.

וואַרט, רבקה׳לע... וואַרט... אָט געה איך צו דיר... (שפּרינגט אַראָב פון שטוהל, פערלאָזט דעם קעלער) איך קום צו דיר... איך קום צו דיר. (מאַנקע אָב. רבקה׳לע ווערט פערשוואונדען פון פענסטער.)

הינדעל

(וועלכע האָט דעם שמועס צווישען מאַנקען און רבקה׳לען זעהר נייגיריג ביי דער פאָרהאַנג פון איהר צימער׳ל אויסגעהאָרכט, דרעהט זיך איצט מיט רעש אַרויף און אַראָב איבער דער שטוב צופלאַמט, נאָכדענקענד, ריידענדיג צו זיך אליין זעהר לאַנגזאַם.)

ווען גאָט מאַכט אַזוי, און איך פּאַק זיי ביידע אויף אַמאָל, רבקה׳לען מיט מאַנקע׳ן, נאָך היינט אויף דער נאַכט... איך ברענג זיי ביידע אַהין צו שלמה׳נען... נאַ, נאַ דיר ברויט מיט פּוטער... דינג אַ דירה, שטעל אַ חופּה, ווער אַ מענש מיט לייטען גלייך... (שטעלט זיך אָב אין מיטען שטוב נאָכדענקענדיג, צושפּרייט די הענד צום באַלקען) טאַטע אין הימעל, ביסט דאָך אַ טאַטע פאַר יתומים... מאַמע אין קבר, מיה דיך פאַר מיר... לאָז מיך קומען צו אַ ברעג! צו אַ תכלית!... (פּויזע) וואָס, ווען גאָט גיט, אַ ספר-תורה אין שוהל לאָז איך איהם שרייבען... יעדען שבת דריי פונט ליכט אין בית-המדרש אַריין. (אַ לאַנגע פּויזע. פערזונקען אין דער פאַנטאַזיע פון איהר גליק.) ער איז דאָך אַ גוטער גאָט... אַ גוטער גאָט... טאַטע אין הימעל... מאַמע, מאַמע

שווייג בישט... שווייג נישט... מיה דיך... וועלטען לייג איין... (זי געהט אָב צו זיך אין צימערל, הייבט אָן מיט ענערגיע צוזאַמענצונעהמען די וועש פון איהר צימערל און פאַקט זיי זיך אין איהר קאָרב איין.) לאָז מיך נאָר קודם-כל גרייט זיין...

(א לאַנגע פּויזע. קיינער ווייזט זיך נישט אויף דער סצענע. מאַנקע פיהרט צו-געטוליעט צו זיך רבקה׳לען... זיי זענען ביידע אין איין נאַס טוך אַרומגע-הילט... די האָר צופּלאָשעט, אָבגעצוואָגענע... און פון די נאַסע קליידער רי-נען טראָפּענס וואַסער אויף דער פּאָדלאָגע... זיי זענען ביירע באָרפיס... הינדעל שטעלט זיך הינטער׳ן פאָרהאַנג פון איהר צימערל אין האָרכט זיך איין.)

מאַנקע

(רעדט מיט א בעהאלטענע ליידענשאַפט און ליעבע. שטיל, אָבער זעהר טיעף און קלינגענד.)

עס איז דיר קאַלט, רבקה׳לע? טוליע דיך צו צו מיר... גוט טוליע דיך איין אין מיר... וואַרים דיך אין מיר, אַזוי גוט אין מיר... קום, מיר וועלען זיך דאָ ביידע אַנידערזעצען אויף די קאַנאַ-פּע. (פיהרט זי צו צו א קאַנאַפּע, זעצט זיך מיט איהר) אַזוי, אַזוי... טוליע איין דיין פּנים אין מיין ברוסט... אַזוי... אַזוי... און גלעט מיך מיט דיין לייב... אַזוי קיהל, ווי וואַסער וואָלט גערונען צווישען אונז... (פּויזע) איך האָב דיר די ברוסטען ענטפּלעקט און האָב זיי דיר געוואַ-שען אין רעגען-וואַסער, וואָס איז אויף מיין האַר גערונען... אַזוי ווייס און קערנדיג זענען דיינע ברוסטען... און דאָס בלוט אין זיי קיהלט זיך אַזוי אונטער׳ן האַנד, ווי ווייסער שניי... ווי געגליווערט וואַסער... און ווי דאָס גראָז אויף די לאָנקעס אַזוי שמעקען זיי... און די האָר האָב איך דיר צולאָזט... אָט אַזוי... (צוקעמט זיי צווישען איהרע פינגער) איך האָב זיי אַזוי צווישען רעגען געהאַלטען און געוואַ-שען זיי, אָט ווי זיי שמעקען... ווי דער רעגען, (זי באָרגט איין דאָס פּנים אין רבקה׳לעס האָר) דער מאַיאָווער רעגען שמעקט פון זיי אַרויס... אַזוי לייכט, אַזוי ווייך... און אַזוי פריש... ווי דאָס גראָז אויף דער לאָנקע... ווי די עפּעל אויף דעם בוים... אָט אַזוי קיהל מיך מיט דיינע האָר, (זי וואשט זיך דאָס פּנים אין איהרע האָר) קיהל מיך אַזוי...

אָבער וואַרט... איך וועל דיך ווי אַ כלה-מיידעל אויפקעמען... אַ שרימף מיט צוויי שוואַרצע לאַנגע צעפּ. (צוקעמט איהר די האָר) ווילסט, רבקה'לע? יאָ, דו ווילסט?

רבקה'לע

(שאָקעלט מיט'ן קאָפּ).

יאָ, יאָ.

מאַנקע.

דו וועסט זיין די כלה... אַ שענע כלה... פרייטאָג צו נאַכטס, דו זיצסט מיט דיין טאַטעשי מיט די מאַמעשי ביים טיש... איך — דער חתן... דיין חתן... קומט צופאָהרען צו דיר צו גאַסט... ווילסט, רבקה'לע? ווילסט, יאָ?

רבקה'לע

(שאָקעלט מיט'ן קאָפּ).

יאָ, איך וויל.

מאַנקע.

וואַרט, וואַרט... טאַטע-מאַמע האָבען זיך שלאָפען געלעגט... חתן-כלה האָבען זיך דאָ געטראָפען ביי טיש, מיר שעמען זיך... ווילסט, ניין?

רבקה'לע

(שאָקעלט מיט'ן קאָפּ).

יאָ, מאַנקע.

מאַנקע.

דערנאָך געהען מיר צו איינער צום צווייטען: דו ביסט דאָך

מיין כלה, איך דיין חתן... מען נעהמט זיך אַרום, (נעהמט זי ארום) זעהר פעסט אַרום, און מיר קושען זיך זעהר שטיל, אָט אַזוי (קושען זיך) קושען מיר זיך... מיר ווערען אַזוי רויט, מיר שעמען זיך אַזוי... עס איז גוט, רבקה׳לע, גוט?

רבקה׳לע.

יאָ, מאַנקע... יאָ...

מאַנקע

(דערנידערט איהר קול, שעפּטשעט איהר ווי אין אויער).

און מיר לעגען זיך דערנאָך שלאָפען אין איין בעט, קיינער זעהט נישט, קיינער ווייסט נישט, נאָר איך מיט דיר, אָט אַזוי. (דריקט זי פעסט צו זיך) ווילסט שלאָפען מיט מיר דורך די נאַכט, אַזוי, אין איין בעט, ווילסט?

רבקה׳לע

(קלערט זיך אַרום אין איהר).

איך וויל... איך וויל...

מאַנקע

(ציהט זי צו זיך).

קום... קום...

רבקה׳לע

(אין דער שטיל).

איך האָב מורא פאַר׳ן טאַטען... ער וועט זיך אויפוועקען...

מאַנקע.

וואַרט, רבקה׳לע, וואַרט... (קלערט אַ ווײַלע) ווילסט מיט מיר

אַוועק פון דאַנען? מיר וועלען זיין אינאיינעם, גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט... דער טאַטע וועט נישט זיין, די מאַמע וועט נישט זיין... קיינער וועט נישט שרייען... שלאָגען... מיר וועלען זיין אַליין... גאַנצע טעג... עס וועט אַזוי פרעהליך זיין, ווילסט, רבקה׳לע, ווילסט?

רבקה׳לע

(פערמאַכט די וויגען).

דער טאַטע וועט נישט וויסען?

מאַנקע.

ניין, מיר וועלען אַנטלויפען שוין יעצט ביי נאַכט מיט הינדלען אין איהר שטוב אַריין... זי האָט אַ שטוב ביי שלמה׳ן, זי האָט מיר געזאָגט, ווענסט זעהען, ווי גוט עס וועט זיין... עס וועלען קומען יונגע מענשען, אָפיצירען... מיר וועלען זיין אַ גאַנצען טאָג אַליין... מיר וועלען זיך ווי די אָפיצירען אָנטהון און אויף פערד אַרומרייטען. קום, רבקה׳לע, ווילסט? יאָ, דו ווילסט?...

רבקה׳לע

(מיט הארץ-קלאפונג).

דער טאַטע וועט נישט הערען?

מאַנקע.

ניין, ניין. ער וועט נישט הערען, ער שלאָפט אַזוי געשמאַק. אָט, דו הערסט, ווי ער שנאָרכט... (לויפט אין הינדעלס צימער, לאפט זי אָן ביי דער האנד) האָסט אַ שטוב? קום פלינק, פיהר אונז אַוועק!...

הינדעל

(לאפט זיך אויף).

יאָ, יאָ, פלינק צו שלמה׳ן (זי האפט אַ קליידֹ, וואַרפט עס אויף רבקה׳לען) ער וועט אונז שוין פיהרען.

מאַנקע

(טוט אָן פלינק רבקה׳לען).

די ווערסט זעהען, ווי גוט עס וועט זיין... ווי פרעהליך עס וועט זיין. (טהוען זיך אָן, האפען אויף זיך, וואָס זיי קריגען אונטער דער האַנד, אַ טוך, אַ קאַפטאַן, שטייגען זעהר לאַנגזאַם אויף. אין טהיר טרעפען זיי זיך מיט רייזלען און באַשען, וועלכע קומען אָבגעצוואָגען אין שטוב אריין. די לעצטע קוקען אויף זיי פערוואונדערט.)

רייזעל. באַשאַ.

וואָהין דאָס?

הינדעל.

מאַכט׳ס קיין געדודער, קיין גערויש, נאָך ביער, נאָך ליעמאַנאַד...
(הינדעל, מאַנקע, רבקה׳לע אָב. רייזעל און באַשאַ קוקען זיך ביידע אָן פער-וואונדערט.)

רייזעל.

די מעשה געפעלט מיר נישט.

באַשאַ.

מיר אויך נישט.

רייזעל.

דאָ מוז עפּעס זיין — אָ-וואַ! ...

באַשאַ

(קוקט איהר אָן דערשראָקען).

וואָס דאָס ?

רייזעל.

און וואָס געהט עס אונז אָן ? לעשען מיר אויס דעם לאָמפּ און לעגען מיר זיך שלאָפען. מיר ווייסען פון גאָר נישט. (דרעהט אראָב דעם לאָמפּ).

(אויף דער סצענע ווערט האלב טונקעל. די מיידלעך געהן אָב יעדע אין איהר צימערל).

רייזעל

(אָבגעהענדיג).

אוי, האָט זי וואָהר געזאָגט, די קאָרטען-לייגערין, אוי האָט זי וואָהר געזאָגט ...

(אָב. אייניגע סעקונדען איז אויף דער סצענע קיינער נישט דאָ. טונקעל).

באַשאַ

(לויפט אַרויס ווילד פון איהר צימערל, האלב אויסגעטהון מיט א שלוכצענדיג געשריי).

רייזעל

(רוקט אויף די פאָרהאַנג פון איהר צימערל).

וואָס איז דיר באַשאַ ?

באַשאַ.

איך האָב מיך מורא צו לייגען. מיר דאַכט זיך, אַז מיין געשטאָרבענע מאַמע מיט די שטעכערס און די דערנער דרעהט זיך אין מיין שטיבעל אַרום.

רייזעל.

דאָס ספר-תורה איז פסול געוואָרען, האָט אונז שוין קיינער נישט אָבצוהיטען.

באַשאַ.

איך האָב מורא, אַז עס וועט היינט זיין נישט קיין גוטע נאַכט,
מיין האַרץ ציטערט אין מיר...

(פון איבער'ן באַלקאָן דערהערט זיך פּלוצלונג אַ געוואַלד, אַ שאַרען מיט בענקלעך, מיט טישען, די מיידלעך האָרכען זיך, גלאָצענדיג און דערשראָקען, איין באַלד דערהערט זיך ווי עפּעס שווערעס פאַלט אַראָפּ פון די טרעפּ).

דער „פּעטער"

(שרייענדיג).
רבקה'לע, רבקה'לע, וואו ביסט דו?

רייזעל

(צו באַשען).
לייגען מיר זיך אַנידער שלאָפען... מיר ווייסען פון גאָרנישט...
(לייגען זיך ביידע אַנידער און מאַכען זיך ווי שלאָפען...)

דער „פּעטער"

(לויפט אריין מיט אַ ליכט אין דער האַנד, צושויבערט די האָר, אויפ'ן העמד אַ קאַפּאָטע ארויפגעוואָרפען. שרייט ווילד).
רבקה'לע, רבקה'לע איז דאָ? (קיינער ענטפערט נישט. גיט אַ רוק די פאָרהאַנגען פון די צימערלעך) **רבקה'לע! וואו איז זי?** (וועקט אויף די שלאָפענדע רייזעל און באַשע) **וואו איז רבקה'לע! רבקה'לע וואו איז?**

רייזעל. באַשאַ

(מאַכען זיך די אויגען אויסרייבען מיט די אַרבעל פון די קאַפּטענס).
וואָס... מיר ווייסען נישט.

דער „פּעטער"

איהר ווייסט נישט... איהר ווייסט נישט?... (לויפט פלינק אַרויס.

מען הערט, ווי ער שטייגט אויף די טרעפ מיט איין שפרונג. נאכהער א שטילע פויזע. מען הערט, ווי עפּעס וואַלט זיך אַראָבגעוואָרפען פון די טרעפ. די טהיר גיט זיך א פראַל אויף מיט רעש, עס פאלט אריין דער „פעטער", האלטענדיג שרה'ן ביי די האָר. ביידע זענען אין נאַכט-קליידער).

דער „פעטער"

(רייסט שרה'ס קאָפ פאַר די האָר צו דער ערד אַראָב. ווייזט מיט'ן פינגער אויפ'ן „הייזעל").

דיין טאָכטער וואו איז? דיין טאָכטער?

באַשאַ, רייזעל

(שטעהען ביידע צוגעדריקט צו דער וואַנד און ציטערן).

(פאָרהאַנג פאַלט פלינק).

דריטער אַקט.

סצענע.

צימער ווי אין ערשטען אַקט. שענק און קאָמאָד זענען אויפגערוקט, און שטיקער-וועש, מלבושים וואַלגערן זיך איבער די פּאָדלאָגע אַרום. די טהיר אין רבקה׳לעס צימער איז אָפען און פון דרינען דרינגט אַ שטראַהל פון אַ ברענענדיג ליכט אַריין. שרה, מיט צופלאָשעטע האָר, אַרויף-געוואָרפען אויף זיך די קליידער אָהן אָרדנונג, דרעהט זיך איבער די שטוב, אויפקלויבענדיג די צעוואָרפענע זאַכען, פּאַקט זיי אין איין פּאַק איין, ווי צום אַוועק געהן, אָבער זי לייגט דאָך די מעהרסטע זאַכען צוריק אויף זייער אָרט. גרויער פריה-מאָרגען. פון די צוגעמאַכטע פענסטער-לאָדען דרינגט אַריין דער גרויער מאָרגען.

שרה

(אויפקלויבענדיג די זאַכען) .

יעקל, וואָס טהוט זיך מיט דיר, יעקל? (געהט צו צו דער אָפענער טהיר פון רבקה׳לעס צימער, קוקט אַריין) **וואָס זיצסט דו?** (דרעהט זיך אָב, אויפהויבענדיג די זאַכען) **אַ אונגליק, אויסגעגאַנגען, דאָס גאַנצע הויז וויל ער איבערפיהרען...** (געהט נאָך אַמאָל צו צו דער טהיר) **יעקל, וואָס שווייגסט דו? וואָס טהוט זיך מיט דיר?** (דרעהט זיך אויס, מיט טרעהרען) **זיצט אַ מענש ביי אַ ספר-תורה און קלעהרט און קלעהרט, וואָס איז דאָ צו קלעהרען? עס איז געשעהן אַ אונגליק, געה אין צירקעל, נעהם דעם פריסטאַוו... זוך אויף דעם יונג מיט גוטען אָדער מיט בייזען... כל זמן עס איז נאָך דאָ צייט...** (ווענדט זיך צו דער טהיר) **וואָס שווייגסט דו? וואָס שווייגסט דו?** (זי זעצט זיך אַנידער אויף אַ פאַק ביי דער טהיר, פערשטעלט זיך דאָס פּנים מיט די הענד און הויבט אָן צו וויינען) **ווי משוגע זיצט ער איינער אַליין, קוקט אויפ׳ן ספר-תורה און מורמעלט עפּעס מיט די ליפּען... אַני ער הערט נישט, אַני ער זעהט נישט, וואָס טהוט זיך דאָס מיט איהם?** (שטעלט זיך אויף פון פאַק, צום „פעטער" אין דער טהיר) **מיר איז דאָרט נישט קיין חלוק... דו ווילסט איך זאָל אַוועק-געהן — געה איך. דער טייוועל וועט מיך נישט נעהמען... איך וועל מיר שוין דאָרט מיין ברויט געפינען.** (נעהמט זיך איינצופּאַקען איהרע זאַכען שווייגענדיג. פּויזע) .

דער „פעטער"

(קומט אַריין פון דער צווייטער שטוב אָהן הוט, אָהן קאַפּאָטע, די האָר צופלאָשעט. ער קוקט ווילד מיט די אויגען, רעדט מיט אַ שטילען הייזעריגען טאָן זעהר לאַנגזאַם).

איך וועל געהן... דו וועסט געהן... רבקה׳לע וועט געהן... אַלץ וועט געהן... (ווייזט מיט׳ן פינגער אויפ׳ן קעלער) **אַלץ אין „הייזעל" אַריין... גאָט וויל נישט..**

שרה.

יעקל, וואָס טהוט זיך דאָס מיט דיר! משוגע ביזט דו געוואָרען... (געהט צו צו איהם) בעדענק, וואָס דו טהוסט. עס איז געשעהן אַ אונגליק — ביי וועלכען מענש געשעהט נישט קיין אונגליק? קום, מיר וועלען אויפזוכען שלמה׳נען. גיעב איהם 200—300 רובל — זאָל ער אונז דאָס קינד צוריק-געבען... דער יונג וועט עס טהון... וואָס זיצט דו? וואָס טהוט זיך דאָס מיט דיר?

דער „פעטער"

(מיט דעם זעלבען טאָן. דרעהט זיך איבער דער שטוב).

מיר איז שוין איינגאַל... די נשמה דעם טייוועל איבערגעגעבען... עס וועט שוין גאָר נישט העלפען... גאָט וויל נישט...

(ער שטעלט זיך אַנידער ביים פענסטער און קוקט דורך דעם לאָדען-לאָך)...

שרה.

גאָט וויל נישט... אַיינגערעדט זיך, דו ווילסט נישט... דו האָסט דען ליעב דאָס קינד? יעקל, יעקל, (שלעפּט איהם) וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרען, בעדענק כל-זמן עס איז נאָך דאָ צייט... ער קען זי זאָך דערוויילע ערגעץ וואו אַוועקפיהרען... קום אַריבער צום יונג... די מויד האָט זי דאָך אודאי צו איהם אַריבערגעפיהרט. וואָס שטעהסט דו? (אָבגעהאַקט) איך האָב געשיקט נאָך ר׳ אלי׳ן. מיר וועלען הערען, וואָס ער וועט זאָגען! — (פויזע. דער „פעטער" קוקט אלץ אין איינעם דורכ׳ן פענסטער) וואָס קוקסט דו? (פויזע) פאַר וואָס ענטפערסט דו מיר נישט? מאַמע קרוין, מען קען דאָך משוגע ווערען.

(דרעהט זיך אָב פון איהם און וויינט הויך).

דער „פעטער"

(ווי פריהער. דרעהט זיך איבער די שטוב).

אויס הויז... אויס ווייב... אויס טאָכטער... אין „הייזעל" אַריין... צוריק אין „הייזעל" אַריין... מיר דאַרפען נישט קיין טאָכטער... מיר

דאַרפֿען נישט... נקבות, ווי די מאַמע געוואָרען... גאָט וויל נישט... צוריק אין „הייזעל", אין הייזעל אַריין...

שרה.

ווילסט אין „הייזעל"? — מיין כּפּרה, האָב איך טאַקע אַ געשעפֿט! (כאַפּט זיך ווייטער צום איינפּאַקען) דאָס הויז וויל ער איבערפֿיהרען... וואָס טהוט זיך מיט איהם? (קלערט אַ ווייל) אַז דו ליגסט איבערזאַמען וועל איך מיך נעהמען צו טהון (נעהמט אַראָב פֿון די אויערען די בריליאַנטענע אויעררינגען) איך וועל אַריבערגעהן צו שלמה׳נען, איך גיעב איהם אַוועק די בריליאַנטענע אויעררינגען (זי זוכט אין פּאַק, שלעפּט אַרויס אַ גאָלדענע קייט) מיט דער גאָלדענער קייט און וויל ער נישט, לייג איך איהם צו נאָך אַ הונדערטער, (זי זוכט דעם טייסטער מיט געלד אין „פּעטער׳ס" קעשענעס, דער „פּעטער" לאָזט זיך בעזוכען) עט געהט נישט אויס אַ פֿירטעל שעה (זי כאַפּט אַ טוך אויף זיך) און רבקה׳לע איז דאָ. (אַרויסגעהענדיג) פֿאַר מיר וועט ער שוין דאָס טהון. (האַקט די טהיר נאָך זיך).

דער „פּעטער"

(דרעהט זיך איינער אליין איבער דער שטוב. דעם קאָפּ צו דער ערד).

מ׳ר איז שוין סיי-ווי-סיי אַלץ איינס... דער טייוועל גענומען... אויס טאָכטער... אויס ספר-תּורה... אין „הייזעל" אַריין... אין הייזעל"... גאָט וויל נישט...

(לאַנגע ווייל. רייזעל ווייזט זיך אין דער טהיר, שטעקט אַריין דעם קאָפּ... שלייכט זיך אַריין אין דער שטוב, שטעלט זיך ביי דער טהיר. דער „פּעטער" בעמערקט זי, קוקט אויף איהר.)

רייזעל

(שטאַמלענדיג).

איך בין געווען נאָך ר׳ אלי׳ן... די בעל-הבית׳טע האָט געהייסען... ער וועט באַלד קומען...

דער „פעטער"

(קוקט זי אָן נאָך א ווײַלע).

סיי-ווי-סיי דער טײַוועל געגומען... גאָט וויל נישט...

רייזעל

אַזאַ אָרנטליך קינד געווען... אַזאַ שאָד נעבאַך...

דער „פעטער"

(קוקט זי אָן ווי פערוואונדערט).

רייזעל

(ווי פערענטפערנדיג זיך).

די בעל-הבית׳טע האָט מיך געהייסען דאָ וואַרטען, ביז זי וועט צוריקקומען.

דער „פעטער".

האָב נישט קיין מורא, איך בין נאָך נישט משוגע געוואָרען... נאָך נישט... גאָט האָט מיך געשטראָפט...

רייזעל.

ווער האָט זיך געזאָלט ריכטען אויף דעם... אַזאַ אָרנטליך קינד געווען... אַזאַ שאָד נעבאַך... איך זאָל אַזוי לעבען...

ר׳ אלי

(מיט א לאמטערן אין האנד קומט אריין).

וואָס איז דאָס אַזעלכעס געשעהן! אַזש מיך געדאַרפט פאַרטאָג רופען, (קומט מעהר אין דער שטוב אריין, קוקט אין לאָדען-לאָך) מען מעג שוין באַלד דאַווגען...

דער „פעטער"

(נישט קוקענדיג אויף ר׳ אלי׳ן).

דאָס ספר-תורה איז פסול געוואָרען, ר׳ אלי, אויפס טויט אָבגע׳פסל׳ט.

ר׳ אלי

(דערשראָקען).

וואָס רעדסט דו, יוד? חלילה, דאָס ספר-תורה, וואָס איז געשעהן? אויף דער ערד אַראָבגעלאָזט? די גאַנצע שטאָדט דאַרף פאַסטען...

דער „פעטער".

נאָך ערגער, ר׳ אלי.

ר׳ אלי

(אויפגערעגט).

וואָס זאָגסטו, די גאַנצע שטאָדט קען זיך, חלילה, פערזינדיגען... וואָס איז געשעהן? זאָג, יוד, רבונו של עולם!

דער „פעטער".

אין „הייזעל" אַראָב... (ווייזט אויף די פאָדלאָגע, דערנאָך אויף רייזלען) אונטען מיט זיי... אין הייזעל אַריין... אויס ספר-תורה...

ר׳ אלי.

יוד, וואָס רעדסטו? וואָס טהוט זיך דאָס? זאָג!

רייזעל

(ביי דער טהיר, בערוהיגט ר׳ אלי׳ן).

ניין, רבי, נישט דאָס ספר-תורה, די טאָכטער... רבקה׳לע...

די ספר-תורה איז כשר. (ווייזט מיט׳ן פינגער אין רבקה׳לעס שטוב) דערינען...

ר׳ אלי

(אָטעמעט אָב).

געלויבט השם יתברך! אָבער דאָס ספר-תורה איז כשר?

רייזעל.

יאָ, רבי.

ר׳ אלי

(רוהיגער, שפייט אויס).

געלויבט השם יתברך, אָבגעקומען מיט די שרעק... (צום „פעטער") וואָס האָסטו געדעדט נאַרישקייטען? (צו רייזלען, נישט קוקענדיג אויף איהר) אַוועק... איז זי נאָך נישט דאָ? (צום „פעטער") איז מען זי שוין געגאַנגען זוכען?

דער „פעטער".

ביי מיר איז מיין טאָכטער היילגער, ווי אַ ספר-תורה.

ר׳ אלי.

רעד נישט קיין נאַרישקייטען... נאָר שווייג, נאָר מאַך קיין גערודער נישט... איז מען זי שוין געגאַנגען זוכען? ברענגען? ווייס איך וואָס? וואָס שטעהסטו דאָ?

רייזעל.

די בעל-הבית׳טע איז שוין געגאַנגען נאָך זיהר

ר' אלי.

ווייסט מען, וואו זי איז געגאַנגען?

רייזעל.

יאָ, די בעל-הבית'טע וועט זי באַלד אַהיים ברענגען.

ר' אלי.

איז דאָך ווייטער גוט, וואָס-זשע שרייט עטץ, ליאַרמט... די גאַנצע וועלט זאָל זיך באַלד דערפון דערוויסען. אַזעלכע זאַכען בע-האַלט מען אין דער שטיל... עס איז נישט שען... אַ מחותן קען נאָך געוואָהר ווערען דערפון — קאָסט עס באַלד אַ פּאָר הונדערט רובעל טייערער...

דער „פּעטער".

מיר איז שוין סיי-ווי-סיי אַלץ איינס... אַלע קענען עס וויסען... אויס טאָכטער... אויס ספר-תורה... אין „הייזעל" אַריין... אַלץ אין „הייזעל" אַריין...

ר' אלי

ע, ביסט דאָך גאָר חסר-דעה... עס געשעהט אַ אונגליק... עס טרעפט זיך ביי מענשען אַ אונגליק. גאָט זאָל שומר ומציל זיין... וואָס? ווען? גאָט העלפט... עס געהט דורך בשלום. דער עיקר, קיי-נער ווייסט נישט... מען הערט נישט, מען זעהט נישט. מען ווישט זיך אָב דאָס מויל און מען מאַכט זיך פון גאָרנישט וויסען... (צו רייזעלען) מען דאַרף זיך היטען מיט אַ וואָרט... עס זאָל, חלילה, ווייטער נישט קומען... געהערט?! (ווענדט זיך צום „פּעטער", דער לעצטער קוקט ערגיץ וואו וויוט אין דער וועלט אריין.) איך האָב מיך געזעהן (קוקט זיך אום, אויב רייזעל איז נאָך דאָ. בעמערקענדיג זי, הערט ער אויף. נאָך אַ פּויזע הויבט ער ווייטער אָן צו רעדען שטילער, קוקענדיג אויף רייזלען, אז זי זאָל ארויסגעהן לאַנגזאַם:)

איך האָב מיך געזעהן מיט... מיט... (קוקט אויף רייזלען, רייזעל פערשטעהט און פערלאָזט די שטוב.) איך האָב מיך געזעהן מיט׳ן חתנ׳ס פאָטער אין בית-מדרש צווישען מנחה-מעריב, איך האָב גערעדט מיט איהם, דער יוד בעשטעהט שוין באַלד, איך האָב איהם אפילו פערשטעהן געגעבען, אַזוי כדרך אגב, אַז די כלה איז נישט פון גרויסען יחוס. מילא, פאַר נאָך אַ הונדערטער... היינטיגע צייטען קוקט מען נישט אויף דעם... איך וועל אודאי שבת, אם ירצה השם, מיט דעם יוד דאָ אַרויפקומען... מען וועט געהן צום דין פערהערען דעם חתן... נאָר דער עיקר קיינער זאָל נישט וויסען, זאָל נישט געוואָהר ווערען פון דער מעשה, חלילה... עס קען שאַדען... אַ יוד פון יחוס און דער חתן איז אַ טייערער קאָפּ... נו, נו, שטיל דיך איין, נעהם דיר גאָט צו הילף און אַלץ וועט דורכגעהן בדרך-שלום... מיט גאָטס-הילף, איך געה אַהיים מיך מכין זיין צום דאַווענען און, אַז דאָס מיידעל וועט זיין, זאָלסט דו מיר באַלד צו וויסען געבען... דו הערסט? (ביים אַרויסגעהן) נאָר באַלד למען השם... (וויל אָבגעהן).

דער „פּעטער"

(הויבט זיך אויף, כאַפּט ר׳ אלי׳ן ביי דער האַנד).

הערט, איהר רב, איהר נעהמט אייך מיט אַייער ספר-תורה. איך דאַרף עס שוין נישט מעהר...

ר׳ אלי

(פערוואונדערט).

וואָס רעדסט דו? וואָס ווילסט דו? ביזט משוגע געוואָרען, צו חסר-דעה?

דער „פּעטער".

די טאָכטער איז אין „הייזעל" געגאַנגען... דאָס ספר-תורה איז פּסול געוואָרען... גאָט האָט מיך געשטראָפט...

ר׳ אלי

(פרובט איהם איבערהאַקען).

וואָס רעדסט דו?

דער „פעטער״.

איך בין אַ זינדיגער מענש, איך ווייס עס גאַנץ גוט אַזוי... די פוס האָט ער מיר געדאַרפט אונטערברעכן, דעם קאָפּ אין דער ערד... אַ יונגען טויט... פון מיין קינד, וואָס האָט ער געוואָלט? פון מיין אָרים קינד?

ר׳ אלי.

הער דו, מען טאָר נישט אַזוי רעדען געגען גאָט.

דער „פעטער״

(אויפגערעגט).

אַלץ מעג מען רעדען... דעם אמת... איך בין טאַקע יעקל טשאַפּטשאָוויטש — אַ „פעטער״ פון אַ „הייזעל״, נאָר דעם אמת מעג מען אפילו גאָט זאָגען... איך האָב שוין גאָר נישט קיין מורא... איך בין געגאַנגען צו אייך אין בית-המדרש אַריין... איך האָב אייך אַלץ פערצעהלט... האָט איהר מיך געהייסען אַ ספר-תורה שרייבען. דעריבען, ביי איהר אין שטיבעל, האָב איך עס אַריינגעשטעלט... גאַנצע נעכט בין איך דערביי געשטאַנען, און איך האָב דערצו אַזוי געזאָגט: דו ביסט טאַקע אַ גאָט... דו ווייסט פון אַלץ, וואָס איך טו... דו וועסט מיך שטראָפען... שטראָף מיך... מיין ווייב שטראָף, מיר האָבען געזינדיגט, אָבער מיין אונשולדיג קינד שוין... אויף מיין אָרים קינד האָב רחמנות...

ר׳ אלי.

עס איז דאָך איהר קיין שום שלעכטס נישט געשעהן...
זי וועט צוריק-קומען... וועט נאָך זיין אַ גאַנץ יודיש ווייבעל...

דער „פעטער".

סיי-ווי-סיי... דער טייוועל געקומען... עס ווערט זי שוין צי-
הען... האָט זי נאַר געמאַכט דעם אָנהויב... ווערט זי שוין נישט רו-
הען... נישט היינט איז עס מאָרגען... די נשמה דעם טייוועל איבער-
געגעבען... איך ווייס עס... אוי, איך ווייס עס...

ר׳ אלי.

דו רעד נישט קיין נאַרישקייטען... דו שטיל דיך איין... דו
בעט גאָט איבער אין האַרץ... לעג אַוועק דיין פּרנסה... דיין טאָכטער
וועט נאָך מיט גאָט׳ס הילף חתונה האָבען, ווי אַלע יודישע טעכטער
און וועסט נאָך פון איהר נחת האָבען...

דער „פעטער".

פערפאַלען, רבי, אוי פערפאַלען... וואָלט אויף איהר אַ יונגער
טויט געקומען, רבי, וואָלט איך גאָר נישט געזאָגט... געשטאָרבען,
ווייס איך, אַז איך האָב אַ כשר קינד בעגראָבען... געה איך צו איהר
אויף קבר-אָבות, און זאָג מיר אַזוי: אָט דאָ ליגט דיין קינד... ביסט
דו אַליין אַ זינדיגער מענש, דאָ ליגט דיינס אַ כשר קינד, אַ אָרנטליך
קינד... אָבער אַזוי וואָס בין איך ווערט אויף דער וועלט? דו אַליין
ביזט זינדיג... לאָזט איבער אַ זינדיגען דור... נאָך דיר... און אַזוי
ציהט זיך די זינד פון דור צו דור...

ר׳ אלי.

דו זאָג נישט אַזוי, אַ יוד טאָר נישט אַזוי רעדען, דו נעהם
דיר גאָט צו הילף און דו זאָג אַזוי: וואָס עס איז געווען איז
פערפאַלען...

דער „פעטער"

(האקט איהם איבער).

איהר, רבי, רעדט מיר נישט איין... איך ווייס, אַז עס איז

שוין פערפאַלען... די זינד ליעגט אויף מיר און אויף מיין הויז, ווי אַ שנור אויפ׳ן האַלז ... גאָט האָט נישט געוואָלט ... נאָר איך פרעג אייך, רבי, פאַר וואָס האָט גאָט נישט געוואָלט? וואָס וואָלט עס איהם געאַרט, אַז דו, יעקל טשאַפּטשאָוויטש, וועסט דיך אַרויסראַטעווען פון דעם זומפּ, און וועלכען דו זינקסט? (געהט אַריין אין רבקה׳לעס צימער, ברענגט אַריין דאָס ספר-תורה, הויבט עס אויף און רעדט) דו, ספר-תורה! איך ווייס — דו ביסט אַ גרויסער גאָט! דו ביסט דאָך אונזער גאָט... איך, יעקל טשאַפּטשאָוויטש, האָב געזינדיגט... (קלאַפּט זיך מיט די פויסטען אין האַרצען) מיינע זינד... מיינע זינד... דו מאַך אַ נס, דו שיק אַראָב אויף מיר אַ פייער און פערברען מיך, אָט אַזוי ווי איך שטעה׳ דו עפען אויף די ערד און לאָז מיך איינגעזונקען ווערען... נאָר מיין קינד היט מיר אָב... שיק זי מיר אָב אַזוי ריין, אַזוי אונשולדיג, ווי זי איז געווען... איך ווייס... ביי דיר איז אַלץ מעגליך... דו טו אַ נס... דו ביזט דאָך אַ גרויסער גאָט... אַז נישט... ביזטו קיין גאָט נישט... זאָג איך דיר, איך, יעקל טשאַפּטשאָוויטש, אַז דו ביזט קיין גאָט נישט... אַז דו ביזט נקמה׳דיג, ווי אַ מענש ביזט דו...

ר׳ אלי

(גיט זיך אַ כאַפּ אויף און גיט אַ ריס אַרויס דאָס ספר-תורה פון „פעטערס" האַנד).

דו ווייסט, צו וועמען דו רעדסט?! (קוקט איהם אָן, געהט דערנאָך אַריין אין רבקה׳לעס צימער מיט׳ן ספר.) דאָס ספר-תורה בעט איבער!

דער „פעטער".

דעם אמת מעג מען אפילו גאָט אין פנים אַריין זאָגען. (געהט נאָך ר׳ אלי׳ן אין צימער.) איז ער אַ גאָט, זאָל ער דאָ אויפ׳ן אָרט זיין נס בעווייזען...

שרה

(לויפט אַריין מיט אימפּעט, זי איז צזרודערט, לויפט צו צום שפּיגעל און פערקעמט זיך די האָר מיט דער האַנד, רופענדיג).

קום, אַריין, שלמה, וואָס שטעהסט דו הינטער דער טהיר?

שלמה

(אין דער טהיר).

וואו איז יעקל? זאָל ער וויסען (קומט אריין) פאַר אַ נאַש בראָט וועל איך אַלץ מאַכען, כאָטש ער האָט מיך בעליידיגט.

שרה

(לויפט צו דערוויל צו רבקה'לעס טהיר, פערשליסט זיך נאָכ'ן פעטער און ר' אלי'ן).

לאָז איהם דאָרט צו רוה, (מיט א שמייכעל) ער איז דאָך אַ גאַנצער פרומאַק אין דער לעצטע צייט געוואָרען... חבר'ט זיך מיט פרומע יודען (לויפט צו, פערשליסט די טהיר נאָך שלמה'נען) כלות זיך אויפגעקליבען, אַזאַ אָנשיקעניש דאָס איז, עס איז זיך דאָך פון איהר נישט אָבצוזאָגען, לויפט זי נאָך ווי דו וואָלסט שוין איהרער געוועזן... אודאי אויך אַ הער-קומען נאָך דיר צו לויפען... (שמייכעלט) אוי, שלמה, אוי שלמה סחורה זיך איינגעשאַפט... (זי געהט צו צום פענסטער. פראלט אויף די לאָדען, א שטראהל צימער-ליכט בעלויכט דאָס שטיבעל). וואָס האָבען זיי זיך צוגעמאַכט? ווי צו דער קנות...

שלמה.

האָב נישט קיין מורא זאָג איך דיר, אַז איך האָב דיר איינמאָל צוגעזאָגט יאָ — איז יאָ. פאַר וועמען איך וועל נישט טהון — פאַר דיר וועל איך עס טהון, כאָטש דו האָסט מיך אין די לעצטע צייט שלעכט בעהאַנדעלט... נאָר עס מאַכט נישט אויס... מעג זי שוין מיט'ן קאָפּ פערלייגען, עס וועט שוין גאָר נישט העלפען...

שרה

(גיט א געהע צו איהם, כאַפּט איהם אָן פאַר דער האַנד, קוקט איהם אין די אויגען).

אַזאַ יונג ווי דו ביזט — דאַרפסט דו אַזאַ מויד צו נעהמען? ווער איז זי? אַרום-געוואַלגערט זיך פון „הייזעל" צו „הייזעל", אַזאַ יונג ווי דו ביזט... קענסט יעצט כאַפּען א שענעם גראָשען, דאַרפסט דו זי? אַ יונג מיט אַ פּאָר הונדערט רובעל, קענסט דו נישט נעהמען אַ

לייטיש מיידעל? פאַר וואָס נישט? פרעג איך וואָס, דו ביזט נישט אַזאַ יונגער מענש, ווי אַ אַנדערער? (קלאַפּט איהם אויף די פּלייצעס) דו רעד מיט מיר, שלמה, דו ווייסט: איך בין צו דיר קיינמאָל נישט געווען שלעכט. כאָטש איך בין אין די לעצטע צייט אַזוי געווען צו דיר... דאָך בין איך שטענדיג שרה געווען. זאָג, אפשר נישט? (קוקט איהם אין די אויגען אריין).

שלמה

(מאַכט זיך גלייך די וואָנסען).

ע, ק׳טשאָרטו... דער טייוועל ווייס, געלאָזט זיך דעם קאָפּ פּערדרעהען פון דער מויד... אויף דערוויייל... אַ פּאָר גראָשען צו כאַפּען... אַ נישט מיינסט דו טאַקע האָב איך געקלעהרט מיט איהר אויף אַ רעכטען אמת... די מאַמע וואָלט מיר די אָדערן פון לייב פערשאָלטען... כ׳האָב אַ אָרנ׳ליכע מאַמע... און מיין שוועסטער?

שרה.

קיין אַנדער געשעפט שוין נישט, נאָר זיך דעם קאָפּ צו פּער־דרעהען מיט אַזאַ „נישט" און אַ „הייזעל" זיך צו פערלייגען? וואָס מען האָט היינט, משטיינס געזאָגט, פון די גאַנצע „הייזלעך"? עס לוינט טאַקע האָבען צו טהון מיט אַזעלכע אויסוואורפּס... (געהט צו צו איהם, שטעקט איהם די אויערינגען איין) דו נעהם אָט דאָס צו, און נאַ דיר נאָך אַ הונדערטער צו און זאָג מיר, וואו רבקה׳לע איז?

שלמה.

וואָס איז וואָהר — דאָס איז וואָהר... דו ביזט אַמאָל געווען אַ גוטע יודענע (ווינקט צו איהר) אין די לעצטע צייט ביזט דו קאַליע גע־וואָרען, נאָר עס קומט נישט צו דעם... זאָלסט וויסען, אַז שלמה איז אַ נאַש־בראַט... (געהמט צו די אויערינגען און בעהאַלט זיי אין קעשענע).

שרה.

דו זאָג מיר, שלמה וואו זי איז איצט... פאַר מיר מעגסט דו

אַלץ זאָגען, כאָטש איך בין איהר מאַמע... דו ווייסט: איך שרעק מיך נישט איבער מיט אַזעלכע זאַכען... זאָג, האָסט דו ערגעץ זי אַוועק־געפיהרט... צו אַ...

שלמה.

זי איז זעהר נאָהענט פון דאַנען... אַז איך זאָג דיר, אַז איך ברענג זי דיר — ברענג איך זי... הערסט, אַזאַ יאָהר שוין אויף מיר, וואָס פאַר אַ נקבה דאָס קען זיין... איהר בליק... איהר שיק... גע־ממזר׳ט זאָג איך דיר, אויף איין אויג...

שרה.

הע, שרה קען נאָך... זאָג מיר, שלמה, וואו האָסט דו זי? פאַר מיר קענסט דו אַלץ זאָגען... (נעהמט איהם אַרום מיט איין האנד, קלאַ־פענדיג איהם מיט דער צווייטער אויף דער פלייצע און קוקט איהם שעלמיש איין די אויגען.) יאָ... זאָג, גוטער־ברודער!

שלמה.

נישט ווייט פון דאַנען... נישט ווייט...

(עס הערט זיך אַ קלאפען מיט פויסטען אין דער טהיר פון דרויסען).

הינדעל

(הינטער דער סצענע).

דו ווייסט נישט פון איהר... דו ווייסט נישט פון איהר...

שרה.

לאָז זי דעם קאָפּ אָן וואַנד קלאַפּען... אין די לאַפּקע ווי זי האָט איהם אַריינגעכאַפּט... חאַ... חאַ... ער טאָר דאָך גאָרנישט געהן אָהן איהר... (קוקט איהם שעלמיש אָן) שעמען מעגסטו זיך, מיט מיידען טראָגט ער זיך אַרום... (שלמה קלערט אַ ווײלע. שרה כאַפּט איהם אָן ביי דער

האַנד, גיט איהם אַ פּיהר אָב אין אַ זייט.) מיט מיר רייד... וואָס דאַרפסט דו זי? איך וועל דיר געבען אַ מיידעל... דו וועסט זעהען. (ווינקט צו איהם.)

הינדעל.

(הינדעל ברעכט אויף די טהיר, לויפט אַריין מיט אימפּעט).

וואָס האָבען זיי זיך אין איהם אָנגעכאַפּט? אַ בייזע נאַכט אויף זייער קאָפּ, ביי זיי לויפט אַוועק אַ טאָכטער... (כאַפּט אָן שלמה׳ן ביי דער האַנד) דו ווייסט נישט, וואו זי איז. וואָס ווילען זיי פון דיר?

שרה

(זעצט זיך אַוועק אויף אַ שטוהל, קוקט אָן שלמה׳ן שעלמיש, ווייזט אויף הינדלען).

דאָס איז זי, די חיה׳טע? כאַ—כאַ—כאַ...

הינדעל

(קוקט זיך אום).

ווי אַ בייז געלעכטער עס איז אויף איהר... (צו שלמה׳ן) דו ווייסט נישט פון איהר, (פיהרט איהם אין אַ זייט. אין דער שטיל) מיר וועלען אַוועקפאָהרען קיין לאָדז... דאָרט אַ חופּה שטעלען... אַ דירה דינגען... אַזעלכע צוויי נקבות... בעדענק, וואָס דו טהוסט? (הויך) וואָס האָבען זיי זיך אָן דיר אָנגעטשעפּעט? דו ווייסט נישט פון איהר... (ציהט איהם ביי דער האַנד) קום, שלמה... (שלמה ווייגערט זיך).

שרה

(הויך מיט אַ חנפ׳ריג שמייכעלע).

נו, פאַרוואָס געהסטו נישט מיט איהר, שלמה? זי איז דאָך געקומען נאָך דיר... אַוועקפאָהרען נאָך לאָדז... אַ חופּה שטעלען... אַ דירה דינגען... הים, הים. (הייבט זיך אויף צו שלמה׳ן, ציהט איהם אַוועק

פון הינדלען.) אַזאַ יונגער יונג ווי דו ביסט, האָסט אַ אָרנטליכע יודי-
שע מאַמע, אַ פרומען טאַטען געהאַט... וואָס וויל זי פון דיר האָבען?
וואס האָט זי זיך צו דיר צוגעטשעפעט?

שלמה

(רופט).

קום, שרה, נעהם אַרויף רבקה׳לען.

הינדעל

(פערשטעלט איהם מיט דער האַנד דעם מויל).

דו וועסט נישט זאָגען... דו ווייסט נישט פון איהר. (זי לויפט צו צו דער אויסגאנגס-טהיר, און מאַכט זי צו, אוועקשטעלנדיג זיך ביי איהר). איך וועל דיך נישט אַרויסלאָזען. (ווארפט זיך צו שלמה׳ן, כאפט איהם אָן ביי דער האַנד) געדענק, שלמה... זיי מעגען, מיר טאָרען נישט?! קום, שלמה... מיר וועלען אַוועקפאָהרען... אַזאַ פרנסה... אַזאַ פרנסה...

שלמה.

מיר האָבען שוין געהערט... שוין געהערט... (שטופט זי אָב פון זיך) שפּעטער וועלען מיר ריידען, איצט האָב איך קיין צייט נישט. (געהט ארוים מיט שרה׳ן).

שרה

(לויפט צוריק אריין, גיט אַ פראַל אויף די טהיר פון רבקה׳לעס צימער, רופט).

רבקה׳לע איז דאָ!

הינדעל

(אין קאָרידאָר).

איך וועל דיך נישט לאָזען... דו וועסט נישט זאָגען...

שלמה

(אין דער טהיר).

קום, שרה.

שרה

(ארויסלויפענדיג נאָך שלמה'ן).

איך געה, שלמה.

(שרה, שלמה, הינדעל אָב).

ר' אלי

(קומט אריין מיט'ן „פעטער").

גלויבט צו גאָט! גלויבט צו גאָט! (צום „פעטער", וועלכער דרעהט זיך ארויף און אראָב איבער דער שטוב. ר' אלי געהט איהם נאָך) און זעהסט, אָט האָט דיר השם יתברך געהאָלפען... ער שטראָפט טאַקע, אָבער ער שיקט די רפואה פאַר די מכה... כאָטש דו האָסט געזינדיגט, כאָטש דו האָסט גערעדט עזות'קייטען. (זאָגט איהם אָן) פון איצט אָן מוזט דו נעהמען אויף דיר, אַז דו זאָלסט אַזעלכע ווערטער נישט רעדען... זאָלסט דרך-ארץ האָבען... גרויס דרך-ארץ... זאָלסט וויסען, וואָס אַ ספר תורה איז, און וואָס אַ יוד אַ למדן איז... מוזט געהן אין בית-המדרש אריין, מוזט דו געהן... מוזט אַ גרויסע נדבה אויף תומכי-תורה געבען... און פאַסטען אַ תענית, וועט גאָט דיר מוחל זיין... (פויזע. (קוקט אויפ'ן „פעטער", וועלכער דרעהט זיך ארויף און אראָב פערטראַכט אין אנדערע ענינים) וואָס, דו הערסט מיך נישט? מיט השם יתברך'ס הילף וועט אַלץ דורכגעהן בשלום, איך וועל טאַקע באַלד אריבערגעהן נאָכ'ן חתנ'ס פאָטער... און מיר וועלען די זאַך אַ דורכשמועסען בפרוטרוט... נאָר זאָלסט דיך נישט דינגען, אַ הונדערטער ארויף, אַ הונדערטער אראָב. זאָלסט וויסען, ווער ער איז און ווער דו ביזט... און זאָלסט טאַקע באַלד מסלק זיין דעם נדן און נישט בעלעמוטשען מיט די חתונה... אַז עס זאָל, חלילה, נאָך אַמאָל צו קיין מכשול נישט קומען... אַזעלכע זאַכען לייגט מען נישט אָב... (קוקט אויפ'ן „פעטער") וואָס, דו

הערסט מיך נישט? איך רעד דאָך צו דיר?

דער „פעטער"

(ווי צו זיך).

איין זאַך וויל איך זי נאָר פרעגען, נאָר איין זאַך, נאָר דעם אמת זאָל זי מיר זאָגען... דעם גאַנצען אמת: יאָ, אָדער ניין.

ר' אלי.

דו זינדיג נישט, דאַנק גאָט, וואָס ער האָט דיך אויף אַזוי כיעל געהאָלפען.

דער „פעטער"

(ווי פריהער).

איך וועל איהר גאָר נישט טהון... נאָר דעם אמת: יאָ, אָדער ניין.

ר' אלי.

דעם אמת... דעם אמת... גאָט וועט העלפען... אַלץ וועט אַ דורכגעהן בשלום... איך געה שוין נאָכ'ן מחותן, ער איז אין בית-המדרש און וואַרט אויף מיר אודאי, (קוקט זיך אום) זאָג דיין פלונית, אַז זי זאָל דאָ דערוויילע צורוימען... און דו מאַך אַ קנין-יד, טאַקע באַלד אויפ'ן אָרט... אַז ער זאָל קיין צייט נישט האָבען פון עפּעס געוואָהר צו ווערען און חרטה צו האָבען... שמועס אָב די חתונה און שיק אַוועק די כלה צום חתנ'ס משפחה... נאָר נישט בעלעמוט-שעט... שאַ שטיל, קיינער זאָל נישט געוואָהר ווערען... (מאַכט זיך צום אַרויסגעהן) און דו שלאָג דיר די נאַרישקייטען פון קאָפּ אַרויס, נעהם דיר גאָט צו הילף, און זיי אויפגערוימט... אַז דער מחותן זאָל חלילה גאָר נישט בעמערקען... (אַרויסגעהענדיג) זאָג דיין פלונית, אַז זי זאָל דאָ אָרענטליך מצכען (געהט אָב).

דער „פעטער"

(דרעהט זיך ווי פריהער איבער די שטוב).

נאָר דעם אמת זאָל זי מיר זאָגען... דעם ריינעם אמת.

(אַ לענגערע פויזע).

שרה

(אין דער טהיר).

קום אַריין, קום, דער טאַטע וועט דיך נישט שלאָגען... (פויזע) געה אַריין זאָג איך דיר. (שטופט אריין רבקה'לען. רבקה'לע איז אין אַ טוך פֿאַרוואַהילט איבערן קאָפּ, שטעהט ביי דער טהיר, קוקט אונפֿערשעמט מיט די אויגען, פערביסען די ליפּען, שווייגט, שטעהענדיג אויף איין אָרט).

שרה.

און וואָס שטעהסט דו, טאָכטער לעבען? נחת אונז אָנגעטהון... פאַר אונזער פּראַצע... פאַר אונזער מיה... שוין שפּעטער זיך מיט דיר אָבגערעכענען (האַקט אָב) געה אַריין... קעם דיך צו, טהו אָן אַ קלייד, אַ מענש דאַרף צו קומען... (צום „פעטער") איך האָב געטראָפען ר' אלי'ן, ער איז געגאַנגען נאָכ'ן מחותן... (קוקט זיך אין שטוב אום) אַ חורבן נאָך מיר — ווי דו זעהסט אויס!

(נעהמט זיך האַסטיג די זאַכען גלייך צו שטעלען).

דער „פעטער"

(דערזעהט רבקה'לען, קוקט זי אָן, דערנעהנט זיך צו איהר, נעהמט זי ווייך אָן ביי דער האַנד, פיהרט זי אַהין צום טיש).

האָב נישט קיין מורא, איך וועל דיך נישט שלאָגען... (ער זעצט איך) זעץ דאָ זיך אַנידער נעבען מיר, (רוקט איהר אַ שטוהל אַהער) זעץ דיך.

רבקה'לע

(ברוגז'יג, בעהאַלט דאָס פּנים אין אַ טוך).

איך קען שטעהן אויך.

דער „פעטער".

זעץ דיך, (ער זעצט זי אנידער) האָב נישט קיין מורא.

רבקה׳לע

(פון אונטער דער טוך).

וואָס האָב איך מורא צו האָבען?

דער „פעטער"

(שטאַמעלט).

רבקה׳לע, זאָג מיר, רבקה׳לע... דו ביזט מיין טאָכטער, אין בין דיין טאַטע, (ווייזט אויף שרה׳ן) דאָס איז דיין מאַמע... זאָג מיר, טאָכטער, זעה, דעם גאַנצען אמת זאָג מיר... דו האָב נישט קיין מורא פאַר מיר... דו שעם דיך נישט פאַר מיר... איך ווייס, נישט איבער דיינע זינד, נישט איבער דיינע זינד... איבער מיינע, איבער מיינע, איבער דיין מאַמעס זינד... אונזערע זינד... זאָג מיר, טאָכטער.

שרה.

יב נאָר אַ קוק, ווי ער האָט זיך אַנידערגעזעצט מיט איהר אויסטענה׳ן... וואָס וויל ער פון איהר האָבען? קוים דערלעבט! לאָז זי אַריינגעהן אָנטהון זיך, אַ מענש דאַרף דאָך באַלד אַנקומען. (געהט צו, וויל אוועקנעהמען רבקה׳לען פון „פעטער").

דער „פעטער".

לאָז זי אָב זאָג איך דיר.

(שטופט אָב שרה׳ן פון רבקה׳לען).

שרה.

משוגע איז ער געוואָרען היינט, וואָס טהוט זיך דאָס מיט איהם?

(נעהמט זיך ווייטער צו צורוימען).

דער „פעטער"

(זעצט אַנידער רבקה׳לען נעבען זיך).

איך וועל דיך נישט שלאָגען... (נעהמט אָן מיט זיינע פינגער איהר דינעם האַלז) ווען איך וואָלט דיר דעם האַלז אָבגעדרעהט אָט אַזוי, אייder דו ביזט אויפגעוואַקסען, וואָלט פאַר דיר גלייכער געווען און פאַר מיר גלייכער געווען... נאָר האָב נישט קיין מורא, איך וועל דיר גאָרנישט טהון... נישט איבער דיינע זינד האָט אונז גאָט געשטראָפט, איבער אי־־ערע. איך האָב דיך אָבגעהיט ווי מיין אויג אין קאָפּ, אַ ספר-תורה האָב איך געלאָזט שרייבען, פאַר דיינעט וועגען... איך האָב עס צו דיר אין שטיבעל אַריינגעשטעלט און דערצו געבעטען גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט: היט אָב מיין קינד פון שלעכטס... מיך שטראָף, דיין מאַמע שטראָף, נאָר מיין קינד היט אָב... ווערסט אויפוואַקסען, וועל איך מיט דיר אַ שדוך טהון... איך וועל דיר נעהמען אַ אָרענטליכען יונגען-מאַן פאַר אַ חתן... איך וועל אייך ביידען קעסט געבען... איהר וועט אייך ביידע לעבען...

רבקה׳לע

(פון אונטער דער טוך).

איך האָב נאָך צייט חתונה צו האָבען... איך בין נאָך נישט אזוי אַלט.

שרה.

דאָס רעדט נאָך אַקעגען...

רבקה׳לע.

נאָר מיר ווילען זיי מאַכען פאַר אַ רבי׳צין, פאַר וואָס האָט די מאַמע נישט אַזוי פריה חתונה געהאַט?

שרה.

האַלט דעם פיסק, וואָרום איך פאַטש עס דיר אויס! אויס-

געלערענט זיך דאָס, איבער איין נאַכט זיך אויסגעלערנט!

רבקה׳לע

(ניט פערשטענדיג).

יאָ, איך ווייס שוין...

דער „פעטער".

לאָז זי אָב! (האַסטיג) איך וויל זי נאָר איין זאַך פרעגען... נאָר איין זאַך, דעם אמת זאָג מיר... איך וועל דיך נישט שלאָגען, איך וועל דיר נישט אָנריהרען, נישט דו ביזט שולדיג... (קען דאָס וואָרט נישט אַרויסריידען) אָפען זאָג מיר, דאָס... דאָס... דעם גאַנצען אמת זאָג מיר... דעם אמת...

שרה.

וואָס פאַר אַ אמת זאָל זי דיר זאָגען? וואָס ווילסט דו פון איהר האָבען?

דער „פעטער".

נישט דיך פרעג איך. (שטעלט זיך אויף, כאַפּט אָן רבקה׳לען ביי דער האַנד) דו שעם דיך נישט פאַר מיר... איך בין אַ טאַטע בין איך... פאַר מיר קענסט דו אַלץ זאָגען... זאָג אָפען... ביזט נאָך... ביזט נאָך אַזוי ריין, ווי דו ביזט אַרויסגעגאַנגען פון דאַנען? ביזט דו נאָך אַ כשר יודיש קינד?

שרה

(רייסט אַרויס רבקה׳לען פון פעטערס האַנד).

וואָס ווילסט דו פון איהר האָבען; דאָס קינד ווייסט נישט פון קיין שלעכטס, לאָז זי אָב.

דער „פעטער"

(האַלט רבקה'לען פעסט ביי דער האַנד, פרובט איהר קוקען אין פּנים אַריין).

דו זאָג מיר דעם אמת, איך וועל דיר גלויבען... אין פּנים אַריין קוק מיר... גלייך אין פּנים אַריין... ביזט נאָך אַ כשר יודיש קינד? אין פּנים אַריין קוק מיר, גלייך אין פּנים אַריין! (בעמיהט זיך צו קוקען איהר אין פּנים אַריין. רבקה'לע בעהאַלט דאָס פּנים אין טוך).

שרה.

פאַר וואָס נעהמסט דו נישט די טוך פון קאָפּ אַראָב? אין שטוב אין אַ טוך? (רייסט איהר די טוך פון קאָפּ אַראָב, רבקה'לע לאָזט זיך נישט, בע-האַלט דאָס פּנים אין קאָפּטען).

דער „פעטער"

(שרייט).

דו זאָג מיר יעצט... שעם דיך נישט... איך וועל דיר גאָר נישט טהון. (האַלט זי פעסט ביי די הענד, נעהמט זי צו צו זיך און קוקט איה-אין די אויגען). ביסט דו נאָך אַ כשר יודיש קינד? — זאָג מיר, דאָ אויפ'ן אָרט.

רבקה'לע.

(פרובט פערשטעקען דאָס פּנים אין קאָפּטען.)

איך ווייס נישט...

דער „פעטער"

(שרייט).

דו ווייסט נישט... דו ווייסט נישט, נאָר ווער דען ווייסט?.. ווי הייסט: דו ווייסט נישט?. דעם אמת זאָגען... זאָג, ביסטו נאָך...

רבקה׳לע.

(גיט זיך אַרים ארויס פון פעטער׳ס הענד).

און די מאַמע האָט געמעגט?.. און דער טאַטע האָט געמעגט?.. איך ווייס שוין פון אַלץ... (פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט די הענד) שלאָגטס מיך, שלאָגטס מיך!

(שרה לויפט צו מיט אויסגעשטרעקטע הענד, וויל רבקה׳לען שלאָגען, דער פעטער שטופט זי אָב מיט איין קלאַפּ, זעצט זיך אַוועק בלייך אויף זיין שטוהל, אָטעמט שווער אָב. רבקה׳לע זעצט זיך אויף דער ערד, וויינט הויך. אַ שטילע לאַנגע פּויזע. שרה דרעהט זיך אין שטוב אַרום. מען זעהט, אַז זי ווייסט נישט, פון וואָס צו אָנפאַנגען. נאָך אַ לאַנגע פּויזע נעהמט זי דעם בעזים און קעהרט אויס די שטוב שוויינענדיג, ווי זי וואָלט עפּעס געגנב׳עט, נאָכהער געהט זי צו צו רבקה׳לען, הויבט זי אויף ביי דער האַנד און פיהרט זי אריין אין צימער. דאָס אַלץ טהוט זי שוויינענדיג. דער „פעטער“ גלייך אויף זיין אָרט. רבקה׳לע אָב).

שרה

(קומט אַריין פון רבקה׳לעס צימער, לויפט צו צום „פעטער“, האַפּט איהם אָן פאַר דער האַנד, בעטענדיג זיך).

עקל, בעדענק דיך, געדענק אין גאָט, ווער דאַרף דען פון עפּעס צו וויסען?... (פּויזע) שטיל דיך איין... (פּויזע) רבקה׳לע וועט חתונה האָבען, מיר וועלען נאָך נחת פון איהר דערלעבען...

דער „פעטער“

(שווייגט).

שרה.

טהו אָן אַ קאַפּאָטע, זיי וועלען דאָך באַלד אָנקומען. (קוקט אויף דעם „פעטער“, אָבהאַקענדיג) ווער דאַרף דען פון עפּעס צו וויסען?

דער „פעטער“

(שווייגט, גלאָצט מיט די אויגען אויף איין אָרט)

שרה

(ברענגט אַריין דעם פּעטערס ראָק, טהוט איהם אָן אַ הוט. דער „פּעטער" לאָזט זיך אָנטהון.)

אַזאַ אונגליק... אַזאַ אונגליק... געה רעכט דיך אויף עפּעס...

(אָנגעטהון דעם „פּעטער", מאַכט זי אויף זיך גלייך די מלבושים, שטעלט אַלץ אין אָרד־נונג, לויפט אַריין אין רבקה'לעס צימער. מען הערט ווי זי בעהאַלט עפּעס דע יגען. לויפט באַלד צוריק אַרויס.) שוין שפּעטער מיט דיך זיך אָברעכענען. (קוקט אַרום די שטוב, אויב עס איז אַלץ אין אָרדנונג. גלייכט נאָך עפּעס אויס.) היינטיגע צייטען... חאָווע אויף קינדער, אוי, אוי...

(אויף די טרעפּ הערט מען אויפגעהענדע טריט.)

שרה

(לויפט צו צום „פּעטער", ציהט איהם ביים אַרבעל).

זיי געהען, געדענק אָן גאָט... יעקל... אַלס קען נאָך גוט ווערען...

(עס קומען אַריין ר' אלי און אַ פרעמדער יוד).

שרה

(שטופּט אַרונטער די האָר אונטער'ן שייטעל, שטעלט זיך אין די טהיר, גרייט אויפצונעהמען די געסט).

ר' אלי.

גוט מאָרגען.

שרה.

גוט מאָרגען — גוט יאָהר. ברוך הבא, (אַביסעל צומישט. שטעלט זיי אנידער אַ שטוהל. בעט זיצען).

ר' אלי

(פרעהליך).

וואו איז דער מחותן? (ווכט מיט די אויגען דעם „פּעטער").

שרה

(מיט אַ שמייכעלע צום „פּעטער").

יעקל, פאַרוואָס ווייזט דו דיך נישט? (זי רוקט נעהנטער דעם שטוהל

צום „פעטער".

(די יודען גיבען איהם אָב שלום-עליכם, זעצען זיך.)

ר׳ אלי

(בעוועגט מיט די הענד).

לאָז מען זיך באַלד נעהמען צום ענין. (צום פרעמדען יוד, ווייזענדיג אויפ׳ן „פעטער") דער יוד וויל זיך מיט אייך משדך זיין, ער האָט אַ כשר׳ע, יודישע בתולה, וויל ער איהר געבען אַ מאַן אַ תלמיד-חכם, קעסט כל ימיו.

דער פרעמדער יוד.

מהיכי תיתא!

דער „פעטער"

(שטעלט זיך אויף פון טיש.)

יאָ, ר׳ יוד, אַ כשר׳ע יודישע בתולה... אַ כשר׳ע...

ר׳ אלי

(צום פרעמדען יוד).

פינף הונדערט רובל במזומנים וויל ער באַלד מסלק זיין צו די תנאים... קעסט כל ימיו... האַלטען איהם ווי אַ אייגען קינד.

דער פרעמדער יוד.

מילא מיין סחורה האָב איך נישט אויסצוריהמען, ער זיצט אַ צוויי יאָהר און לערנט — האָט ער די הוראה אין קעשענע.

ר׳ אלי.

דאָס ווייסט מען טאַקע — דער יוד וועט איהם האַלטען ווי אַ אויג אין קאָפּ, פון כל טוב וועט ער דאָ האָבען, ער וועט קע[illegible]ן זיצען און לערנען יום ולילה.

דער „פעטער".

(ווייזט אויף רבקה׳לעס ציטער.)

יאָ, דאָרט, דערינען וועט ער זיצען און לערנען אין דער

הייליגער תורה... איך האָב אַ כשר׳ע, יודישע טאָכטער. (געהט אריין אין רבקה׳לעס צימער און שלעפּט אַרויס מיט געוואַלד רבקה׳לען ביי דער האַנד, זי איז נאָך האַלב אויסגעטאָן, די האָר צופלאָשעט. ווייזט אויף רבקה׳לען) אַ כשר׳ע יודישע בתולה וועט חתונה האָבען פאַר אייער זוהן... האָבען כשר׳ע, יודישע קינדער... ווי יעדע יודישע טאָכטער... (צו שרה׳ן) וואָס, ניין? (לאָזט ווילד צום פרעמדען יוד). יאָ, יאָ, מחותן, אַ כשר יודיש ווייבעל זיין... מיין ווייב וועט זי אונטער דער חופּה פיהרען... אין „הייזעל" אַראָב! אונטען! (ווייזט אויפ׳ן קעלער) אין „הייזעל"! (שלעפּט רבקה׳לען ביי די האָר צו דער טהיר) אין „הייזעל" אַראָב!

שרה

(לויפט צו ווילד).

געוואַלד, מענשען, ער איז משוגע געוואָרען! (זי וויל אַרויסרייסען רבקה׳לען).

(דער „פעטער" שטופּט זי אָב, שלעפּט אַרויס רבקה׳לען פאַר די האָר).

דער „פעטער"

אין „הייזעל" אַראָב... (אָב מיט רבקה׳לען, הינטער דער סצענע הערט מען רבקה׳לעס געוויין).

דער פרעמדער יוד.

(ערשטוינט און דערשראָקען).

וואָס איז דאָס?

(ר׳ אלי ווינקט צו איהם. שלעפּט איהם ביים אַרבעל און ווייזט איהם אויף דער טהיר. דער פרעמדער יוד שטעהט נאָך ערשטוינט. ר׳ אלי ציהט איהם צו דער טהיר, געהען אָב. פּויזע.)

דער „פעטער"

ברענגט צוריק צושלעפּען ביי דער האַנד ר׳ אלי׳ן, וועלכען ער האָט אויף די טרעפּ געפּאַקט.)

דאָס ספר-תורה נעהמט אייך מיט, איך דאַרף עס שוין נישט מעהר!

(פאָרהאַנג).

מיטן שטראם.

פערזאנען.

ר׳ זרח. א רב.

הינדעל. זיין ווייב.

רחל׳ע. זייער טאָכטער. | בײ שווער און שװיגער אויף קעסט.
דוד. איהר מאַן.

יחזקאל׳ע. זייער קינד.

צייט:

אין די זיעבציגער יאהרען פון פערגאנגענעם יאהרהונדערט.

ארט:

אין א קליין שטעדטיל ביים טייך.

ערשטער אַקט.

(די סצענע שטעלט פאָר אַ גרויסע בית-דין שטוב בײַ'ם רב. רעכטס אַ טהיר פון דרויסען אַרײַנצוקומען. די טהיר געפינט זיך אין קאָרידאָר פון בית-המדרש (און עס הערט זיך דורך דעם דאָס שטענדיגע גערויש פון די דאַווענער אָדער די לערנער פון בית-המדרש אויף דער סצענע). לינקס — אַ צווייטע טהיר פיהרט צום יונגען פאָר-פאָלק — צו דוד און רחל'עס שטוב. געגען איבער צושויע אַ דריטער טהיר, וועלכע פיהרט פון די אינוועניגסטע צימערן; אַרום די טהירען — שענק בעשטעלט מיט ספרים, פון ביידע זײַטען טהיר אין הינטער-גרונד — צוויי קליינע פיינסטערלעך בעהאַנגען מיט האַלב-לײַוועגדע פאָרהענגלעך. אין מיט'ן שטוב אַ לאַנגער טיש בעלעגט מיט גרויסע און קליינע ספרים. פון אָנהויב טיש ליגט אַ גרויסע אָפענע גמרא, אַ נאָז-טיכעל אויף איהר און אַ טאַבאַק-שקעמיעלע. אין די זײַטען טיש צוויי לאַנגע בענק, אַ כיור בײַ'ם וואַנד. אין אַ ווינקעל שטוב בײַ מזרח וואַנד שטעהט אַ קליין שענקעל בעהאָנגען מיט אַ פרוכת'ל, אויפ'ן שענקעל צוויי לײַכטערלעך מיט ליכט די שטוב בעלײַכט אַ ברייטע הענגענדע לאָמפּ — עס איז אָבענד נאָך עלף אַ זייגער. פון דרויסען הערט זיך דאָס שטענדיגע גערויש פון וואַסער וואָס ברעכט זיך פון אונטער דעם אײַז. אַמאָל איז דאָס גערויש שטילער, — אַמאָל שטאַרקער.)

רחל'ע (זיצט אויף איינע פון די בענק, זי איז אַ יונג ווײַבעל פון אַ יאָהר איינינע און צוואַנציג, פרום, שעהן און צנועה'דיג, האַלט דעם שלאָפענדען קליינעם יחזקאל'ע אין איהר שויס — וויגט איהם נאָך אין די הענד, זינגענדיג אין דער שטיל דעם מאָטיוו):

אונטער יחזקאל'ס וויגעלע
שטעהט אַ קליין ציגעלע

דאָס ציגעלע איז נעגאַנגען האַנדלען

(שטיל) אײַנגעשלאָפֿען.

הינדעל (זיצט נעבען איהר, א יודענע אין יאָהרען, א ברײַטע הויכע רבי'צען מיט א ברײַטען גלענצענדען שטערן, טראָגט ברילען אויף דער נאָז, שטריקט א זאָק): גלויב צו גאָט. אח, אח, וויפֿיעל דאָס נעהט אָן א טאָג (טהוט דעם קינד אוים פֿאָרזיכטיג די שיכלעך): מיר זאָל זײַן פֿאַר דײַנע ביינדעלעך, קינד לעבען (טהוט איהם אוים דאָס ציצה-כנפות'ל): מען זאָל פֿון דיר נחת דערלעבען דער טאַטע דײַנער, די מאַמע דײַנע.

רחל'ה (זיפֿצט ביטער אָב): אָ יאָ, זײַן פֿאָטער נחת?...

הינדעל. שלאָג דיר טאָכטער די נאַרישע געדאַנקען פֿון קאָפּ אַרויס עס איז גאָר נישט, און עס וועט מיט גאָט'ס הילף גאָר נישט זײַן.

רחל'ה (ווי פֿאַר זיך). דו וואָלסט געדאַרפֿט הערען זײַנע קרעכצען בײַ נאַכט, מאַמע.

הינדעל (קלערט א ווײַלע). און ווידער אַרום, ווער קען וויסען? דער טאַטע זאָגט אויך, אַז ער געפֿעלט איהם עפּעס נישט די לעצטע צײַט.

רחל'ה (רוקט זיך צו דער מוטער נעהנטער). מאַמע לעבען, דו ווייסט, נעכטען בײַ נאַכט ליג איך אַזוי אין בעט און האָרך מיך אײַן, און פּלוצים, מאַמעשי, הער איך ווי ער וויינט, גלײַך ווי ער וואָלט זיך בײַ עמיצען געבעטען. האָב איך מיך אין דער שטיל אויפֿגעהויבען, בין פּאַמעלעך צו געגאַנגען צו איהם, זעה איך מאַמעשי, ווי ער ליגט מיט'ן פּנים אין קישען אײַנגעגראָבען און וויינט. האָב איך מיך זעהר דערשראָקען, האָב איך איהם גערופֿען: דוד, דוד! איז ער אויפֿגעקומען, פֿרעגט ער „רחל'ה דו ביזט עס". איך האָב אַזוי מורא געקריגען (פּויזע).

הינדעל. א יודישע טאָכטער דאַרף שטענדיג וויסען וואָס דער מאַן האָט אין זינען, זי דאַרף שטענדיג וויסען, וואָרום...

רחל'ה. אָבער ווי אַזוי מאַמע? איך בעט מיך בײַ איהם: דוד, וואָס איז דיר, נעמט ער מיך אײַן מיט גוטען: גאָר נישט, זאָגט ער, רחל'ה, גאָר נישט.

הינדעל. זעהסט דו, קינד לעבען, דאָס זענען קײַן רייד נישט. א יודיש ווײַבעל דאַרף וויסען, — מאַכט שוין אַזוי, אַז זי זאָל וויסען... אז דײַן טאַטע האָט נאָך אונזער חתונה געוואָלט אַראָב פֿון קעסט, און איז

ארום געגאַנגען מיט אַנ' אַראָבגעלאָזטער נאָז, מיט קיינעם נישט גערעדט, האָב איך באַלד פערשטאַנען וואָס ער מיינט. פאַר'ן מויל האָט ער עס נישט געבראַכט, און איך האָב עס געוואוסט, ווי אַזוי? ווי אַרום? אַז מען איז אַ ווייב ווייסט מען שוין.

רחל'ה. וואָס זאָל איך טהון, מאַמע? זאָג מיר, איך גער איהם נאָך ווי אַ שאָטען. אין די אויגען קוק איך איהם אַריין, איך וויל עס איהם פון די ליפען אַראָבשאַרען... און דאַכט זיך מיר, ער זאָגט מיר עפעס, נאָר איך פערשטעה איהם נישט... איך בין אַ נאַרישע יודענע, איך קען איהם נישט פערשטעהן. (וויינט, דאָס קינד וועקט זיך).

הינדעל (נעמט זי איין). וויין נישט, וואָס האָסט דו צו וויינען? וועסט נאָך דאָס קינד אויפוועקען, גיב'ן מיר (נעמט פון איהר דאָס קינד). זיי וויסען, אַז דיין מאַן איז נישט קיין „ליאַדע-ווער": זיי וויסען, אַז דיין מאַן איז אַ גרויסער, גרויסער יוד, אַ גדול בדור איז ער. דער טאַטע זאָגט, אַז פון איהם וואַקסט אַ גרויסע ישועה אויף יודען... ווייס איך, אפשר איז עס ביי זיי אַזאַ גאַנג... אפשר אַ תשובה... אפשר קלאָגט ער אויף אַזעלכע זאַכען וואָס מיר זעהען נישט און פערשטעהען נישט... איך ווייס נישט, טאָכטער, אויב דו וועסט מיך פערשטעהן, נור זיי וויסען, אַז דו האָסט אויף דיר אַ סך, אַ סך גענומען, אַז דו ביסט זיין ווייב געוואָרען, דו מוזט ראוי זיין צו דעם. דער טאַטע האָט מיך געהייסען דיר דאָס זאָגען: דו מוזט דיך סטאַרען ווערט צו זיין, צו זיין זיין ווייב, אַז ער זאָל נישט דאַרפען זיין נשמה אַראָב צו נידערן צו דיינע, נור לייכט זאָל דיין נשמה זיין, אַז ער זאָל זי קענען מיט אויפהייבען צו זיך. (פויזע). זאָג מיר, טאָכטער, האָט ער דיך ליעב?

רחל'ה (בעהאַלט שטיל דאָס געזיכט אין די הענד).

הינדעל. זאָג, טאָכטער לעבען, פאַר אַ מאַמען שעמט מען זיך נישט. עס איז קיין עברה נישט, אַדרבה, אַ יודיש ווייבעל דאַרף זעהען, דאַרף זיך מיהען, אַז דער מאַן זאָל זי ליעב האָבען.

רחל'ה (אויסשלוכצענדיג). איך ווייס נישט. מאַמע.

הינדעל. ווי הייסט, דו ווייסט נישט? ווער דען זאָל וויסען? זאָג מיר טאָכטער, (זאָגט אידר שטיל אין אויער): שוין לאַנג איז ער ביי דיר געווען?

רחל'ה (בעהאַלט דעם קאָפ אין דער מוטער'ס שויס). נעכטען ביי

נאַכט, אַז ער איז געקומען צו מיר, האָט ער מיר אַרויפגעלייגט דעם קאָפּ אויף מײַן האַרץ... ער האָט מיך נור אויף מײַן האַרץ געקושט, און די טרערן זײַנע האָבן מיר גערונען אויף מײַנע בריסטען...

הינדעל. זאָג איך דיר, טאָכטער, זאָרג דיך נישט, זאָלסט דיך אויף גאָט פערלאָזען, מיט זײַן הילף וועט אַלץ גוט זײַן, זאָלסט נור גאָט בעטען ער זאָל דיך ליב האָבען. אַצונד גייה שלאָפען, גייה, לייג יחזקאלין (הייבט זיך אויף און גיט איהר איבער דאָס קינד). נו גייה לייג זיך, עס איז שוין שפּעט, דער טאַטע וועט באַלד אויפוועקען זיך צו חצות.

רחל'ה (נעמט דאָס קינד פון דער מוטער). דוד איז נאָך אין בית־המדרש.

הינדעל (פיהרט זי אָב צו דער טהיר, שפּילענדיג זיך מיט'ן קינד). ווי דאָס האַלט די אייגעלעך צו, דו, דו לאָבעס אייגער... (זי קושט דאָס קינד אין דער שטיל). דוד'ן וועל איך שוין אָבוואַרטען.

רחל'ה (אין דער טהיר). אַז איך בין נישט דאָ וועט ער נישט עסען. (אָב).

הינדעל (נעמט אַ טישטוך, גרייט צום טיש, לייגט אויף זאַלץ־מעסטעל, ברויט, גאָפּעל־מעסער). אַנ'אַנדערעניש אַביסעל, אָהן מיר וועט ער נישט עסען, געב זיי גאָט דאָס געזונד און לעבען. (דערמאָנט זיך). אַזוי איז אויך געוועזען מיט מײַן אַלטען אין די יונגע יאָהרען. קומט אַהיים פון בית־המדרש, זעצט זיך אַנידער וואַרטען: זרח גייה דיך וואַשען צום עסען, ער זיצט, וואָס זיצט דו זרח? אַהאַ הינדעל איז נישט דאָ... אוי, אוי די מאַנספּערשוינען... די מאַנספּערשוינען... (עס הערען זיך אַנקומענדע טריט). אַהאַ שוין דאָ.

דוד (קומט אַרײַן, אַ הויכער יונגערמאַן פון איינינגע און צוואַנציג יאָהר, אַ בלייך טרויעריג געזיכט; טהוט אויס דאָס פוטער, הענגט עס אויף דער טהיר, בלײַבט שטעהן אין אַ לאַנגען אַטלעסען ראָק, גאַרטעל). גוט נ'אָבענד, שוויגער. (דרעהט זיך איבער'ן צימער).

הינדעל (מיט אַפּלעגניש). גוט נ'אָבענד, גוט יאָהר. גוט וואָס דו ביסט שוין געקומען. איך האָב שוין געוואָלט שלאָפען געהן. גייה וואַש זיך צום עסען, פלינקער, ס'ווערט קאַלט. (מיט אַ מוטערליך געביזער): ווי זוימט מען עס זיך אַזוי לאַנג אין בית־המדרש, אַ יונגער מאַן וואָס האָט אַ ווייב און אַ קינד טאָר נישט אַזוי לאַנג זיצען אין בית־המדרש... מײַן

טאַטע זכר צדיק לברכה, דער ראש ישיבה, פלעגט באַלד נאָך מעריב די יונגע לייט פון בית־המדרש מיט אַ שטעקען אַהיים טרייבען. און ס'איז באמת קיין יושר נישט: זיי זיצען זיך דאָרט אין בית־המדרש, און די ווייבער לאָזען זיי אַליין וואַרטען אויף זיך אין דער־היים...

דוד (שטעלט זיך אָב אַ ווײַלע): וואו איז רחל'ה?

הינדעל: רחל'הן האָב איך שלאָפען געיאָגט, — נו, געה דיך וואַשען

דוד: ניין, איך וועל נישט עסען, איך בין נישט הונגעריג, — אַ גוטע נאַכט שוויגער. (געהט אָב אין זיין צימער).

הינדעל (מיט אַ שמייכעל): ווי זי האָט עס באַלד געוואוסט... רעכט אַזוי, גאַנץ גוט אַזוי.. (זי דרעהט אַראָב די לאָמפּ) אַ גוטער סימן... אַ גוטער סימן... (אויף די סצענע ווערט טונקעל, הינדעל געהט מיט איהר ליכטע טריט אָב. פּויזע. עס הערט זיך פון דער צווייטער שטוב איהר אויסגעהענדיג קול: „טהו ווארפען אַ שלאָף אויף מיינע אויגען..." פון דרויסען גיסט זיך דאָס וואַסער אין דער שטיל... פּויזע).

דוד (קומט אַריין צוריק פון זיין צימער, געהט אום אויף און אָב, געהט אַ ווײַלע צו צום פענסטער, הערט זיך איין צו'ם גערויש, אַם ענדע זעצט ער זיך אַנידער ביי'ם טיש, דרעהט אַרויף די לאָמפּ, נעמט אַ ספר אונז הויבט אָן צו לערנען מיט אַ טרויעריגער שטימע, פריהער שטיל, דער־נאָך העכער).

רחל'ה (עפענט שטיל די טהיר, בלייבט שטעהן אַ ווײַלע, געהט שטילערהייט צו צו דוד'ן): דוד —

דוד: דו ביסט עס, רחל'ה, פאַר וואָס האָסט דו דיך אויפ־געהויבען?

רחל'ה: איך ווייס אַליין נישט, (פּויזע), עפּעס קען איך היינט נישט שלאָפען.

דוד (ווייך און אונרוהיג): פאַר וואָס, רחל'ה?

רחל'ה: איך האָב מיך עפּעס אויפגעחאַפּט... עס איז אויף מיר אַ גרויסע שרעק אָנגעפאַלען, דאָס וואַסער רוישט אַזוי אין דרויסען, דאָס אַייז ברעכט זיך אויף, אונז עס געהט מיט אַזאַ קראַפט.

דוד (ווי פאַר זיך): דעם שבת האָט מען דאָך ראש חודש אדר

געבענטשט, און דאס וואכער פיהלט, אז עס איז געקומען די צייט, זיך פון אייז צו באפרייען. עס ברעכט זיין דעק, זיין ווינטער, און עס געהט פריי ארוים אויף דער וועלט.

רחל'ה: אויף מיר איז א גרויסע שרעק אנגעפאלען, איך האב דיך גערופען, דו האסט מיר נישט אבגעענטפערט. מיר האט זיך געדאכט, אז דו ביסט שוין נישטא.

דוד: קינד פאר וואס האסט דו דיך ערשראקען? האסט דאך געוואוסט, אז איך בין דא. (פויזע). געה רחל'ה, געה צוריק שלאפען.

רחל'ה: קום אויך, איך האב מורא

דוד: געה, נעם דיר דאס קינד אין בעט אריין, (געהט צו צו איהר) איך וועל באלד אריינקומען, איך דארף נור עפעס נאך־קוקען. (פיהרט זי צו צו דער טהיר) שלאפט יחזקאל'ע?

רחל'ה (אין טהיר): יא, דוד. עס איז מיר איהם א שאד צו וועקען. די בעקעליך האט ער אזאלכע רויטע און די אויגעליך פער־מאכטע, (גוטווילינג) ער שמייכעלט מיט די ליפעליך ווי דער מלאך וואלט מיט איהם תורה געלערנט. (אב אין איהר צימער)

דוד (דרעהט זיך נאך א קליינע פויזע ארויף און אראב איבערן צימער אונרוהיג. געהט צו צום פענסטער, קוקט ארוים. געהט פלוצלונג צו צו א שאנק ספרים, נעמט פון הינטער גמרות ארוים איינינע שטיקער וועש, ספרים'לעך קליינע, וויל ווי זיך איינפאקען, געהט פאמעליך צו צו רחל'הס צימער — האַרכט זיך איין עפענט זעהר פאמעליך אויף די טהיר, אין דער טהיר ווייזט זיך רחל'ה.

רחל'ה (איז דער טהיר, האלב אין טרעהרען): איך ווייס פון אלעם, דוד, איך ווייס.

דוד (ערשראקען): וואס ווייסט דו רחל'ה? וואס?

רחל'ה: איך ווייס וואס די ווילסט טהון. דו ווילסט ערגעץ וואו אוועק, איך ווייס אליין נישט וואו אהין, (זי פאלט אויף זיין האלז, און וויינט אין דער שטיל) איך ווייס אליין נישט, איך ווייס אליין נישט.

(דוד נעמט זי ליכט פון זיין האלז אראב, ער געהט ארויף און אראב איבערן צימער, נישט קוקענדיג אויף איהר).

רחל'ה (האלב שלוכצענדיג): האסט געמיינט איך שלאף... נעבטען

בײַ נאַכט. ווען דו ביסט צו מײַן בעט צוגעקומען ... איך האָב אַלץ געהערט ... אַלץ געהערט ...

ד ו ד (געהט צו צו איהר קוקט זי אָן): וואָס האָסט דו געהערט רחל'ה?

ר ח ל'ה (וועצט זיך אויף אַ באַנק, שטיל): ווען דו האָסט דײַן קאָפּ אויף מײַן האַרץ אַנידער געלעגט (פּויזע), האָסט געמיינט, אַז איך שלאָף און פיהל נישט ... דו האָסט געשוויגען, דו האָסט נור בלויז געקוקט אויף מיר ווי דו וואָלסט דיך עפּעס געבעטען בײַ מיר. איך בין אויף געווען. איך האָב נישט געוואָלט די אויגען עפּענען, אַז דו זאָלסט דיך נישט ערשרעקען, איך האָב דיך נור בלויס בײַם נאָמען גערופען דוד, דוד, אַזוי שטיל אין האַרץ, דו האָסט נישט געהערט ... דו האָסט דיך נעהנטער צוגעבויגען צו מיר, דו האָסט מיר עפּעס אָנגעזאָגט, איך האָב נישט געהערט וואָס דו האָסט מיר אָנגעזאָגט, מיר דאַכט זיך דוד, אַז דו האָסט דיך מיט מיר געזעגענט, יאָ, דוד? (פּויזע, זי ווײַנט אין דערשטיל, דוד זעצט זיך נעבען איהר. רחל'ה זאָגט ווײַטער זיך אויסוויישענדיג די אויגען) אַז איך האָב די אויגען אויפגעעפענט האָב איך געזעהן ווי דו ביסט געשטאַנען בײַ'ם קינד'ס וויגעל ... דו האָסט אויף איהם געקוקט, האָסט איהם עפּעס ווי אָנגעזאָגט, איך האָב נישט געהערט וואָס ... דוד, דאָס האַרץ שרעקט אין מיר, וואָס ווילסט דו טהון, דוד? וואָס ווילסט דו טהון?

ד ו ד (בויגט זײַן קאָפּ אין איהר שויס. שווײַגט. אַ לאַנגע פּויזע).

ר ח ל'ה: עפּעס טראָגסט דו אַ שרעקליכען סוד אין דײַן האַרץ אַרום. דו שווײַגסט שטענדיג, דו בעהאַלטסט דיך פאַר מיר. ציך בין איך נישט דײַן ווײַב, וואָס בעהאַלטסט דו דיך פאַר מיר? (פּויזע) עס דאַכט זיך מיר, אַז עפּעס אין דיר ווײנט שטענדיג. הײַנט אין דער פריה האָב איך דיך לערנען געהערט, דײַן קול איז אַזוי טרויעריג געווען. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דו לערנסט נור, ווײַל דו ווילסט עפּעס פערזאָגען פון דיר, פערגעסען ... און טהײל מאָל האָסט דו אין עפּעס פערגעסען, און דײַן שטימע ווערט אַזוי רײַן ... און באַלד ווערט זי ווײַטער טרויעריג. נאָט מײַן איינציגער, ווי מיט אַ מעסער

אַזוי האָט זי אין האַרץ געשניטען... דו ווילסט עפּעס זאָגען מיט דיין קול, עפּעס אַזוינס וואָס דו קענסט עס נישט מיט ווערטער אויסזאָגען ווילסט דו עס מיר מיט דיין קול אין מיין האַרץ איינזינגען... און איך האָב דיך געוואָלט פערשטעהן איך האָב דיך אָבער נישט געקענט פערשטעהן. איך בין אַ נאַרישע יודענע, דוד. איך קען דיך נישט פערשטעהן וואָס איז דיר דוד? וואָס איז דיר?

דוד (שטיל אָבער זיכער): איך וויל אַוועק פון דאַנען רחל׳ה.

רחל׳ה: אַוועק? וואו אַהין? אַ היים צו דיינע עלטערן?

דוד: ניין, אויך פון זיינע עלטערן.

רחל׳ה (ערשראָקען): וואָס, דיר דאָ דען שלעכט ביי אונז?

דוד: ניין, גאָר נישט פעהלט מיר, און אַלץ פעהלט מיר.

רחל׳ה (קלערט אין אַ בעהאַלטענער שרעק): בין איך דיר פערמאוסט געוואָרען, דוד?

דוד: ניין רחל׳ה, איך וויל דיך נישט גענאַרען, אָפען וויל איך זיין... דו זאָלסט מיך פערשטעהן. איך קען דאָ נישט לענגער בלייבען... איך מוז אַוועק פון דאַנען!

רחל׳ה (נעהנטער אין איהם): עפּעס רעדסט דו היינט אַזוי וואונדערליך, וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרען דוד?

דוד: איך ווייס נישט אויב דו וועסט מיך פערשטעהן, רחל׳ה, מיר פעהלט גאָר נישט, אַלץ האָב איך, נור דאָ איז מיר ענג. דו זעהסט דאָ די ספרים, די גרויסע, די קליינע (ער ווייזט אויף די שענק ספרים), יעדעס ספר האָט מיר אַ רינג אויף די הענד געלעגט און איך וויל מיך בעפרייען פון די רינגען!... פערשטעהסט, דאָ זענען מענשען טויטע, ווינטערדיגע, אין ווינטער געבוירען, אין ווינטער געלעבט אונ אין ווינטער געשטאָרבען... אונ אַזוי ציהט זיך איין טויטער לאַנגער ווינטער פון דור צו דור... דער פאָטער גיט איהם איבער דעם זוהן, אונ דאָס קינד, דאָס קליינע קינד אַזוי ווי עס עפענט נור די אויגען —לערנט מען עס באַלד אַלט צו זיין, צוגרייטען זיך צום גלות... פערהוילען און אַוועק־רויבען פון איהם דעם זונען־שטראַהל... דאָס לאַכען פון די ליפּען... דאָס לעבען וואָס קוקט אין אונזער פענסטער אַריין... מען מוז איהם אין שאָטען בעהאַלטען, אַז ער זאָל קענען געפינען זיין „זיין", זיין לעבען צווישען די פערשטויבטע ספרים...

(פויזע) עס זענען אָבער פערהאַנען אַזעלכע וואָס ווילען נישט זייער טויט לעבען ווייטער פיהרען, — אַ דור נאָך אַ דור... צו וואָס? וואָס פאַר אַ האָפנונגען האָט מען צו געבען אונזערע יונגע דורות... איך וויל אין דער וועלט געהן און מיר אַ וועג זוכען, פאַר מיין קינד דערינען, אַז דער יונגער דור וועט אויפוואַקסען זאָל ער אַ נייעס לעבען האָבען. און דו רחל'ה, דו מוזט מיר דאַבײַ מיטהעלפען—פאַר איהם דערינען, פאַר אונזער קינד וויל איך אַ וועג זוכען.

רחל'ה: איך פערשטעה דיך נישט, דוד... איך פיהל ווי אַ קאַלטער ווינד בלאָזט מיר אין די האָר, און מיין האַרץ שרעקט אַזוי אין מיר... און מיר ווערט אַזוי באַנג... וואו אַהין ווילסט דו, דוד?

דוד: אין מיר האָט זיך די פריהלינג ערוועקט, איך פיהל ווי עס וועקט זיך אין מיר אַ לעבען אויף, איך וויל אַוועק אין דער וועלט, דאָרט ווייט מיט'ן וואַסער, (שטאַרק) איך וויל אַוועק זוכען און געפינען און איך לעבען ברענגען. איך וויל נישט דאָס מיין קינד זאָל זיין אַ פינסטער גלות קינד. הער, איך בין אויך אַ מענש, איך האָב אַ האַרץ, און דאָס האַרץ וויל האָבען מיט וואָס צו לעבען, אויף וואָס צו האָפען — דאָס וויל איך רחל'ה. (ער געהט צו צו איהר) איך וויל מיין קינד זאָל נאָך עפּעס בענקען, זאָל פאַר עפּעס ליידען... ער זאָל צו עפּעס דינען. אַ „גאָט”, פאַר מיין קינד וויל איך, אַ „תורה”, אַ „גאָט” בעשאַפען.

רחל'ה (ערשראָקען, האַקט איהם איבער): איך פערשטעה דיך נישט, דוד, וואָס רעדסט דו, חלילה... אַ פרעמדען גאָט... וואָס איז מיט דיר? (פעסט, ערגעגט) עס איז מיין קינד פונקט אַזוי ווי דיינס, איך וועל נישט דערלאָזען... וואָס איז מיט דיר, דוד?! (זי פערבאָרגט דאָס געזיכט אין די הענד און וויינט ביטערליך).

דוד: דו האָסט מיך נישט פערשטאַנען, רחל'ה, איך מיין, חלילה נישט... (שטאַרק) דעם איינציגען לעבענדיגען „גאָט” פון דער גאַנצער וועלט.

רחל'ה (בערוהיגטער): דו רעדסט עפּעס אַזוי. דעם איינציגען לעבענדיגען גאָט דינענסט דו דאָך. דו לערנסט גאַנצע טעג צו איהם, און דיין געזאַנג געהט צו איהם צום הימעל אַרויף, דאָס איז זיין לויב.

(פויזע) און איך וויל דאָך שוין אויך, אַז מען זאָל די זכיה האָבען צו הערען אונזער קינד לערנען. מיט דיר וועט ער בייזאַמען זיטצען און אין די הייליגע תורה לערנען, ער וועט דיין קול האָבען, וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העלפען.

דוד (גראָבט איין זיין געזיכט אין איהר שויס): דו פערשטעהסט מיך נישט רחל'ה, דו קענסט מיך נישט פערשטעהן, פרעמד מוז איך זיין פאַר דעם, וואָס איך וואָלט נישט געוואָלט זיין פרעמד.

רחל'ה (קוקט אויף איהם מיט געבעט): דוד, וואַרף אַוועק די בייזע געדאַנקען, צו וואָס טויג דיר דאָס? וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העלפען. דו וועסט זיין אַלעס פערגעסען... דו וועסט זיטצען מיט יחזקאל'ן און אין דער הייליגער תורה לערנען, ווי דענסטמאָל... געדענקסט, חתן-וויי. דו ביסט דעריבען געזעסען און געלערנט, איך האָב מיך אונטער די טהיר געשטעלט און אונטערגעהאָרכט, דיין קול האָט אַזוי געזונגען.. עפּעס אַ גליק האָסט דו מיט דיין קול אויסגעזונגען, און מיר איז אַזוי גוט געווען, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס רעדסט דו צו מיר. — ווען וועסט דו דיין קול ווידערקריגען? דוד וואַרף אַוועק די בייזע געדאַנקען.

דוד: די וואָס שלאָפען זינגען אַ שטיל ליעד, האַפּט זיך ווער אויף פון שלאָף דער צורייסט זיין שטיל ליעד...

רחל'ה: קום איך וועל דיך אין מיר בעהאַלטען... איך וועל פון דיר דיינע געדאַנקען פעריאָגען, דו וועסט זעהן (יחזקאל'ס קול, פון דער צווייטער שטוב: מאַמע, מאַמע), הערסט דוד, אונזער קינד רופט זיך אָן, די אויגען האָט ער אַודאי געעפענט. „מאַמע" רופט ער, דיין קול איז עס... מיר וועלען נאָך די זכיה האָבען, וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העלפען, מיט דיר וועט ער זיצען בייזאַמען און אין די הייליגע תורה לערנען (געהט צו דער טהיר) פונקט אַזוי ווי דו, דענסטמאָל... (אָב)

דוד (אַליין): און דערנאָך וועט זיך זיין קול ענדערן... וויינען וועט עס, בענקען, בעטען זיך... און אַזוי וויטער... אַ דור נאָך אַ דור... (פויזע) און אפשר גענאַר איך מיך אַליין אָב. עס דאַכט זיך מיר, דאָס וואָס איך זאָג זענען נור הוילע ווערטער, ווערטער אָהן

יסוד ... אין מײַן הארץ, דאָרט, לעבט עפּעס אַנ'אַנדערע װעלט, איך קען צו איהר נישט צוקומען.

רחל'ה (קומט אַרײַן, האַלטענדיג דעם קלײנעם שלאָפענדען יחזקאל'הן אויף דער האַנד, זעצט זיך אַנידער מיט איהם, האַלב װי זאָגענדיג צום קינד):
עס איז אַװעקגעפאָהרען דער טאַטע גאַנץ װײַט, איבער בערגער און טאָהלען... אין אַ ליכטיג לאַנד, פאַר דיר פון דאָרט אַ שטראַהל ליכט צו ברענגען, װעט איבערבלײַבען דער טאַטע אין ליכטיגען לאַנד, װעט איבערבלײַבען די מאַמע אין פינסטערן לאַנד, און דו קינד, װאו װעסט דו זײַן? —

(די לאָמפּ געהט לאַנגזאַם אויס, פון הינטערן פענסטער הערט מען װי דאָס װאַסער גיסט זיך װאָס אַמאָל שטילער שטילער). -

—װעט די מאַמעשו זיטצען בײַם פענסטער אין פינסטערן לאַנד, אין פינסטערן לאַנד. פינסטער איז אַרום און אומעטום... פון דער־װײַטען װײַזט זיך אַ ליכטיגער שטראַנד, אַ ליכטיגער שטראַנד, דאָרט איז דאָס ליכטיגע לאַנד, דאָס ליכטיגע לאַנד. (פּויזע) דאָרט זיצט דער טאַטע בײַם פענסטער אין ליכטיגען לאַנד, ליכטיג איז אַרום און אומע־טום, פון דערװײַטען קוקט אַהער אַ פינסטערער שטראַנד, דאָרט איז דאָס פינסטערע לאַנד... דאָס פינסטערע לאַנד... —

— און דו קינד לעבען, דו װעסט שטעהן אויף די גרענעץ פון ליכטיגען און פינסטערן לאַנד, און װעסט נישט װיסען װאו זיך צו װענדען, װאו זיך צו קעהרען. אין ליכטיגען לאַנד האָסט דו דעם פאָ־טער זיטצען, אין פינסטערן לאַנד האָסט דו די מאַמע זיטצען. ·

(אַ לאַנגע פּויזע, דאָס ליכט געהט אויס, אויף די סצענע איז גאַנץ טונקעל, פון אַ װײַטע שטוב הערט זיך אַ טרויעריג האַלב אויסגעהענדע שטימע)

אַ קול הינטער דער סצענע (לײענט קריאת שמע): געלויבט בּיסט דו גאָט, אונזער גאָט און גאָט פון אונזערע עלטערן, װאָס דו טהוסט װאַרפען אַ שלאָף אויף מײַנע זױגען און אַ דרימלונג אויף מײַנע לעפּלעך. און עס זאָל זײַן בעװיליגט בײַ דיר, אַז דו זאָלסט מיך מאַכען שלאָפען מיט פריעד, עס זאָלען מיך חלילה נישט איבערשרעקען קײן שלעכטע חלומות און קײן שלעכטע געדאַנקען..

(דאָס קול װערט פערשטומט. אויף דער סצענע איז פינסטער און שטיל, פון

אונטער די פענסטער הערט זיך נור דאס שטילע געריש פון גיסענדען וואסער זעהר לאנגזאם און שטיל.

דוד'ס (שלוכצענדע האלב פערשטיקטע שטימע): מנוחה, און דו זאלסט זי מיר געבען, (פויזע, שטילער) אין אלעם פערגעסען, (שטיל) שלאפען... שוויַיגען... (א לאנגע פויזע).

רחל'עס (שטימע, שטיל): קום דוד, (פויזע) קום... (פויזע) קום...

(טריט הערען זיך איבער דער סצענע. א טהיר קלאפט אויף, א טהיר קלאפט צו).

(א לאנגע פויזע)

(פאר די פענסטער זעהט מען פלוצלונג אדורכגעהן דעם שטאָדט שמש מיט א לאמטערן אין האנד).

דער שמש (זינגט מיט א טרויעריגער ערנסטע שטימע):

שטעהט אויף
שטעהט אויף
יודעלעך,
כשר'ע יודעלעך
פרומע יודעלעך
שטעהט אויף
שטעהט אויף

ל־ע־בו־דת ה־בו־רא".

(דער קול ווערט פערשטומט וויַיט אין געסעל. פויזע).

(די טהיר געגען איבער דער סצענע עפענט זיך, עס וויַיזט זיך)

ר' זרח (א הויכער אלטער יוד, אין וויַיסע זאקען, דעם קאפ בעשיט מיט אש, אין א לאנגער שווארצער קאפאטע, האלט א ליכט אין דער האנד, זעצט זיך אין א ווינקעל שטוב ביַי א שאנק ספרים אויף דער ערד, שטעלט פאר זיך דאס ליכט און זאגט אויס דעם סדור מיט א טרויעריגער אָבער זיכערער שטימע, אקצענטירענדיג יעדעס ווארט): אויף די טיַיכען פון בבל זענען מיר געזעסען און געוויינט, אז מיר האבען זיך אין ציון ערמאהנט, אויף די ווייַדענבוימער דארט האבען מיר הארפען אויפגעהאנגען, דעמאלט האבען אונזערע פייַניגער פערלאנגט מיר זאלען זיי זינגען: „זינגט אונז פון ציון'ס ליעדער". ווי קענען מיר גאט'ס ליעדער זינגען אויף פרעמדע ערד? אז איך וועל דיך פערגעסען ירושלים זאל מיר מיַין רעכטע האנד

ווערן פערגעסען. זאל מיר מיין צונג צו מיין גומען ווערן צוגעקלעבט אז איך וועל דיך נישט ערמאהנען ביי דער ערשטער פרייד מיינער. געדענק דו גאט צו אדום'ן דעם טאג פון ירושלים, געזאגט האט ער: מיר וועלען געהן אונ מאכען א תל פון אלעם... דו טאכטער בבל! געלויבט זאל דער זיין וואס וועט דיר בעצאהלען וואס דו האסט אונז געטהון, געלויבט זאל זיין דער וואס וועט דיינע קינדער חאפען און אויף די פעלזען צושמעטערן"..

דוד (גיט א פראל אויף די טהיר און רייסט זיך אין שטוב אריין, מען זעהט ווי רחל'ה האלט איהם צוריק): לאז מיך (רייסט זיך ארויס געהט צו צום אלטען, מיט א זיכערער שטימע): שווער!

ר' זרח (זאגט ווייטער נישט־געמערקט): פרעמדע זענען געקומען אין דיין געצעלט, האבען טמא געמאכט דיין בית־המקדש..

דוד (העכער): שווער, איך האב אייך עפעס צו זאגען.

ר' זרח (הויבט אויף דעם קאפ, קוקט אן דוד'ן): דוד, וואס איז?

דוד (ערנסט אונ וויכער): איך געה אוועק פון דאנען.

ר' זרח (נעמט אראב די ברילען, קוקט איהם צומישט אן, אונ פערוואונדערט): ווי הייסט, דוד?

דוד: איך האב מעהר נישט קיין ארט צווישען אייך.

ר' זרח: וואס? (הויבט זיך אויף) וואס? ווי הייסט?

דוד: די תורה וואס איך האב דא געלערנט קען מיר שוין נישט בעגניגען, איך מוז מיר געהן זוכען א אנדערע תורה.

ר' זרח (אויפשרייענדיג): וואס? וואס רעדסט דו?

דוד: איהר זענט צו אלט פאר מיר. אייער תורה איז א אלט ליעד... אונ איהר ווילט זי ווייטער זינגען צווישען פרעהליכע רעבענדיגע געזאנגען? אייער תורה איז פאר אייך. פאר אלטע טויטע מענשען, וואו האט איהר א תורה פאר יונגע? פאר די וואס קומען אן? האט איהר פאר זיי איין ליכטיגען שטראהל אויף וואס צו האפען? איהר ווילט זיי ווייטער לייכטען מיט אייער קליין פערראויכערט לעמפעל, ווען גאנצע הימלען שיטען בונדען ליכטיגע שטראהלען און בעלויכטען די וועלט?

ר׳ זרח (לעהנט זיך אָן אין אַ שאַנק ספרים, קוקט אויף דוד׳ן): דאָס ביסט דו?

דוד: דאָ אין דער פינסטער, צווישען די ספרים האָט איהר מיין נשמה געפאַנגען און געשטיקט... די וועלט וואָס קוקט אַריין דורך אונזער פענסטער האָט איהר מיר פרעמד און וויַיט געמאַכט... צו דעם וואַסער וואָס גיסט זיך הינטער אונזער פענסטער... דאָרט וויַיט צום וואַלד וואָס לאַכט אַהער צו די וועלט אין דרויסען האָט מיין האַרץ געצויגען... און איהר האָט דאָס פון מיר בעהאַלטען, פערהוילען, און דאָ צווישען פוילע פערשטויבטע בלעטער האָט איהר מיך געהייסען לעבען, און איך האָב געלעבט... מיט דעם גמרא נגון האָב איך זיך געוואָלט פערזינגען, פערגעסען, דערנסטמאָל ווען איך האָב שוין לאַנג דעראינען נישט געגלויבט. איך האָב נישט געקענט, — עס איז שווער צו נעמען אַ לעבען און בעגראָבען עס... אין האַרץ האָב איך אַ לעבען... מען קען נישט... פרעגט דאָס וואַסער אין דרויסען וועט עס אייך ערצעהלען: שעה׳ן לאַנג בין איך ביים וואַסער געשטאַנען, יעדע פאַלע האָט מיין וואָרט געחאַפּט און איז דערמיט אַוועק־געשוואָמען צו טראָגען מיין ליד אין דער וועלט. גענוג, איך קען מיך מעהר און וויל מיך מעהר נישט גענאַרען.

ר׳ זרח (האַקט איהם איבער): גענוג, יאָ, געה וואו דו ווילסט געהן. מיר שטעהען נישט נאָך אַזאַלכע יודען... אונזער גאָט דאַרף נישט אַזאָלכע יודען. מיר זענען צו אַלעם געוואוינט.

דוד: נישט ווי קיין גנב האָב איך מיך פון אייך געוואָלט אַרויסגנב׳נען. ניין. פריי און אָפען וויל איך געהן פון פינסטער אין ליכט. עס האָט זיך אין מיר אַ קראַפט ערוועקט... אַ ליכט איז געפאַלען אויף מיינע אויגען... און איך זעה אייך ווי קליין איהר גרענעצט זיך אָב אין אייער טויט וועלטעל און איך געה אַוועק פון אייך אָפען און פריי, מיר אַ נייעם וועג אויסטרעטען... פאַר איהם דעראינען (ער וויַיזט אויף די טהיר פון זיין צימער), יאָ, איך פיהל אַז ערגעץ וואו וואַרט אויף מיר אַ לעבען און אַ וועלט, און איך געה מיר זוכען אַ גאָט און אַ תורה.

ר׳ זרח (רוקט זיך אָב אין אַ זייַט; קאַלט): דעם גאָט וואָס דו וועסט דיר געפינען וועסט דו איהם פערלירען און אויף זיין קבר וועסט

דו דיר אנ'אנדערן גאָט אויפשטעלען... און ווי העמדער אויפ'ן לייב אזוי וועסט דו דיינע געטער טוישען, אָבער ביי קיין איינציגען וועסט דו נישט בלייבען.

דוד: דער גאָט וועט מיין נשמה, מיין תוך זיין, קיין נשמה טוישט מען נישט, קיין תוך.

ר' זרח: דיין תוך האָסט דו פערלוירען. אין וואָס דו האָסט געגלויבט האָסט דו אויפגעהערט צו גלויבען, וועסט וועלען, וועסט וועלען — אָבער נישט קענען... וועסט דיך גענאַרען און די גאַנצע וועלט גענאַרען...

דוד: ניין, —

ר' זרח (האַקט איהם איבער): דעם הימעל איבערן קאָפּ האָסט דו פערלוירען, און די ערד הינטער דיינע פיס. ווי אַ שאָטען וועסט דו אַרום-וואַנדלען, בלאָנדזשען און וועסט דיר אַ גאָט זוכען... וועסט דיך בוקען צו דעם וואָס אין דיין האַרץ וועט עס לאַנג שוין טויט זיין. געטער וועסט דו זוכען און טוישען וועסט דו זיי, האַנדלען וועסט דו מיט זיי, צו יעדערן וועסט דו דיך צוחאַפּען, פערשפּרייטען זיין אמונה — ווען אין האַרצען דיינעם וועט ער שוין לאַנג טויט זיין... און דענסטמאָל וועסט דו צו אַלע געטער דינען און קיין איינציגער וועט דיינער נישט זיין. אין אַלע לענדער וועסט דו וואַנדלען און קיין איינס וועט דיינס נישט זיין. אין אַלע שפּראַכען וועסט דו רעדען און קיין איינע וועט דיינע נישט זיין. מיט געפיהלען וועסט דו האַנדלען... טוטלען האַרץ וועסט דו אויף דיינע הענד אַרום-טראָגען פון טהיר צו טהיר, פון מענש צו מענש. נו געבוג.. אַ גאָט ווילסט דו דיר בע-שאַפען, אויף וואָס פאַר אַ יסוד, וואו האָסט דו די אמונה?

דוד: איך וויל גלויבען, איך פיהל וואָס עס וועט קומען איבער מיר...

ר' זרח: דאָ האָסט דו שוין גאָר נישט וואָס צו זוכען...

(דוד געהט אַרויס מיט האַרטע טריט, רחל'ה ווייזט זיך אין טהיר, לויפט איהם נאָך מיט'ן קינד אויפ'ן האַנד).

רחל'ה: דוד! דוד! (דוד קוקט זיך נאָך אום).

ר' זרח (האַלט איין רחל'הן): שטעה, דיין מאַן איז געשטאָרבען (דוד קלאַפּט די טהיר נאָך זיך) קומט וועל איך אייך קורע זיין.

(ער נעמט אַ מעסער און שנײַדט אײַן רחל'הן דעם קאַפּטען, דעם קינד דאָס העמדעל, זיך די קאַפּאָטע אין פּעטלע): ווען אַ גדול שטאַרבט דאַרפן זיך אַלע יודען קורע זײַן (ער זעצט זיך אויף דער ערד, צו רחל'ן): זעץ דיך שבעה נאָך דײַן מאַן (רחלה זעצט זיך אויף דער ערד, זי דריקט פעסט דאָס קינד צו זיך און הויבט אָן ביטערליך צו וויינען, דאָס קינד ציטערט און וויינט אויך).

הינדעל (ווײַזט זיך אין טהיר אין אַ שוואַרץ טוך אײַנגעהילט, אויפגעהויבען פון שלאָף, קוקט זיך פערוואונדערט און ערשראָקען אום): וואָס איז דאָ פאַר אַ אונגליק געשעהן?

ר' זרח (נעמט דעם סדור אין האַנד, זאָגט ווײַטער פון סדור, זיצענדיג אויף דער ערד, און לײַבט זיך מיט'ן ליבּ): גערעכטיק גאָט וואָס איז געוואָרען פון אונז, זעה אונזערע שאַנד. אונזערע אַרבּ איז אַוועק אין פרעמדע הענד (אויסציהענדיג יעדעס וואָרט): אונ־זע־רע קינ־דער אין פרעמ־דע הענד . . .

(פאָרהאַנג לאַנגזאַם)

צווייטער אקט.

דאָס זעלבע צימער פון ערשטען אקט; אנהויב ווינטער, נאָך מיטאָג, דורך די פענסטער זעהט זיך די האלב פערפרוירענע וועכסעל.

די האנדלונג קומט פאָר מיט זיבען יאָהר שפּעטער ווי אין ערשטען אקט.

ז ר ח (שטארק געעלטערט; זיצט פערטראכט איינגעהויקערט אין וויין פאטערשטוהל ביי א אָפענע גמרא).

ה י נ ד ע ל (שטעהט ביים אויווען און ווארעמט זיך; עפענט דאָס טהירל פון אויווען, גיסט אָן פאר'ן אלטען א גלאָז טהע און דערלאנגט עס; רעדט ווי פאר זיך אין דער וועלט אריין): טאטע איינציגער, וואָס וועט זיין? — און וואָס איז עס זיין געשעפט? — איהם געהט עס עפּעס אָן? —

ז ר ח (נישט ארויסקוקענדיג פון ספר): צו מיר רעדסט דו?—יאָ, הינדעל?

ה י נ ד ע ל: איך ווייס?

ז ר ח (פערוואונדערט): געגען וואָס זאָגסט דו עס, הינדעל?

ה י נ ד ע ל: געגען וואָס איך זאָג? — דיך געהט עס גאָרנישט אָן — דו זיצסט זיך, האָסט דיר דיין גמרא, און ווייטער — פטור, און דרינען דאָרט (וויזענדיג מיט'ן פינגער אויף רחל'הס צימער) זיצט זיך א יונג ווייבעל, א וויסטע עגונה, — — זיבען יאָהר שוין, זיבען פינסטערע יאָהר.

ז ר ח: און וואָס זאָל איך טהון?

ה י נ ד ע ל: וואָס דו זאָלסט טהון?— —

זרח: און טאַקי וואָס זאָל איך טהון ?

הינדעל: אייך מאַנספּערשוינען איז וואויל: האָט אייך גאָט געגעבען אַ גמרא, האָט איהר עגמת־נפש, טונקט איהר זיך אין די גמרא איין, — אָבער אונז, אומגליקליכע ווייבער, אין וואָס זאָלען מיר אונזער עגמת־נפש פערגעסען ? — —

זרח (הויבט זיך אויף פון אָרט, פערדעקט די גמרא מיט'ן שנופּ־טוך, געהט אויף און אָב איבער'ן צימער).

הינדעל (נאָכגעהענדיג איהם): זיצט זיך אַנ'עגונה, זעקס און צוואַנציג יאָהר אַלט אינגאַנצען... די בעסטע יאָהרען פערגאַנגען אין וויסטעניש... זרח, דו קענסט עס נישט פיהלען, דו ביסט נור אַ טאַטע, איך אָבער—אַ מאַמע, אַ אומגליקליכע מאַמע... זי רעדט נישט קיין וואָרט, אַ שטומע שאָף... שעמט זיך... אָבער איהרע אויגען רעדען... גענומען אַ יונגען בוים און אויסגעריסען אין מיטען בליהען... אַ קלייניגקייט מיינסטו, זי איז דאָך אַ יונג ווייבעל — —

זרח (ערשראָקען): וואָס, זי האָט אין איהם נאָך נישט פערגעסען ?

הינדעל: איך ווייס ? — אוודאי אַזוי... זי בענקט נאָך איהם.

זרח (שטעלט זיך אָב צורודערט): פון וואַנען ווייסט דו עס ? — זי האָט עס דיר געזאָגט ?

הינדעל: זי רעדט נישט... זיין נאָמען טאָר מען נישט דערמאַהנען פאַר איהר... פון בשעת יענע נאַכט, ווען ר' אליעזר האָט איהר געזאָגט, אַז ער האָט איהם אין וואַרשא געזעהן מיט פריצטעם... נור איהרע אויגען רעדען... דערמאַהנט ווער זיין נאָמען — ווערט זי רויט און בלאַס... די מאַמעס מילך ווערט גערונען אין איהר... זי בענקט נאָך איהם... אַ יונג ווייבעל, אַ יונגער בוים, עס וויל בליהען, עס וויל לעבען...

זרח (קרעכצט אָב): טאַטע איינציגער..

הינדעל: טהייל מאָל פאַלט זי מיר פלוצלונג אויפ'ן האַלז און הויבט אָן צו וויינען — ווערט מיר דאָס האַרץ צושניטען; דאָס וויינט זי נאָך איהם... (פּויזע) אַ קלייניגקייט מיינסט דו, אַ ווייבעל אַ רויז, זיצט שבת ביי טאָג קוקט אַרויס פון פענסטער אין גאַס.., מעדרעך,

ווײַבלעך שפּאַצירען אויסגעפּוצט, שטראַהלענדיג, נחת'דיג לכבוד שבת... יעדע האָט איהר היים, איהר מאַן, — און זי אײנע אַלײן זיצט אין שטוב בײַ'ם פענסטער, — אַ קלײניגקײט מײנסט דו?...

זרח: מיר האָבען געטהון דאָס אונזעריגע... איך האָב איהר געזאָגט דאָס וואָס אַ טאַטע דאַרף צו זאָגען זײן קינד בײַ אַזאַ סיבה... וואָס קען איך מעהר טהון? —

הינדעל (מיט פערצווײפלונג): וואָס זשע וועט דער סוף זײַן? ס'לויפט אָב אַ טאָג נאָך אַ טאָג, אַ וואָך נאָך אַ וואָך, און זי זיצט פערחושכ'ט...

(אין שטוב ווערט האַלב טונקעל, פון דרויסען הערט זיך אין־שוהל־קלאַפּען צו מנחה).

זרח: הינדעל, איך געה אין בית־המדרש אַרײַן דאַווענען — זאָג רחל'הן, אַז זי זאָל אַרײַנקומען צו מיר נאָך מנחה איך דאַרף מיט איהר עפּעס צו רעדען. (אָב)

הינדעל (נעמט דאָס גלאָז אַראָב פון טיש, רופט צו דער טהיר פון רחל'ס צימער): יחזקאל'ע. יחזקאל'ע! שוין צײַט צוריק אין חדר אַרײַן צו געהן ס'ווערט נאַכט. (אָב צו זיך אין צימער).

רחל און יחזקאל'ע קומען אַרײַן פון זײַער צימער.

יחזקאל'ע (אַ ױנגעל פון אַ יאָהר צעהן, שלאַנק, לאַנגע געקרײַזעלטע פאה'לעך, אין אַ סאַמעטען היטעלע, אין אַ ווײַס אויפגעקנעפּעלט פּעלצעל, — קומט אַרײַן צו לויפען קווײטשענדיג): נו? —

רחל: נאַרעלע, ווערסט דאָך געפרווירען ווערען, אין דרויסען איז קאַלט.

יחזקאל'ע: נײן מאַמעשו, אין דרויסען איז גאָר נישט קאַלט.

רחל (איהם אָנטהוענדיג אַ שאַל אויפ'ן האַלז): שווײַג, נאַרעלע. שווײַג, — אַז דו וועסט פאָלגען די מאַמעשו, וועסטו זײַן, מיט גאָט'ס הילף, געזונד און שטאַרק, וועסט כח האָבען צו לערנען, די הײליגע תורה צו פערשטעהן — —

יחזקאל'ע (מיט שטאָלץ): אַודאי פערשטעה איך נישט! מ'האָט אָנגעהויבען אַ נײַעם שיעור, קען איך שוין די גמרא, — כ'קען בעסער פאַר אַלע חברים, — ווילסט הערען, מאַמעשו? ווילסט הערען?

רחל (ווישט ארומקוקענדיג אויב ס'איז קיינער נישטא): אט אזוי האט זיך די מאמעשי ליעב, זעהר ליעב! (קושט איהם).

יחזקאל'ע (רייסט זיך ארויס פון דער מוטערס האנד, רייבט זיך אב מיט'ן ארבעל די באק): אבער ווילסט הערען, מאמעשי? (געהט צו צו דער ספרים־שאנק) וואו איז דא די גמרא בבא מציעא — — אהא אט איז זי (גיט א שפרונג, חאפט אראב די גמרא) אט באלד (געהט צו צו'ם טיש, מישט אויף און לערנט מיט א גמרא־נגון) שנים אוחזין בטלית — צוויי מענשען האלטען א קלייד, זה אומר אני מצאתיה — דער זאגט, איך האב עס געפונען, וזה אומר — און דער זאגט, איך האב דאס קלייד געפונען, — וואס טהוט מען? — איז דער דין — יחלוקו...

רחל (פאר זיך): זיין קול... און זיינע יאהרען האט אויך געמוזט זיין שטימע אזוי אבקלינגען... אזוי האט זיין קול געקלונגען דענסטמאל... דענסטמאל, ווען איך בין הינטער דער טהיר געשטאנען... (אין פאנטאזיע) וואו בּיסט דו? — קום אהער, הער ווי דיין קינד לערנט...

יחזקאל'ע (ערשראקען): צו וועמען רעדסטו, מאמעשי?

רחל: ניין, ניין (פאלט אויפ'ן קינד ארויף קושענדיג): מיין קינד, מיין לעבען, מיין איינציג קינד...

יחזקאל'ע (זיך נאך אמאל אויסרייסענדיג און אבּרייבּענדיג דעם קוש מיט פארוואורף): דער רבי האט געזאגט, אז מען טאר זיך נישט לאזען קושען פון קיין אשה.

רחל (איהם ווייטער קושענדיג): נארעלע, א מאמע איז קיין אשה נישט, — ס'איז דאך א מאמע, א מאמע מעג —

יחזקאל'ע (רייסט זיך ווידער ארויס און רייבט זיך גוט אב דעם קוש מיט'ן ארבעל): אפילו פון דער מאמע נישט!

הינדעל (קומט אריין, מיט אפאר שטיקלעך ברויט מיט שמאלץ אין פאפיר איינגעוויקעלט און א לאמטער'ל, דערלאנגענדיג יחזקאל'ען): נו פלינקער שוין, יחזקאל'ע, שוין שפעט — נו היידא אין חדר אריין.

יחזקאל'ע: דער רבי האט געהייסען ברענגען א זעקסער אויף נאפט —

הינדעל (זוכט אין קעשענע; קרעכצט): אוי, אוי די רבי'ם, די רבי'ם... (גיט איהם א זעקסער).

יחזקאל'ע: און איך וויל א צווייטער אויף לעקאך.

הינדעל (גיט איהם): נו, היידא שוין!

רחל: ווארט נור ווארט (נעמט ארויס פון אויוועו אנ'עפעל, גיט איהם, פערריכט איהם דעם שאל, קושט איהם).

הינדעל (ציהט איהר ביי'ם ארבעל): געגנוג שוין, גענוג שוין, — נו, געה — — זאלסט געהן אין א זייט, מען זאל דיך נישט, חלילה, איבערפאהרען, הערסט? — און זאלסט דיך נישט דערוועגען צו גליטשען, הערסט? — און נישט דאס ברויט די חברים צוטהיילען, — געהערט?

יחזקאל'ע (מיט א פול מויל פון איינגעביסענעם עפעל): געהערט, געהערט. (בייסט דעם עפעל אבגעהענדיג).

הינדעל: און א ברכה האסט דו געמאכט איבער'ן עפעל?

יחזקאל'ע (ווי פריהער): געמאכט, געמאכט...

הינדעל: געה מיר לחיים ולשלום... (בעלייט איהם ארויס).

רחל (מיט טרעהרען אין די אויגען): מיין איינציג קינד... (אין שטוב איז שוין האלב פינסטער; פון דרויסען בלאנקט דורך די פענסטער דער שנעע; זי געהט צו צום פענסטער, קוקט ארויס. פויזע. פאר זיך): עס געהט איינשלאפען דער טייך... שטיל איינשלאפען וויל ער... בעהאלטען זיך אונטער די שווערע ווייסע שנעע-דעקע... אט וויעגט זיך נאך זיין שוים... דער פראסט הויכט איבער איהם... דער ווינד בלאזט איבער איהם... שלאפט איהם איין... בעדעקט איהם מיט לייכטען, לייכטען שנעע... ווי אין ווייסע תכריכים הילט ער איהם איין... שטיל וועט ער שוין זיין... נישט לויפען, נישט יאגען פון עק וועלט ביז צו עק וועלט... שלאפען וועט ער שוין רוהיג אונטערן קאלטען אייז אין די ווייסע תכריכים... ער ברומט נאך... ברעכט נאך די דינע שויבע-לעך איבער זיך... נאר עס הויכט דער פראסט איבער איהם... עס וויעהעט דער שנעע איבער איהם — און געלאסענער ווערט ער, און שטילער ווערט ער... וויעגט זיך פאמעליך, פאמעליך... (פערחלום'ט) ווען דו ביזט אוועק האט דער טייך זיך געוויעגט... געבראכען דעם אייז-דעק איבער זיך... געלאפען... געיאגט פון איין עק וועלט צו דעם אנדערן... ש-ש-ש... איצט, דער טייך געהט צוריק איינשלאפען... דער ווינד זינגט איהם א שלאף-ליעדעל איין...

הינדעל (קומט צוריק, געהט צו צום אויווען, ווארעמט זיך): קאלט. (פויזע) א שווערער ווינטער זיין... א רחמנות אויף די ארעמע לייט, נעבאך... (קלאפט אריין דורך דער וואנד אין דער צווייטער שטוב): חנה, חנה! לעג צו א פאר שטיקלעך האלץ, דער אויווען איז קאלט. (עס הערט זיך דאס האלץ=קלאפען פון דער צווייטער שטוב; פויזע) רחל'ה, גיי אוועק פון פענסטער — וועסט דיך נאך, חלילה, פערקיהלען.

רחל (ענטווערט נישט).

לאנגע פויזע. פון בית=המדרש וואס איז געגען איבער דער טהיר פון דער סצענע, הערט זיך א חזן „קדושה" זאגען. דער עולם ענטווערט איהם אב; הינדעל דערהויבט זיך פון איהר ארט, שטעלט זיך צו מזרח=זייט און זאגט מיט אין דער שטיל קדושה.

רחל (נאך א לאנגע פויזע): האסט מיר געזאגט, אז דער טאטע דארף מיך, — צו וואס דארף מיך דער טאטע?

הינדעל: ער האט מיט דיר עפעס צו רעדען. (פויזע. פלוצלינג, ווי פאר זיך): אז גאט וויל קאן ער אלץ נאך גוט מאכען אלץ איז אין גאט'ס האנד... (קוקט אויף רחל'הן, וועלכע זיצט מיט'ן קאפ אראבגעלאזט): אוי רחל'ה, רחל'ה, קענסט דיך נאך חלילה, אין גאט פערזינדיגען — (רחל שווייגט) וואס, דו ענטווערסט מיר צומאל נישט?

רחל (ווי פאר זיך): וואס זאל איך דיר ענטווערן?

הינדעל: האסט מיר גאר נישט צו זאגען?

רחל: וואס זאל איך דיר זאגען?

הינדעל: דו מיינסט, איך פערשטעה שוין גארנישט, — זיצסט און שווייגסט—גאר נישט, תמיד שווייגסט דו, און מיר ווערט דאס הארץ צושניטען... — גלייך ס'איז שוין, חס ושלום, קיין בורא עולם נישטא... — גלייך אהן יענעם איז שוין פאר דיר קיין זווג נישטא... אוי, אוי... רחל'ה, קענסט דיך, חלילה, פערזינדיגען — כ'האב עס ערשט היינט געלייענט: שלמה המלך האט א מאל געוואלט גאט אויספרובען, האט ער גענומען א מעדעלע פון דער מאמעס ברוסטען אוועק, און אין א וויסטען מדבר אוועקגעשיקט וואו קיין מענשענס פוס האט נאך נישט געטרעטען, וואו קיין פויגעל האט זיך נאך נישט בעוויזען... האט דאס מעדעלע אין א גלעזערנעם שטיבעלע אריינגעזעצט, און האט א פויגעל אנגעזאגט,

עס זאָל פאַר'ן מעדעלע פון מלך'ס טיש עסען ברענגען. — וואָס טהוט גאָט? — האָט גאָט אַ שטורם־ווינד אויפ'ן ים געשיקט, אַ שיף איז צושמעטערט געוואָרען — און איהר חתן, וואָס איז געווען איהר זווג, האָט זיך אויף אַ ברעט אַרויפגעכאַפּט, און דער ווינד האָט איהם צו איהר אינזעל געפיהרט. — די קלאַמקע איז נאָך נישט צוגעפּאַ־לען... ביי גאָט איז אַלעס מעגליך...

רחל: איך האָב שוין אָבער מיין זווג געהאַט און איהם פער־לוירען —

הינדעל: וואָס, דו געדענקסט נאָך אין איהם?..

רחל (שטיל): איך וויים נישט, מאַמע.

הינדעל: אַזוי, איז שוין אַלעס ריכטיג.

זרח (קומט אַריין פלוצלונג פון בית־המדרש): הינדעל! צינד אָן די לאָמפּ.

הינדעל: דו ביסט עס, גוט, (צינדט אָן די לאָמפּ): איך בין פאַר איהר צו נאַריש — (אָבגעהענדיג; צו רחל'הן) זאָל ער מיט דיר רעדען (אָב).

רחל (אָב נאָך דער מוטער).

זרח (דרעהט זיך אויף און אָב איבערן צימער; קלאַפּט אָן מיט'י פינגער אויף רחל'ס טהיר): רחל'ה, זיי נור מוחל —

רחל (קומט אַריין): וואָס וויל דער טאַטע?

זרח: זעטץ דיך, איך האָב מיט דיר עפּעס צו רעדען. (רחל'ה זעצט זיך) איך האָב מיך מיט דיר געוואָלט אויסשמועסען, (פויזע) דו בעהאַלטסט דיך פאַר מיר... איך וויים דו טראָגסט אַ בעזע האַרץ אויף מיר... מיינסט מיט אַנ'אמת אַז דיין טאַטע איז אַזאַ...

רחל: טאַטע וואָס רעדסט דו — —

זרח: איך וויים פאַר וואָס... נור מיינסט באמת, אַז ביי מיר אין האַרץ, למשל, לייד איך נישט מיט דיר צוזאַמען, — און נישט נור מיט דיר — דו ביסט דאָך מיין קינד... נור אויך פאַר איהם... ער איז אויך מיין קינד געווען... די גמרא זאָגט: „ווער עס לערנט מיט עמיצען תורה, איז גלייך ווי ער וואָלט איהם געבוי־רען". מיט דוד'ן האָב איך תורה געלערנט, — פיעל האָב איך אויף איהם געהאָפּט... איך האָב געמיינט אַז ער וועט ווייטער ציהען

דעם אור התורה — איך האָב געמיינט... נור געגוג... מיינסט טאַקי...

רחל (וויינט אַרויס): טאַטע, רעד נישט אַזוי צו מיר.

זרח: און זיי וויסען, אַז שולדיג דעריבּגען איז קיינער נישט, — נישט איך, נישט דו, ער אַליין — אויך נישט, הערסט — ער אויך נישט! ער האָט אָנגעהויבען צו קלערען, מחשבות צו האָבען... גאָט ברוך הוא וויל אָבער אמונה... אמונה ליגט אין האַרץ, נישט אין מח, און קשיות איז פאַרהאַן אַ סך... מיר, מיר זענען אָבער יודען... מיר האָבען געמוזט טהון אונזער חוב... פערפאַלען... און ווי נישט טייער עס זאָל אונז קאָסטען — פאַר דעם זענען מיר יודען... ווער עס געהט אַראָב פון יודישען וועג, דער איז מעהר נישט אונזער קינד — פאַר דעם זענען מיר יודען...

רחל: אָבער וואָס זאָל איך יחזקאל'ען זאָגען, אַז ער פרעגט מיך וואו זיין טאַטע איז? אַלע קינדער אין חדר האָבען טאַטעס, ער איינער — נישט... נישט אין דר'ערד, נישט אויף דר'ערד — —

זרח: נישט פון דעם רעד איך איצט — דאָס לאָז מיר איבער. און ווידער אַרום, זאָג איהם דעם אמת — גלייכער דו זאָגסט עס איהם: זיין פאָטער איז ערגעץ וואו אַוועק, ווייסט אַליין נישט וואו... אַז ער וועט עלטער ווערן, וועט ער שוין אַליין פערשטעהן. (פויזע. שטעהט אַ ווײַלע אויף און געהט אַב איבער'ן צימער) נור נישט וועגען דעם האָב איך געוואָלט רעדען... (שטעלט זיך פלוצלינג אָב) נור, זאָג מיר, רחל'ה, זאָג מיר דעם אמת: האָסט דו נאָך ליעב דוד'ן דיין מאַן?

רחל (בויגט אַראָב דעם קאָפּ און שווייגט)

זרח: איך ווייס, ער איז דיין מאַן... עס איז נישט אַזוי לייכט... ביסט צוגעבונדען צו איהם... איך וועל דיך נישט איצט אָנרעדען, אַז דו זאָלסט איהם אויפהערען צו ליעבען... איך זעה עס איז פאַרפאַלען... מיר וועסט דו זאָגען עפּעס אַנדערש, מחמת מורא, און אין האַרץ וועסט דו קלערען עפּעס אַנדערש... נור מיר איז אַ שאָד דיינע יונגע יאָהר וואָס געהען אַוועק אין וויסטעניש... מאַך דיר אַ חשבון הנפש אַליין, און זאָג דיר אין דיר אַליין: ביסט דו נאָך צוגעבונדען צו איהם?

רחל: איך ווייס נישט —

זרח: נאָך דעם, ווי ר' אליעזר האָט דיר ערצעהלט פון איהם?

רחל: איך ווייס נישט —

זרח: און אַז ער וועט קומען און זאָגען דיר: קום מיט מיט מיר — דאָרט אין זיין גוי'ישקייט... וועסט דו מיטגעהן מיט איהם?

רחל: איך ווייס נישט —

זרח: אין דיין יודישקייט פערגעסען, — און חלילה פון אלעם אַוועקטרעטען, טאָכטער — ?

רחל (שווייגט).

זרח (קרעכצט אָב): און אַז ער וועט קומען נאָך יחזקאל'ען, איהם מיטנעמען מיט זיך אין דער וועלט אַריין... מאַכען מיט איהם וואָס ער וויל — — ?

רחל (האַסטיג): ניין, דאָס נישט! איך וועל איהם דאָס קינד נישט געבען, חס ושלום... עס איז מיין קינד, מיין קינד...

(עס הערט זיך פלוצלונג אַ קלאַפּען אין טהיר; זרח און רחל קוקען זיך ביידע אָן פערוואונדערט און ערשראָקען).

זרח: ווער איז?

(מען ענטווערט נישט. רחל געהט צו, עפענט פאַמעליך און מיט שרעק די טהיר).

דוד (קומט אַריין, שטעלט זיך אָב אויף דער שוועל; ער טראָגט קורצע אָבגעטראָגענע קליידער; די באָרד אָבגעגאָלט; דאָס געזיכט איז מיעד און פער־עלטערט. רחל קוקט אויף איהם נישט ערקענענדיג)

דוד (שאַרף): רחל'ה'

רחל (ערקענענדיג איהם, אויפגערעגט, לויפט מיט אַ האַרץ־געוואַלד צו דער טהיר פון דער מוטער): מאַמע! מאַמע! מאַמע!

זרח (געהט צו צו דוד'ן): דוד?

דוד: יאָ, דאָס בין איך.

זרח (קאַלט): צו וואָס ביסט דו געקומען, צו דיין ווייב און קינד?

דוד: אייגענטליך, ווי צו אייך אויך.

זרח: ווי הייסט צו מיר? — האָסט דו דען נישט דיין וועג געפונען?

ד ו ד : אַ וועג אַז מען פערליערט — געפינט מען שוין נישט קיין אַנדערן וועג.

הינדעל (בעוויזט זיך אין טהיר) : דוד דו בּיסט עס ? — דוד !

ז ר ח : הינדעל, מיר האָבּען עפּעס צו רעדען — —

הינדעל (אַרויסגעהענדיג צוריק מיט פערבראָכענע הענד) : דאָס איז דוד ! דאָס איז דוד ! ? (אָבּ).

ז ר ח : ווי הייסט צו מיר ?

ד ו ד : נישט אַזוי ווי צו אייך מיין איך , נור צו דעם וואָס איך האָב דאָ פערלוירען, דאָ צווישען די שענק... גלויבּען קען מען נור איין מאָל צו דעם וואָס מען גלויבּט ! איך בּין אין דער וועלט געגאַנגען מיין נשמה האָבּ איך צובּרעקעלט , צוטהיילט אויף שטיקלעך, יעדעס שטיקעל האָב איך אַנ'אַנדערן נאָמען געגעבּען ... נאָמען—דאָס זענען וועקסלען אויף געפיהלען ... איך האָבּ מיט וועקסלען געהאַנדעלט... און אַלע האַנדלען מיט נאָמען... נור נישט וועגען דעם בּין איך געקומען צו אייך ... פערפאַלען , איך וועל שוין נישט קענען מיין האַרץ איינשלאָפען מיט אייער גמרא נגון... — דאָס וואָס ס'איז דאָ אין שטוב , (ווייזט אויף די ספרים-שענק) האָבּ איך מיר אַליין צובּראָכען... — דאָס וויים איך על כל פנים... (פויזע; פעסט) : איך בּין געקומען נאָך מיין ווייבּ און קינד

ז ר ח (מיט פחד) : ווי הייסט , ווילסט דו דען יחזקאל'ען מיטנע-מען מיט דיר ? —וואָס פאַר אַ אמונה וועסט דו איהם געבּען ?

ד ו ד (רוהיג) : איך בּין איהם נישט מחויב קיין אמונה צו געבּען. איך וועל איהם נאָר איבּערגעבּען , דאָס וואָס איך וויים , — דאָס איבּריגע , זאָל ער אַליין געוואָהר ווערען.

ז ר ח : ניין , מיר וועלען נישט לאָזען , מיר זענען יודען , מיין טאָכטער איז אַ יודישע טאָכטער , זי וועט מיט דיר נישט געהן !

ד ו ד : דאָס וועלען מיר זעהן —

ז ר ח : זי איז אַנטלאָפען פון דיר... דו האָסט זי אָבּגענאַרט... זי וויל פון דיר נישט וויסען... זי וועט מיט דיר נישט מיטגעהן.

ד ו ד (געהט צו צו דער טהיר וואו רחל איז אַריין; רופט) : רחל'ה , דיין מאַן איז צו דיר צוריקגעקומען — איך וואַרט דאָ אויף דיר — — (פויזע).

ז ר ח: זי ענטפערט דיר נישט.

ד ו ד (ווי פריהער): זאָל איך אַוועקגעהן? — דוד דיין מאַן איז געקומען און וואַרט אויף דיר —

ר ח ל (וואַרפט זיך אין דער טהיר, וועלכע זי עפענט גאַנץ פּאַמעליך אויף, שטעלט זיך אין אַ זייט און וואַרט אַראָבקוקענדיג צו דער ערד).

ד ו ד (צו זרח'ן): שוועהר, איך האָב עפּעס מיט מיין ווייב צו רעדען —

ז ר ח (שטרענג): זי איז טאַקי דיין ווייב — אָבער איך בין אַ יוד איך שטעה אויף דער וואַך... איך וועל נישט לאָזען קיין יודישע נשמה אַריינפאַלען אין גוי'עשקע הענד!

ד ו ד (צו רחל'ען): יעצט איז געקומען די מינוט וואָס דו מוזט אויסקלויבען צווישען מיר און דיין טאַטען — איינעם פון די ביידע וועגען: דאָ ביי דיין פאָטער האָסט דו דעם גלייכען וועג, דעם וועג פון אונזערע אָבות, וואָס איין דור גיט איבער דעם צווייטען די יודישע אמונה; איך — קען דיר דאָס נישט געבען, דאָס האָב איך מיר אַליין צושטערט; איך בין אין דער וועלט געגאַנגען איהם זוכען, אין אַנדערע וועגען — איך האָב גאָר נישט געפונען... איך האָב אין די ביכער געזוכט, אין אַ נ ד ע ר ע ביכער געזוכט, דאָס וואָס איך האָב אַט דאָ (ווייזט אויף די ספרים=שענק) אין ד י ביכער פערלוירען... איך האָב געלערנט, געגלויבט, מיט פרייד געגלויבט אין מיין לער- נען... איך האָב דיך געזעהן פון דערוויטען פון מיין צימער, ווי דו זיצסט איינע אַליין מיט מיין קינד און וואַרט'סט אויף מיר, און אין מיר איז אַזאַ מאַכט געווען... אין מיר איז אַזאַ גלויבען געווען... נור מיט אַמאָל, איך ווייס נישט ווי אַזוי עס איז געקומען, האָב איך דיך מעהר נישט געזעהן... דו ביסט נישט געווען ביי מיר, דו האָסט נישט געגלויבט מעהר אין מיר... און עלענד האָב איך זיך געפונען אויף מיין איינזאַמען וועג... און פערלאָזט... איך האָב מעהר נישט געגלויבט אין מיר, און אין דעם אַלעם וואָס איז אַרום מיר... און ווי קליין האָט זיך מיר אַלץ אויסגעוויזען... און צו וואָס? האָב איך מיך אַליין געפרעגט... צו וואָס גראַבלען, זוכען?... צו קליין זענען אונזערע טעג, אַז מען זאָל פאַר זיי זיך אַ ציעל זוכען... איך בין מיעד.. אין דיין שוים וויל איך מיין מיעדען קאָפּ בעהאַל-

טען, דו װאָלסט מיר צו'ם שלאָף אײַנזינגען... איך װעל אין אַלעם פערגעסען... איך גלויב נור אין דײַן ליעבע צו מיר... אין איהר װיל איך מײַן לעבען געפינען... — װילסט דו נישט מיטגעהן מיט מיר, רחל'ה?

רחל (צו דוד'ן נעהנטער): צו װײַט ביסט דו געװעזען, דוד, פון מיר, צו װײַט און צו לאַנג... אין מיר איז עפּעס אָבגעשטאָרבען פון דיר... (שטאַרק) פון דיר פיהל איך אַ גערוך פון אַן'אַנדער לײַב... צװישען דײַנע פינגער זעה איך האָר פון אַן'אַנדערע... צו װײַט ביסט דו געװעזען פון מיר... אין מיר איז עפּעס אָבגעשטאָרבען פון דיר... (זי צוריקטרעט זיך פון איהם)

דוד (געהט צו איהר נעהנטער צו און קוקט זי אָן).

רחל (װי זי װאָלט זיך באַהאַלטען אונטער דעם פאָטערס רוקען): באַהאַלט מיך פון איהם טאַטע —

זרח (שטעהט זי בײַ דער האַנד; מיט אַ פריידען-געשריי). דו ביסט אַ יודישע טאָכטער!

דוד (צו'ם ארױסגעהן)

רחל (רײַסט זיך פלוצלונג ארױס פון פאָטערס האַנד): אָבער נײן איך ליעב דיך אַזױ װי דו ביסט! נעם מיך מיט, דוד... נעם מיך, טראָג מיך װײַט אַװעק מיט דיר... איך ליעב דיך אַזױ װי דו ביסט... טאַנץ מיט אַנדערע... קוש דיך מיט אַנדערע — איך ליעב דיך... איך געה מיט מיט דיר... (פאַלט אױף איהם אַרױף)

זרח (לױפט צו צו איהר): געדענק אין גאָט!

רחל (אױף דוד'ס האַלז): לאָז ער מיך שטראָפען, לאָז ער מיר פײַניגען, — איך ליעב איהם... איך געה נאָך איהם...

זרח: און דײַן קינד, רחל'ה?

רחל (קלערט אַ װײַלע; צו דוד'ן): נײן! מײַן קינד גיב איך נישט... מיך נעם... מײַן נשמה איז אין דײַן האַנד... טהו מיט מיר װאָס דו װילסט — נור מײַן קינד גיב איך דיר נישט... ער איז אַ יוד...

זרח: געלויבט איז השם יתברך — אײן נשמה אָבגעראַטעװעט!

(פון דרױסען הערט זיך אַ טהיר קלאַפּט אױף, אַ טהיר קלאַפּט צו).

יחזקאל'ע (פערשנײַט, מיט'ן לאַמטער'ל אין האַנד, רעדט נאָך װי ער איז הינטער דער סצענע): מאַמעשו, מאַמעשו, דער רבי האָט געזאָגט

אַז איך קען בעסער דעם שיעור... (קומט אַריין, דערוועהענדיג אַ „פרעמדען מענש", האַקט ער אָב צו צו דער מוטער, קוקט אויף איהר פאַר־וואונדערט).

רחל (ווייזענדיג אויף דוד'ן) דאָס איז דיין טאַטע, יחזקאל'ע.

יחזקאל'ע (וואַרפט אַ בליק אויף דוד'ן), טרעט אָב דערשראָקען האַלב וויינענדיג): מאַמע, איך וויל נישט אַזאַ טאַטען...

דוד (ווייזענדיג אויף יחיקאל'ען): ער קומט אליין!

(פאָרהאַנג ראַש).

ענדע.

דער זינדיגער.

פֶּערְזָאנֶען:

דֶער רָב פוּן שְׁטָאדט
עֶרְשְׁטֶער דַיָין
צְווייטֶער דַיָין
דֶער גַבַּאי פוּן חֶבְרָה־קַדִישָׁא
אַ עֶלְטֶערֶער גְרֶעבֶּער
אַ יוּנְגֶערֶער גְרֶעבֶּער
עֶרְשְׁטֶער פוּן עוֹלָם
צְווייטֶער פוּן עוֹלָם
דְרִיטֶער פוּן עוֹלָם
פִירְטֶער פוּן עוֹלָם
דֶעם רָב׳ס שַׁמֶש
אַ פְרוֹי אִין אַ שְׁוַוארְצֶען שְׁלֵייעֶר
אַ מָרָה שְׁחוֹרָה׳דִיגֶער
יוּדֶען, ווַייבֶּער, יוּנְגְוַוארְג.

די האנדלונג קומט פאר אין א קליין יודיש שטעדטיל.

די מצבֿות שטעלט פֿאַר אַ קליין שטעטלדיק בית־עולם, אַרומגערינגלט מיט אַ נידעריקן אַלטן הילצערנעם פּלויט. דאָ און דאָרט שטייען אַרום נידעריקע אָבער געדיכט באַוואַקסענע ביימער. אין ווײַטע שאָטנס באַהאַלטן זיך אין הויך־באַוואַקסענעם גראָז — האַלבע מצבֿות. אין מיטן בית־עולם אַ אוהל, אַרום מיט ביימער באַוואַקסן; בײַם אוהל שטייט אַ יונג און דאַוונט אין דער שטיל. רעכטס אַ קליין האַלב־אײַנגעפֿאַלן הײַזל מיט צוויי אָרעמע פֿענצטער אויפֿן בית־עולם אַרויס. הינטערן הײַזל אַ ברייט שוואַרץ טויער. פֿאַרן טויער שטייען צוויי הויכע שוואַרצע קלעצער באַהאַנגען מיט בלעכן, אויף וועלכע עס איז אויסגעשריבן „ויהי־נועם" און „אל מלא רחמים". פֿאַרן הײַזל, צווישן האַלב אײַנגעזונקענע שטיינער, פּיטערן זיך ציגן, אָנגעבונדן מיט שטריק צו פּלעקלעך וואָס זענען אַרײַנגעקלאַפּט אין דער ערד. פֿאַר דער טיר פֿון הײַזל, בײַ אַ אַלטן אַראָפּגעריסענעם מטה־וואָגן, זיצט דער שטאָדט מרה־שחורה'ניק, אין אַ צעריסענע קאַפּאָטע, אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף זײַן נאַקעט ברוין אָפּגעבריענטן קערפּער, און גלאָצט מיט די אויפֿגעריסענע אויגן אויף איין אָרט... אויף יענער זײַט פּלויט שלענגלט זיך, ווען מען, אַ שוואַרצער וועג צווישן גרין־באַוואַקסענע פֿעלדער. ווײַט בײַם פֿלאַמענדיקן זון־אונטערגאַנג טרעטן אַרויס קלאָר אין דער לופֿט דעכלעך פֿון הײַזער און אַ הויכער שפּיץ פֿון דער קירכע. אויף דער זײַט פּלויט פֿון בית־עולם שטייען דער עלטערער און דער יונגערער גרעבער און גראָבן אַ גרוב. בײַם גרוב ליגן ברעטער אויף אַ „אוהל". לינקס טיף מצבֿות און ביימער.

ערשטע סצענע.

עלטערער און יונגערער גרעבער גראבענדיג.

דער ייזיגערער גרעבער.

— געקומען זיין צייט אויך, אזוי לאנג געהט דער קרוג צו'ם וואסער.

דער עלטערער גרעבער.

— מיר האבען שוין געזעהן אזעלכעס אויך. אט דער וואס ליגט דארט ביים פלויט אין שכנות מיט'ן געהאנגענעם, איז נאך מעהר בריה געווען פאר איהם.

דער יונגערער גרעבער.

— יום־כפור אין דער צוקערניע געזעסען, געפרעגעלטע הינער־לעך אין פוטער געגעסען.

דער עלטערער גרעבער.

— די ווערם אין גרוב מהנה צו זיין.

דער יונגערער גרעבער.

— א טלית צו דער טהרה אפילו נישט געפונען.

דער עלטערער גרעבער.

— ער איז דאך א בחור געוועזען.

דער יונגערער גרעבער.

— מיט עפעס דארט איינער געוואהנט, א גוי'ה צי א יודיש קינד? דאס גוטע יאהר ווייס זי, א ווייב צי א קאבאנקע.

דער עלטערער גרעבער.

— זיין זכות זאל מיר נישט ביישטעהן.

דער יונגערער גרעבער.

— צו דער טהרה האט זי שמעקענדיגע זייף געבראכט, אז מען זאל איהם מיט שמעקענדיגער זייף וואשען.

דער עלטערער גרעבער.

— אז די נשמה איז נישט ריין, וואס וועט דיר, מישטיינס געזאגט, דער זינדיגער גוף העלפען.

דער יונגערער גרעבער.

— חברה נושאי־מטה האבען זיך אבגעזאגט דעם מת ארויס־צוטראגען. זי האט פיער טרעגערס געדונגען (ער שיט אויס די שויכעל ערד, עס פאלט ארויס א ביין פון א סקעלעט).

דער עלטערער גרעבער.

— זעה דאכט זיך עצמות (ער הערט אויף צו גראבען וויטער, נעהט בעקוקט אין דער נאהנט דעם ביין).

דער יונגערער גרעבער.

— עצמות. (ער בלייבט שטעהן מיט'ן שפאדעל אין דער האנד און קוקט אויפ'ן אלטען).

דער עלטערער גרעבער.

— עצמות. מען מוז זיי צוריק צושיטען. (זיי בעשיטען דעם קבר).

דער עלטערער גרעבער.

— דער בית־הקברות רוקט זיך, דא האט א מאל געמוזט דער ארט זיין, היינט איז עס ביים פלויט, היינט בעגראבט מען דא גע־האנגענע און גנבים. דער ארט פערגעסט זיך און מען רוקט דערנאך דארט דאס פלויטעל ארײן, די מצבות זינקען איין מען זעהט נישט קיין קבר אן.

(עס הויבט אן טונקעל צו ווערען, א קאלטער ווינד בלאזט צווישען די בוימער. אויפ'ן שווארצען וועג פון יענער זייט פלויטעל, זעהט מען ווי מען קומט מיט דער לויה אן. פיער טרעגער טראגען די מטה. נאך דער מטה געהט נאך א פרוי אין שווארצען אנגעטהון, פערהאנגען דאס געזיכט אין א שווארצען שלייער. א ביסעל ווייטער געהען איינינע נייגיריגע יונגע לייט, בחורים און חדר־יונגלעך, צווישען זיי דער גבאי פון דער חברה־קדישא א יוד אין מיטעלע יאהרען, א האריג שווארץ־בעוואקסען פנים מיט א פאר ברייטע, געדיכטע שווארצע ברעמען. זיי געהען אין קופקעלעך און רעדען צווישען זיך אין דער שטיל)...

דער יונגערער גרעבער.

— מען געהט שוין מיט'ן בר־מינן.

דער עלטערער גרעבער.

— מען מוז ווארטען אויפ'ן גבאי (זיי שטעלען זיך קוקען אריבער דורכ'ן פלויט און ווינקען מיט די פינגער).

דער גבאי

(אַרײַנשטעקענדיג דעם קאָפּ אויפ'ן בית־עולם פון יענער זײַט פּלויט).

— וואָס, נאָך נישט פאַרטיג?

דער עלטערער גרעבער.

— עצמות זענען געווען. מע האָט דעם קבר פערשאָטען.

דער גבאי.

— עצמות... (אָבגעהענדיג פון פּלויט). פון וואַנען קומט דאָ אהער עצמות?...

צווייטע סצענע.

די גרעבער, דער גבאי, די פרוי אין שווארצען, אנ'עולם.

(דער שווארצער טויער בײם הויז עפענט זיך מיט לארעם, פיער טרעגער טראגען ארײן אויף די אקסלען די מטה, שטעלען זי אנידער פאר די קלעצער. מען נעהמט אראב דעם „גולל". עס ווײזט זיך ארויס דער מת הינטער א שווארצער טוך, פון וועלכע עס שטארען ארויס צוויי פיס און דער קאפ, די פרוי אין שווארצען שטעלט זיך איהם צוקאפענס, בעהאלטענדיג דאס געזיכט אין די הענד, און שוויגט... די טרעגער ווילען אננעהמען די מטה. עס דערהערט זיך דעם גבאי'ס קול פון דערווייטען: שטעהט! שטעהט! דער עולם אין קופקעלעך שטעהט פון דערווייטען, קוקט אויפ'ן מת און אויף די פרוי און שמועסען צווישען זיך אין דער שטיל, עטליכע מינוט איז שטיל).

איינער פון עולם.

— דער מת ווארט אויפ'ן קבר, א גוטער סימן.

א צווייטער פון עולם.

— אפילו דער גיהנם אײלט זיך איהם נישט צוצונעהמען

(מען סושקעט זיך אין די אויערן. די פרוי אין שווארצען געהט צו, וויל דעם מת דאס שווארצע טוך פון געזיכט אויפדעקען).

דער גבאי.

(פון דערווייטען).

— לאזט נישט, מען טאר נישט.

די פרוי אין שווארצען.

(פוילִיש).

— לאָזט מיך איהם נאָך אַמאָל אָנקוקען.

דער גבאי.

(פון דערווייטען אויף יודיש).

— מען טאָר נישט.

(די פרוי שטעלט זיך ווי פריהער צוקאָפּען, שווייגט).

איינער פון עולם.

— ווער איז זי?

אַצווייטער פון עולם.

— זי איז מיט איהם פון אויסלאַנד געקומען, מען ווייס נישט אַווייב, אָדער אַ קאָבאַנקע, אַ יודיש קינד אָדער אַ גוי'ה, קיינמאָל נישט אין שוהל געווען, און להבדיל נישט אין תּפלה געגאַנגען.

אַדריטער פון עולם.

— זי וועט זיין קדיש נאָך איהם.

דער גבאי.

(צו די גרעבער, ווייזענדיג אויף אַ קבר, ביים פּלויט).

— פּרובט דאָ גראָבען.

דער עלטערער גרעבער.

געהמענדיג דעם שופעל).

— ביים געהאָנגענעם.

דער יונגערער גרעבער

— שענע שכנים זײַן. (פאָלגט דעם אַלטען און מען נעמט זיך גראָבען).

אײנער פון עולם.

— אַ שענער כבוד פאַר'ן מת.

אַ צװײטער פון עולם.

— אַזױ װי ער האָט עס פערדיענט.

אַ דריטער פון עולם.

— ער זאָל נאָר געדענקען זײַן נאָמען, װען דער מלאך־דומה װעט איהם פרעגען, װי ער הײסט.

אַ פירטער פון עולם.

— פױליש װעט ער רעדען צו איהם.

נאָך אײנער.

— ער װעט איהם מכבד זײַן מיט אַ שבת'דיגען פאַפיראָס.

אַ אַנדערער.

— מיט אַ געבראָטען הינדעל אין פוטער.

דער אַלטער יוד בײַם אוהל.

— לאָזט געמאַך, ער איז דאָך שױן סײַ װי סײַ טױט.

אַ טהײל פון עולם.

— צו לאַכען פון אַ טױטען!

(דער עולם שװײַגט, װאָס װײַטער מען זיך פורען).

דער יונגערער גרעבער.

— מײַן לאָפּעטע גליטשט זיך צו װײַך אין דער ערד אַרײַן, אַזױ װי עס װאָלט גאָר קײן ערד נישט געװען.

דער עלטערער גרעבער.

— איך האָב מורא, אַז...

דער יונגערער גרעבער.

(הערט אױף צו גראָבן).

— איך װעל נישט װײַטער גראָבן.

דער עלטערער.

(נאָכטהוענדיג).

— איך אױך נישט.

דער גבאי.

(בעמערקענדיג פֿון דערװײַטען).

— װאָס איז?

דער יונגערער גרעבער.

— איך פֿיהל װי מײַן לאָפּעטע װאָלט זיך אָן אַ מענשענס לײַב אָנגעריהרט...

(צװישען עולם װערט אַ בעװעגונג, מען רינגעלט אַרום די גרוב).

דער גבאי.

(אָנטהוענדיג זיך אַ פּאָר מעשענע ברילען, װעלכע ער נעהמט אַרױס פֿון אַ הינטער־קעשענע).

— װאָס קען דאָס זײַן?

(דער עולם שווייגט, קוקט איינער אויפ'ן צווייטען מיט שרעק, ווארטענדיג אויף עפּעס. פּלוצים גיט פון דעם גרוב א שפּריץ ארויס א שטראם וואסער, אויפרעגונג. א לאנגע שטילע פּויזע).

אייגער פון עולם.

(מיט שרעק).

— די ערד וויל איהם נישט צונעהמען.

א צווייטער פון עולם.

— אפילו דער גיהנם האט פאר איהם די טהירען פערשלאסען.

אדריטער פון עולם.

רבונו של עולם, ווי גרוים מוזען זיינע חטאים זיין.

(דער עולם רוקט זיך אב פון מת, איהם איבערלאזענדיג מיט דער פרוי „אין שווארצען" אליין. זי שטעלט זיך אויף די קניע פאר דער מטה, און בעהאלט איהר געזיכט אין שווארצען טוך. מען לאזט איהר טהון וואס זי וויל, אבקעהרענדיג זיך פון זיי. א לאנגע פּויזע. עס ווערט נאכט. דא און דארט זאגט מען צווישען עולם אין דער שטיל: וואס וועט זיין? וואס וועט זיין?)...

דער גבאי.

— לאז מען געהן נאכ'ן רב.

די גרעבער.

— לאז מען ברענגען די שטאדט'ס לאמטערן. עס ווערט פינסטער. עס הערט זיך אבגעהענדיגע טריט).

איינער פון עולם.

— וואס טהוט מען?

דער גבאי.

— מײַן עצה איז צו גראָבען אַ קבר פאַר'ן מת, בײַ ר' יודלען

דער עלטערער גרעבער.

— בײַ ר' יודעל ל"ו'ניק?

צווישען עולם.

— בײַ ר' יודלען אַ קבר, פאַר איהם?

דער גבאי.

— אין ר' יודעל'ס זכות וועט דער מת צו קבורה קומען. בײַ ר' יודעל'ס קבר וועט קײן וואסער נישט זײַן. פון גיהנם אפילו קענען די רשעים נישט אַרויסגעהן, סײַדען נאָר מען מוז אַ צדיק דורך־פיהרען; די רשעים האַלטען זיך אין צדיק אָן און קומען אין זײַן זכות אַרוים פון גיהנם.

צווישען עולם.

— ר' יודעל'ס כבוד?

דער גבאי.

— ר' יודעל האָט נישט מקפיד געווען אויף זײַן כבוד בחייו, מכל שכן נאָך זײַן טויט.

דער עלטערער גרעבער.

— איך וועל מיך נישט וואגען געהן גראָבען בײַ ר' יודעל'ס קבר. (לעגט אוועק די לאָפּעטע).

דער יונגערער גרעבער.

— איך אויך נישט.

דער גבאי.

(גארטעלט זיך ארום אין א גארטעל, געהט צו צו א נידריגען שטיין, וועלכער שטעהט אין אווינקעל, הינטער א בוים, הויבט זיך אן צו שאקלען און זאגט) .

— עס איז גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, אז נישט מחמת פחיתת־הכבוד ווילען מיר דעם מת מקבר זיין אין זיין שכונה; מיר האבען א מת־מצוה, און מיר ווייסען נישט וואס צו טהון. מיר ווילען מגלגל זיין חיב על ידי זכאי...

(ער נעמט דעם שויפעל און הויבט אן צו גראבען דעם קבר. א שטילע פויזע).

איינער פון עולם.

— אט איז ר' יודעל'ס שטיין, אויף וועלכען ער איז פערציג יאהר געלעגען במסתרים און תורה געלערנט.

א צווייטער פון עולם.

— דער שטיין איז געווארען אויסגעריבען אין מיטען פון דארען האלז, וואס איז געלעגען אויף איהם פערציג יאהר.

א דריטער פון עולם.

— נאכ'ן טויט האט מען איהם דעם שטיין אויף א מצבה געשטעלט.

איינער פון עולם.

— אין דער שכונה ביי ר' יודלען, פאר וואס קומט עס איהם די זכיה?

א צווייטער פון עולם.

— ער האט געמוזט איין מצוה אין זיין לעבען טהון, נעהמט ער אב דעם שכר אויף דער וועלט.

אויפ'ן וועג, פון יענער זייט פלויט, זעהט מען פון דערווייטען, ווי עס פינקלען זיך לאמטערנעס אין דער פינסטער. עס קומען וואס אמאל נעהנטער קופקעס יודען אין שווארצע קאפאטעס, ווייבער אין טיכער איינגעהילט, בחורים מיט לאמטערנעס אין די האנד. קומען אריין אויפ'ן בית־עולם. פרעגענדיג איינער דעם צווייטען אין דער שטיל: וואס איז געשעהן? וואס איז געשעהן? דערזעהענדיג דעם מת מיט דער פרוי אין שווארצען שלייער, דערשרעקען זיי זיך, שאקלען זיך אב, געהען זיך צו־זומען מיט קופקעליך ביים קבר און ווארטען. פויזע).

ד ע ר ג ב א י.

(הערט אויף פלוצים צו גראבען).

— רבותי, איך פיהל, ווי מיין לאפעטע קלאפט אן אין עפעס זעהר הארטעס. די לאפעטע קען ווייטער אין דער ערד נישט אראב־געהן.

ט ה י י ל פ ו ן ע ו ל ם.

(מיט שרעק).

— רבונו של עולם!

א נ ד ע ר ע.

— וואס וועט מען מיט'ן מת טהון?

א ק ו ל פ ו ן ע ו ל ם.

— לאז מען ווארטען אויפ'ן רב.

א צ ו ו י י ט ע ר.

— לאז מען שיקען נאכ'ן בית־דין.

א דריטער.

— אאומגליק אויף אלע אויסגעגאסען געווארען, טאטע אין הימעל!

דער גבאי.

— גיט אהער א לאמטערן, לאז מען זעהן וואס איז אין קבר.

דער עלטערער גרעבער.

— איך וואלט נישט געהייסען.

דער גבאי.

(קריכט ארויס פון גרוב, נעהמט א לאמטערן, געהט צוריק, קריכט אראב, שארט די ערד, שרייט ארויס).

— א שטיין ליגט.

אטהייל פון עולם.

— א שטיין!

איינער פון עולם.

— דער שטיין פון ר' יודעל'ס מצבה האט זיך געלעגט אין דער לענג און לאזט דעם מת נישט לעגען ביי ר' יודלען.

א צווייטער.

— די ערד וויל איהם נישט צונעהמען.

אטהייל פון עולם.

— וואס וועט מען מיט'ן מת טהון?

איינער פון עולם.

— שווייגט! דער רב געהט.

(אויפ'ן וועג פון יענער זייט פלויט ווייזען זיך ליכטיגע, גרויסע לאמטערנעס, צווישען זיי דריי אלטע יודען מיט ווייסע בערד, אין הויכע שטריימלען. דער מיטעלסטער, דער עלטסטער פון אלע, געהט אנגעלעהנט מיט איין האנד אויף א שטעקען און די צווייטע האנד האלט ער אנגעשפארט אויף זיין שמש, וועלכער האלט א גרויסע לאמטערנע. דער טהויער עפענט זיך, זיי קומען אריין, געהען פערביי דעם מת, קוקען פערוואונדערט און דער־שראקען אויף די פרוי, וואס קניעט, געהען באלד אב, קומען אן צו'ם האלב אויס־געגראבענעם קבר, שטעלען זיך ארום און הויבען זיך אן מישב צו זיין אין דער שטיל. מען הערט זיך סוד'ן.
דער עולם שטעלט זיך ארום, שטעהט און שווייגט).

דער רב.

(נאך א ישוב מיט די דיינים ווענדט זיך צו'ם ארום־שטעהענדיגען עולם).

— רבותי, מיר האבען נגמר וגמר געווען אין דעם, אז כדי דער מת זאל קומען צו קבר ישראל מוז יעדער פון אונז אומקעהרען דעם מת איינע פון זיינע מצות אויף עולם ועד. איך גיב איהם אב צוואנ־ציג זייטען „ברכות" פון מיין צווייטען איבערחזר'ן ש"ס, גיט איהר אויך!

דער ערשטער דיין.

— איך גיב אב דעם מת איין קדוש השבת.

דער צווייטער דיין.

— איך גיב אב א תענית אין יום־כפור.

ערשטער פון עולם.

— און איך אַ פּרשה חומש מיט רש"י.

דער צווייטער פון עולם.

— איך אַ דערוואַכענדיג תּפילת־שחרית.

דער דריטער פון עולם.

— און איך קען איהם אָבגעבען אַ יום תּהלים.

דער רב.

— גענוג! (צו די גרעבער) פּרובט גראָבען. (די גרעבער נעהמען זיך גראָבען, עס דערהערט זיך ווי די לאָפּיטע קלאַפּט זיך אָן אָן אַ שטיין).

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטיין ריהרט זיך נישט פון אָרט.

(צווישען עולם ווערט שטיל. דער רב מיט די דיינים האַלטען זיך אַ עצה אין דער שטיל. אַרום און אַרום פאַלט אַ גרויסע מורא
עס הערט זיך נאָר אַ שטיל שעפּטשען פון דער שוואַרצער קופּקע
ביים קבר)

פירטער דיין.

— טאָמער האָט דער מת מבייש געווען את אלה הצדיקים התּמימים, וואָס רוהען הינטער די פליגלען פון דער שכינה?
(אַ שטילע פּויזע).

דער רב.

(ווענדט זיך צו די קברים, מיט אַ הייזעריג אָבגעהאַקטע שטימע)

— איהר וואָס טהוט רוהען הינטער די פליגלען פון דער

שכינה, טאָמער האָט איך דער מת מבייש געווען בחייו, בין איך אייך מפיים אין נאָמען פון מת און אין דעם נאָמען פון כל ישראל, נעהמט איהם צו בשכונתכם. און איהר, ר' יודעל, וואָס איהר האָט נישט מקפיד געווען אויף אייער כבוד בחייך, וועט איהר געוויס נישט מקפיד זיין אויף אייער כבוד במותך. לאָזט מגלגל זיין חוב ע"י זכות און נעהמט דעם מת צו בשכונתך.

(דער עולם שווייגט. אַ שטומע פויזע. פון דערווייטען דערהערט זיך אַשטיל געוויין פון דער פרוי אין שווארצען ביים מת).

דער גבאי.

(צו די גרעבער).

— געהט אַראָב גראָבען (די גרעבער נעהמען די לאָפּעטעס און הויבען אָן צו גראָבען. עס הערט זיך אייזען אָבקלינגען אין שטיין).

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטיין ליגט און ריהרט זיך נישט און וואו מען שטעלט די לאָפּעטע איז אַלץ שטיין דאָ?

(דער רב מיט די דיינים האַלטען אַ ישוב אין דער שטיל, עס הערט זיך אַ שעפּטשען. אַ שטילע פויזע).

דער רב.

(ווענדענדיג זיך צו דער ערד).

— אֲדָמָה, אַדְמַת כָּל חַי, וואָס אַלעס קומט פון דיר און געהט צו דיר, טאָמער האָט דיך דער מת מבייש געווען בחייו, בין איך דיך מפיים אין זיין נאָמען, אין דעם נאָמען פון כל ישראל; נעם אַריין אין דיר דעם מת, ווארום מעפר יסודו, פון דער ערד איז דעם מענשענס יסוד, ואל עפר ישוב, און צו דער ערד געהט ער צוריק,

(אַ שטומע פּויזע. די גרעבער נעהמען זיך ווייטער גראָבען, עס דערהערט זיך באַלד ווייטער ווי די אייזערנע לאָפּעטעס קלינגען זיך אָב אָן שטיין)

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטיין ריהרט זיך נישט פון אָרט. (אַ טויט-שווייגען. פון דערווייטען הערט זיך אַלץ דאָס שטילע געוויין פון דער פרוי אין שווארצע.)

דער ערשטער דיין.

(נאָך אַ לאַנג שטיל שווייגען)...

— טאָמער האָט דער מת מביש געווען הקדוש ברוך הוא.

דער צווייטער דיין.

— טאָמער געהערט שוין נישט דער מת צו דעם בית-הקברות?

דער רב.

(מאַכט אַ קליינעם ישוב הדעת).

— וואו איז דער בית-הקברות-יוד?

דער עלטערער גרעבער.

— וואָס וויל דער רבי?

דער רב.

— ברענג האָלץ, צינד אָן אַ פייער אויפ'ן בית-עולם, לעג אויפ'ן פייער זיעבען ציגעל, (צום עולם) אז די ציגעל וועלען פּלאַצען, איז אַ סימן אז זיין יודישקייט איז געפּלאַצט... געהערט ער נישט צו דעם בית-הקברות, דאַרף איהם נישט די ערד אין זיך אַריינעהמען.

(מען ברענגט האָלץ, מען מאַכט פייער געגענאיבער דעם מת. אין

פײַער לײגט מען אַרײַן װײבען צינגעל, װעלכע דער גרעבער האָט געבראַכט, דאָס פײַער פלאַמט זיך, װאַרפט אַ בלאַסק און בעלויכט דעם אַרומשטעהענדיגען עולם, װאַרפט אַ בלאַסק און בעלויכט דעם מת און די פרוי אין שװאַרצען, װעלכע קניעט בײַ מת. אַלאַנגע שטילע פּויזע. עס דערהערט זיך פּלוצים אַ קנאַק, אַ צינגעל צופּלאַצט.

טהײַל פון עולם.

— געפּלאַצט.

דער רב.

— דער ערשטער (אַ קנאַק, עס צופּלאַצט אַ צװײטער).

טהײַל פון עולם.

— געפּלאַצט.

דער רב.

— ערשט דער צװײטער.

(עס קנאַקט און עס צופּלאַצען די איבריגע צינגעל, צופּלאַצענדיג אַרום דעם פײַער, אויסער דעם לעצטען, װעלכער האַלט זיך אויס. צװישען עולם איז שטיל. דאָ און דאָרט רײַסט זיך אַרויס מיט שרעק: רבונו של עולם! טאַטע אין הימעל)!

טהײַל פון עולם.

— טאַטע אין הימעל, װאָס האָט דער מענש געטהון?

דער רב.

— נאָך אײנער איז געבליבען.

טהײַל פֿון עולם.

ער שפּאַלט זיך. (פּויזע).

אַצװײטער.

— אין דער לענג און דער ברײט. אַט באַלד צופּאַלט ער (עס קנאַקט).

טהײַל פֿון עולם.

(מיט שרעק).

— שוין!

דער רב.

— נאָך נישט געפּלאַצט. (פּויזע).

אײנער פֿון עולם.

— די שטיקער האַלטען זיך װי דאַס פֿײַער װאָלט זײ צוזאַמענ־געקלעפּט.

ערשטער דיין.

— אַ יודישע נשמה. נישט אַזױ לײַכט געהט זי אָב פֿון יודישען װעג.

צװײטער דיין.

— געגנוג אודאי צרות אויסגעשטאַנען, ביז ער איז געקומען צו דעם.

דער רב.

— װי דער ציגעל אין פֿײַער, אַזױ האַט זיך זײַן נשמה געפּײַניגט

(דאָס פײַער ברענט זיך אויס, עס בלײַבען נאָך איבער גליהענדיגע העלצער, דער ציגעל בלײַבט איבער גאַנץ. דער עולם שטעהט שטיל אַרום. דער רב מיט די דיינים געהען צו צום פײַער, באַטראַכטען דעם ציגעל. דער רב געהט צו צום אָפענעם קבר און זאָגט מיט אַ רוהיגער ערנסטער שטימע).

דער רב.

— דו מוזט איהם ערד אין זיך אַרײַנגענעהמען, ער איז איבערגעבליבען אַ ייד און געהערט דאָ, צו דעם בית־עולם, און איהר, מתים, בעל כרחכם מוזט איהר איהם צווישען אײַך אַ אָרט געבען.

דער גבאי.

(צו די גרעבער).

— גראָבט. (די גרעבער נעהמען די לאָפּעטעס גראָבען).

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטײן צופאַלט הינטער מײַן לאָפּעטע.

דער רב.

(צום שמש).

— געה אַהין צום מת און זאָג איהם: אַז ער איז ניט איהר מאַן און זי איז נישט זײַן ווײַב.

דער שמש.

(גאַרטעלט זיך אַרום, געהט צו צום מת, שטעלט זיך אין די פיער אײלען און זאָגט צו איהם)!

— דו ביסט נישט איהר מאַן, זי איז נישט דײַן ווײַב.

(עס געהט צו דער גבאי מיט אײנעם פון עולם, נעהמען אָן די מטה און טראָגען אַוועק פון איהר, די פרוי אין שוואַרצען בלײַבט

איבער קניענדיג אויף איהר ערט, מען נעהמט דעם מת אראב פון דער מטה און מיט דעם שווארצען ליילעך לעגט מען איהם אין קבר אריין. דער גבאי צוברעכט א לעמענעם טאפ און לעגט די שארבען דעם מת אויף די אויגען און אויפ'ן מויל).

דער גבאי

(צום מת).

— דיינע אויגען וואס האבען שלעכט'ס געזעהן, דיין מויל וואס האט שלעכט גערעדט.

(מען פערשיט דעם קבר, דער עולם געהט אב אייניציגווייז מיט די לאמטערנעס. איבערלאזענדיג דעם אלטען גרעבער אליין. דער גרעבער ביי דער שיין פון זיין לאמטערנע און געגענאיבער דעם נאך גליהענדען פייער'ל, האקט אין נייעם קבר אריין א ברעטיל. מען זעהט ווי אויף יענער זייט פלויט געהט דער עולם אב מיט די לאמטערנעס אויפ'ן שווארצען וועג אין שטאדט אריין, דערוויי־טערנדיג זיך וואס א מאל מעהר. דער גרעבער האט שוין אב־געטהון דאס זייניגע, שטעהט א מינוט ביים קבר און רעדט אריין).

דער גרעבער.

— תנוח בשלום על משכבך (ער געהט אב מיט זיין לאמטערנע).

(אויף דער סצענע ווערט פינסטער, עס גליהען נאך די קוים גליהענ־דע העלצער, און ביי זייער שוואכען שיין זעהט מען ווי די פרוי אין שווארצען געהט צו צום קבר מיט שטילע טריט און ווארפט איהר שווארצען שלייער אויפ'ן קבר נרויף, זוייט אויפ'ן וועג טוקען זיך קוים די ליכטלעך פון די אבגעהענדיגע לאמטערנעס).

דער פארהאנג פאלט לאנגזאם.

אום ווינטער.

פֶּערְזָאנֶען:

דְבוֹרָה אַ אַלמנה, אין די זעכציגער.

רָאמַא די עלטערע טאָכטער, אַ יאָהר 32.

יוּלְקַא די יונגערע טאָכטער, אַ יאָהר 20.

פְּרוֹי גְרוֹיסְבֶּערְג אַ איינגעהעריין, אַ שדכנ׳טע. אַ יאָהר 40.

יוּדֶעל אַ אָרעמער יוד, אַ שכן, איינציגע און פערציג יאָהר.

שְׁפְּרִינְצֶע אַ קעכין.

גָאלְדְבֶּערְג אַ יונגערמאַן, (הינטער דער סצענע)

עס קומט פאר אין א קליין שטעדטיל, הינטער בערג, אין ווינטער. די האנדלונג — ביי דבורה'ן, א אלט פראווינציאל־אינטעליגענטיש הויז.

דין סצענע:

א לאנגע און אשמאלע שטוב פאר מיידלעך, אלט בעלבתיש. דאס מעבעל, וועלכעס איז אלט און אבגענוצט, בעשטעהט פון צוויי בעטען, אויף רעכטס פערהאנגען מיט ווייסע קאלדרעס. פאר די בעטען צוויי שפיגלען. א אלטע ברייטע קליידער־שאנק צווישען די בעטען. אויף לינקס צוויי פענסטער אין דער העלפט מיט פארהאנגען פערהאנגען. פון די רעשט שויבען קוקט אריין פון דערווייטען א הויכער בעשנעטער בארג. צווישען די פענסטער — א אלטע קאמאדע בעדעקט מיט א געשטריקט טישטוך און בעשטעלט מיט פערשידענע קלאשען, פארצעלאן־טעלער א. א. וו. אויף דער וואנד איבער דער קאמאדע — א אלטער זייגער מיט וואגעס, שטעהט תמיד. אויף די וענד ארום — בעקלעפט מיט אילוסטראציעס פון אלטע בלעטער און מיט גלעזערנע שאפקעס, אויף וועלכע עס זענען אנגעשטעלט פערשידענע מיידלערישע שמאכטעס. בכלל איז צו פיהלען דאס עדעלקייט פון דער פרוי. אויף רעכטס — א טהיר אין סאלאן אריין. געגענאיבער די צושויער — א טהיר, בעהאנגען מיט א ווייסען פארהאנג, וועלכע פיהרט פון דער אויסענדיגער שטוב אריין. אביסעל ווייטער צו רעכט'ס צו — אברייטער אויווען מיט שווארץ אבגעשמירט, פאר'ן אויווען — א אלטע אבגעזעסענע, קליינע קאנאפע, אויף וועלכער ראמא און יולקא זיצען צוזאמען פערטהון אין לעזען.

א ווינטערדיגער טאג, פאר מיטאג.

פון די פענסטער קוקט אריין א חמארנער טאג.

דבורה.

(אַ בעיאַהרטע ערנסטע פרוי, פענסנע אויף דער נאָז אין אַ שוואַרץ דיק קלייד, דרעהט זיך אויף און אָב איבער דעק שטוב, די הענד אַרונטער פערלעגט, פערטהון אין איהרע געדאַנקען).

ראָמאַ.

(אַ הויך=ערוואַקסענע, די האָר פערקעמט הויך אויפ'ן שטערן. די געזיכטציגע ביים מויל און אַרום די אויגען געקנייטשט, אין אַ שוואַרץ לאַנג קלייד, אַרומגעהילט אין אַ שוואַרץ טוך, זיצט אויף דער קאַנאַפּע, אין גאַנצען פערטהון אין לעזען).

יולקאַ.

(אַ יונג מיידעל, פון לעבען, אין אַ העלע בלוזקע, זיצט אויף דער צווייטער זייט קאַנאַפּע, לעזט און קוקט אַלע ווייטע אַרויס פון בוך).

(אַ לאַנגע ווייטע אין דערזעלבער פּויזע).

יודעל.

(אַ נידריג יודעל, אויסגעדאַרט, אין אַ לייכט צוריסען חאַלאַטעל, ציטערנדיג פאַר קעלט, קומט זיך אַריין צו גנב'ענען, חאַפּט זיך צו צו'ם אויוועץ הינטער די קאַנאַפּע און וואַרעמט זיך).

יולקאַ.

(וואַרפט אַרויס אַ בליק פון בוך; קוקט זיך פערוואונדערנדיג אום).

— אַהאַ יודעל...

(זי פערטיעפט זיך צוריק אין בוך).

דבורה.

(אויסדרעהענדיג זיך און דערועהענדיג יודלען).

— יודעל דא, נו: וואס הערט מען אין שטעדטיל?...

יודעל

(פון הונטערן אויווען).

— וואס זאל מען הערען? ווער עס האט צו עסען — עסט, דער וואס האט נישט — הונגערט.

דבורה.

— רעכט. (דרעהט זיך אלץ ווייטער איבער דער שטוב) און קיין פרנסה איז נאך אלץ נישט דא;

יודעל.

— ווער רעדט היינט פון פרנסה, אז מען קען נישט פון שטאדט ארויס, און מען קען נישט אין שטאדט ארײן.

קא

(אויפהערענדיג צו לעזען).

— א שעהן לעבען וועט זיין —

דבורה.

— מען זאגט דאך, אז דער פריץ האט דעם גרויסען שליטען מיט פויערן געשיקט אוועג אויסצושניידען.

יודעל.

— זײ קענען שוין לײט װערען. בײ נאכט האט פון בארג אראב א װינד געיאגט, דעם גאנצען שנײ אויפ'ן װעג פערשפרײט. זרח דארף'ס געהער האט עס יעצט אין בית־המדרש דערצעהלט, געװאלט געהן אין דער פריה אין דארף ארײן, ער איז שיער נישט אין שנײ פערטרונקען געװארען.

יולקא.

— א שעהן לעבען װעט זײן.

(א לאנגע װײלע שטיל).

שפרינצע.

(בעװײזענדיג זיך אין טהיר).

— װאס זאל איך קאכען אויף מיטאג?

דבורה.

— זאל איך אזוי װיסען פון שלעכטס. (צו יולקען, װעלכע קוקט אין דער װעלט ארײן). װאס זאל זי קאכען אויף מיטאג?

יולקא.

— װאס געהט עס מיך אן! (זיך אבשאקלענדיג, און קוקט װײטער אין בוך ארײן).

דבורה.

— קאך װאס דו האסט אין דערהײם.

שפרינצע.

— קארטאפעל?

דבורה.

— זאל זיין קארטאפעל. (צו ראמא'ן) די ליבסט דאך, דוכט זיך מיר, נישט קיין קארטאפעל?.

(ראמא ענטפערט נישט, שפרינצע אב. פויזע.)

(דבורה דרעהט זיך אלץ וויטער זעהר לאנגזאם איבער דער שטוב אויף און אב, די הענד פערלעגט ארונטער. ראמא זיצט פערטיעפט אין לעזען).

יולקא.

(גלאַצענדיג אין דער וועלט אריין. פלוצים אויפהאפענדיג זיך קוקט זיך אום).

— ווי שפעט קאן זיין? (קיינער ענטפערט איהר נישט, זי קוקט אויפ'ן זייגער). זייגערס האבען זיי, שטענדיג שטעהען זיי.

(עס קומט אריין פרוי גרויסבערג, א מאגער הויך ווייבעל, דאר און אויסגעטריקענט, די יונג פערגרויםטע האר קוקען פון הינטער'ן שייטעל ארויס. אויפ'ן שייטעל א שווארץ שלייפעל, אין שווארצע — אמאל נגיד'ישע, היינט אבגעלעבטע, בעל־הבתישע קליידער, אין גאנצען א אויסקוק פון א אבגעלעבטע בעל־הביתטע, היינט א איינגעהערין אין בעל־הבתישע הייזער, רעדט מיט א געמאכטען שמייכעל אויף די ליפען).

פרוי גרויסבערג.

— גוט מארגען! זיצען זיך יונגע קינדערלעך ביי'ם אויוען. וואס דען האט מען צו טהון אין א קליין שטעדטיל? אין דרוי

סען — אַ ווינטער, אין שטוב — אַ ווינטער... נו, דבורה, אַריינ־געפאַלען צו אייך.

דבורה.

(בעמערקענדיג די פרוי גרויסבערג בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב, קוקט אַ מינוט אויף די טעכטער מיט שרעק. מיט אַ געמאַכטען שמייכלענדיגען טאָן).

— פרוי גרויסבערג! גוט וואָס מען זעהט אייך אַמאָל, נו, וואָס מאַכט איהר עפּעס גוטס?

פרוי גרויסבערג

(צוגעהענדיג צו׳ם פענסטער).

— וואָס זאָל מען מאַכען? — אַ שלעכט וועטער אין דרויסען.

ראָמאַ.

(וואָס האָט זיך צו׳ם ערשט ביי פרוי גרויסבערג׳ס אַריינקומען שטאַרק פערטיעפט אין לעזען, הויבט זיך נערוועז אויף פון איהר אָרט מיט אַ געמאַכטע רוהיגע מינע געהט צו צו דער קאָמאָ־דע, זוכט עפּעס, באַלד קומט זי צוריק אויף איהר אָרט, וואַרפט אַ בליק דורכגעהענדיג, אויף די רויט געוואָרענע יולקאַ, וועלכע זיצט פערטיעפט אין איהר בוך. ראָמאַ בלייבט אַ סעקונדע פערוואונדערט, זי הויבט אָן צו לעזען, ברומענדיג אַ ביסעל הויך, וואָס אַמאָל העכער, מיט אַ שאַרפען אַקצענט, צום סוף חאַפּט זי זיך אויף און לויפט אַב אָהן ווערטער אין טהיר פאָרנט, נאָכ־שלעפּענדיג נאָך זיך איהר טוך, דאָס טוך פאַלט איהר אַראָב און בלייבט ליגען נאָך איהר אויף דער סצענע).

(אַ דריקענד שטיל־שווייגען. דבורה מאַכט זיך, ווי זי איז פער־נומען מיט זיך. פרוי גרויסבערג קוקט אַרויס דורכ׳ן פענסטער

(און דערצעהלט פון וועטער... יולקא לעזט, חאפט זיך צום סוף אויף און גיהט אב צו דער טהיר רעכטס).

דבורה.

— וואס אנטלויפען זיי אזוי... וואס אנטלויפען זיי אזוי...

פרוי גרויסבערג.

(געהט צו, צופט איהר ביים ארבעל).

— לאוט געמאך, בעסער אזוי.

דבורה

(אויפגערעגט, קוקט זי אן, וויל איהר עפעס זאגען, פערשווייגט);

פרוי גרויסבערג.

(מיט געמאכטען שמייכעל).

— איהר ווייסט? ער קומט... דער חתן קומט צו איהר...

דבורה.

(פערוואונדערט און דערשראקען).

— ווער? וואס

פרוי גרויסבערג.

— מען האט איהם אויסדריקליך געזאגט: איינע יונגע קוים אכטצעהן-יעהריגע שלאנק שעהנעס פריילייי אט האב איך... (זוכט אין קעשענע) שרייבט מיר שווארצבערג, אז ער פאהרט ארויס

ער וועט קומען אָרם אַגענט, פאַרשטעלער פון דער פירמע בלאָך עט קאָמפּ. . .

דבורה.

— געדענקט אָן גאָט שוין, אין אזא וועטער ? . . .

פרוי גרויסבערג.

(מיט א געלעכטער׳ל).

— פאַר א כלה וועלען זיי אלץ טהון . . .

דבורה.

(נאָך נישט פערשטעהענדיג).

— אָבער אזוי פלינק שוין, אזוי פלינק ?

פרוי גרויסבערג.

(גייט נעהנטער צו צו איהר).

— קאָיזעט דאָס אייזען אזוי לאַנג ביז עס איז הייס. אז עס וועט אָבקיהלען . . . דבורה — (זי קוקט זי אָן) וואָס, איהר ווילט שוין ווייטער מאַכען . . . די ערשטע איז אייך ווייניג ?

דבורה.

— אָבער שוין . . . רבונו של עולם, וואָס וועט דאָ זיין ?

(זי בלייבט פערצווייפעלט שטעהן אין מיטען שטוב).

פרוי גרויסבערג.

— דבורה, מאַכט קיין שהיות . . . דער סאַלאָן איז אויפגעד

רגיימט? (צו יודלען) רוף אריין, איך בעט דיך, שפרינצען. (יודעל אב)
דבורה, לעגט איך איבער, וואס איהר טהוט...

דבורה

— אבער מאמע אין הימעל. נעמען א קינד און בעגאבען מיט
די הענד?

שפרינצע.

(ווייזט זיך אין טהיר).

— וואס וויל די בעל-הבית'טע?

פרוי גרויסבערג (צו שפרינצען).

— שפרינצע לעבען, דער סאלאן איז אויפגערוימט? געה, נעם
דיך צוצורוימען, געסט קומען היינט, וועסט האפען לעצט-געלד.

שפרינצע.

— א יא, שעהנע געסט. עס וועלען שוין נישט זיין די געסט
פון אמאל...

פרוי גרויסבערג.

— די געסט פון אמאל הויבען וויטער אן צו קומען... און
לעצט-געלד וועלען זיי געבען ווי אמאל... מען דארף זיך נעמען צום
אויפרוימען... אין צוויי שעה ארום

שפרינצע.

(קוקענדיג, נישט גלויבענדיג, אויף דבורה'ן)

— אויפרוימען, בעל הבית'טע?

ד ב ו ר ה.

(פערטראכט און פערצווייפעלט).

— איך ווייס...

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג (צו שפרינגצען).

— איך הײם (ווינקט צו איהר) פלינקער (שפרינגצע אב

ד ב ו ר ה.

(שטעלט זיך אנידער בײ׳ם טיש, שטעהט און ווארט).

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג.

— דבורה, געדענקט איהר טארט נישט מפקיר זיין איין טאכטער פאר דער צווייטער. פערגעסט נישט, אז יולקא איז שוין דיינט צוואנציג יאהר אלט. א מיידעל, זאלט איהר וויסען, איז ווי א עפּעלע אויפ׳ן בוים. אזוי לאנג איז עס שעהן, אנגענעהם, ביז עס ווערט פערטיג. ווערט עס פערטיג, מוז עס בעטען, אז עס זאל ווער קומען און עס אויפעסען, און א ברכה מאכען. און אז עס שטעהט זיך נור איבער די צייט, ווערט עס פערפוילט... גליהט דאס אייזען, דבורה, אזוי לאנג, ביז עס איז נאך הײס... פערגעסט נישט, אז די צייט שטעהט נישט.

ד ב ו ר ה.

— אבער מיט יענע וואס וועט זיין?

פרוי גרויסבערג.

— און איבער דעם ווילט איהר האָבען נאָך אַ זאָרג? לאָזט געמאַך, בעסער אַזוי.

דבורה.

— און וואָס זאָל איך טהון?

[פ]רוי גרויסבערג.

— גאָרנישט. לאָזט מיך טהון... (געהט אַרויס, קומט צוריק מיט יולקא'ן).

יולקא.

— וואָס וויל די מאַמישי?

פרוי גרויסבערג.

— דאָ איז זיך נישטאָ וואָס צו שעהמען, דאָ איז זיך נישטאָ וואָס צו בעהאַלטען... עס איז אַ אָפען אונגליק, קיינער איז אין דעם נישט שולדיג. די שוועסטער האָט געקליבען געקליבען, אַזוי לאַנג ביז זי איז זיך פערזעסען. יעצט איז שוין שווער. וואָלט נאָך חאָטש אַ סך נדן געווען, מיט די צוויי טויזענד רובל וואָס דער טאַטע האָט פאַר איך איבערגעלאָזט וועט זיך זעהר שווער מאַכען... און ביז גאָט וועט העלפען, אַז זי וועט געפינען איהר ריכטיגען זווג, קען [...] אַ [...]צחוק אַ אונגליק געשעהן... איך וויל עס נישט דערמאַהנען מיט'ן מויל...

יולקא.

(רויט ווערענדיג).

— נו יאָ, וואָס זאָל איך אָבער...

פרוי גרויסבערג.

— גאָרנישט. עס קומט הײַנט צו פאַהרען אַ חתן צו דיר...

יולקא

(מיט שרעק).

— צו מיר? ראַמאַ איז דאָך עלטער —

פרוי גרויסבערג.

— צו דעם קען קײנער גאָרנישט טהון. דאָס איז אַ אונגליק... און פאַר דעם קענט איהר נישט לײדען. דאָס איז דאָס לעבען — ווילט איהר חלילה ווארטען אויף איהר — מוזט איהר לאַנג, לאַנג ווארטען... הײַנט איז די צײַט, זעהט, אַז עס זאָל נישט צו שפּעט ווערען ווי בײַ איהר שוועסטער, געדענקט אַז איהר האָט נור צווײ טויזענד רובל...

יולקא.

— איך ווײס פון גאָרנישט... וואָס זאָגט די מאַמע?

פרוי גרויסבערג.

— די מאַמע, וואָס זאָל זי נעבעך זאָגען... דאָס טהוט איהר וועה און יענץ איז איהר ווינד... ראַמאַ איז איהר בלוט און דו ביסט אויך איהר בלוט. גיב די האַנד פאַר די באַק, אַז דאָס טהוט איהר וועה און יענץ טהוט איהר וועה... נאָר וואָס זאָל זי נעבעך טהון, אַז אײנס קען זי העלפען און דאָס צווײטע נישט...

יולקא.

— איך ווייס פון גארנישט. איך וועל טהון וואס די מאמע וועט הייסען.

פרוי גרויסבערג.

— די מאמע וועט דיך הייסען, אז דו זאלסט דיך געהן אנטהון, ווארום עס ווערט שפעט, אין א שעה ארום איז ער דא.

(יולקא געהט אב).

דבורה.

(וועלכע איז געשטאנען די גאנצע צייט די הענד פערלעגט, פאלט ארויס):

— וואס זאל איך טהון? וואס זאל איך טהון?

פרוי גרויסבערג.

— וואס איהר זאלט טהון? איהר זאלט זעהן, אז אלעס זאל זיין אין ארדנונג. יעהט אז די קלענערע זאל זיין אנגעטהון, און פערשטעקט ערגעץ וואו די עלטערע, אז ער זאל, חלילה, נישט געוואהר ווערען, אז עס איז דא א עלטער מיידעל אין שטוב... דאס גיט צו קלערען... דאס קען א סך שאטען...

דבורה (קרעכצט).

— שטענדיג בעהאלטען די יונגערע, אז עס איז ווער געקומען — יעצט דארף מען צו בעהאלטען די עלטערע. וועה, וועה מאמא! האסט דיך גוט ערלעבט.

פרוי גרויסבערג.

— אזוי איז שוין איהר מזל... און עס איז איהר קיינער נישט

שולדיג נור זי אליין... נו, איך מוז געהן. דבורה מאכט קיין שהיות, עס ווערט שפעט. (ביים ארויסגעהן) דבורה, געדענקט עס האנדעלט זיך אין אייער קינד. (אב)

(דבורה בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב אין א פערצווייפעלט שוויינען — וועקט זיך איינינע מאל אויף און געהט צו צו דער טהיר, וויל אויפעפענען די קלאמקע — און געהט צוריק אוועק. באלד הערען זיך טריט, זי געהט פלינק אב פון דער טהיר און לאזט זיך צו די פענסטער. די טהיר עפענט זיך, ראמא קומט אריין, זינגענדיג פאר זיך עפעס א נגון'דיל, האלט א העפטעלע אין דער האנד, און הויבט אן, ווי עפעס זוכען ביי דער קאמאדע)

ר א מ א (צו זיך).

— שוין אוועקגעגאנגען.

דבורה.

(פלוצים אויסדרעהענדיג זיך פון פענסטער).

— זאג מיר טאכטער, איינמאל פאר אלע מאל, וואס יועט דער סוף זיין?

ר ו מ א.

(אין מיטען שטוב אבשטעלענדיג זיך)

— וואס האט זיך עפעס היינט די מאמע דערמאהנט? וואס, זי איז שוין ווייטער געקומען דעם קאפ פערדרעהען, די טהיר וועל איך מיט איהר אויסהאקען. (זי בייזערט זיך און וויל פלינק פון דער שטוב ארויס).

דבורה.

(לויפט איהר נאָך און שרייט)

— ראָמא, ראָמא, איך וויל דיר עפּעס זאָגען

ראָמא.

(בלייבט שטעהן בײַ דער טהיר אומקוקענדיג זיך).

וואָס האָט מיר די מאַמע צו זאָגען? (זי וואַרט שווײַגענדיג אויף די מאַמעס ענטפער, צו׳ם סוף זעצט זי זיך אַנידער שטיל אויף דער קאַנאַפּע, וואָס שטעהט אין דער נאָהנט).

דבורה.

— זאָג דו מיר וואָס זאָל איך טהון? וואָס זאָל איך אומגליקליכע מאַמע, טהון?

ראָמא.

(קוקט די מוטער אָן שווײַגענדיג).

— וואָס ווילט איהר פון מיר האָבען? וואָס, עס איז אייך צו שווער מיך צו האַלטען אין דערהײַם — וועל איך מיר געהן מײַן שטיקל ברויט זוכען.

דבורה.

— וועה איז נאָך די מאַמעס יאָהר, — ווײַסט גאַנץ גוט. וואָס טויג מיר דאָס גערערעכץ — (אָבהאַקענדיג). אָבער איך בין דאָך אַ מאַמע. דאָס האַרץ ווערט מיר צושניטען פאַר רחמנות — געדענק אָן גאָט.

ר אָ מ אַ.

(מיִט אַ געמאַכט געלעכטער׳ל)

- רחמנות... נור איך בעט די מאַמע, זאָל נור די מאַמע אויף מיר קיין רחמנות נישט האָבען... (פּויזע. מיט אויפגערעגטען געבייזער) איך ווייס נישט... חלעבען... (שוויגט. פּלוצים) מיט וואָס פאַר אַ רעכט האָט ווער אויף מיר רחמנות צו האָבען?... וואָס גערט עס וועמען אָן אין מיר! איך וויל אַזוי זיין. ניט חתונה האָבען — וועמען גערט עס אָן? (פערגעסענדיג זיך) וועמען גערט עס אָן?..

ד ב ו ר ה

— איך בין דאָך אַ מאַמע, אַ מאַמע, מיך רייסט עס ביי׳ם הארץ.

ר אָ מ אַ (שרייענדיג).

— אָבער, אז מיך גערט עס נישט אָן, וועמען האָט עס אָנצוגערן?

ד ב ו ר ה.

— אָבער וואָס זאָל איך טהון, מיך רייסט עס דאָך ביי׳ם הארץ. איך זעה דיך זיצען אין דערהיים, אַ מויד פון דרייסיג יאָהר, וואָס מיינסט דו?...

ר אָ מ אַ.

(ארייַנפאַלענדיג אין די מוטערס רעד).

— ווער האָט צו מיר? פאַר וואָס? איך וויל נישט חתונה האָבען — וועמען גערט עס אָן?

ד ב ו ר ה.

– אָבער געדענק. (געהט נעהנטער צו און רוימט איהר איין) אָבער יולקאַ?...

ר אָ מ אַ (הויך).

— ווער לאָזט זי דען נישט קיין כלה ווערען?

ד ב ו ר ה.

— דו, .

ר אָ מ אַ.

— איך?... נו גוט, וועל איך איהר מיין אָרט אָבטרעטען

(זי זעצט זיך שוויַיגענדיג אויף איהר אָרט – פערקלעהרט זיך, נעמט דאָס ביכעל וואָס ליגט ביי איהר און קוקט יעדעס מאָל אריין, און נעמט עס אַוועק).

ד ב ו ר ה.

(שטעהט אין מיטען שטוב, די הענד פערלעגט, עס איז צו דער=קענען, אַז זי ווייסט נישט וואָס צו טהון. וויל צוגעהן צו דער טאָכטער, אונז געהט נישט צו – צו'ם סוף זעצט זי זיך ערגעץ אין אַ ווינקעל און רעדט צו זיך).

— איך, אומגליקליכע מאַמע... גאָט איינער, וואָס זאָל איך אָנהויבען?.. (זי קוקט אויף ראָמאַ'ן, ראָמאַ ענטפערט נישט, זיצט פערטראַכט טוט זיך).

(אַ לאַנגע ווײַלע איז שטיל אויף דער סצענע. פון דער צווייטער שטוב דערהערט זיך פלוצלונג די פאָדלאָגע פראָטירען. יולקאַ'ס פרעהליכער קול בעפעהלענדיג: „דעם אַלעאַנדער ביים פענסטער אַנידערשטעלען", „די גאַרדין פערשטעלט דעם שפיגעל". ראָמאַ קוקט די מוטער אָן. די מוטער מאַכט זיך דורכ'ן פענסטער אַרויסקוקען).

ד ב ו ר ה.

(דורכ'ן פענסטער ארויסקוקענדיג).

— א בייז וועטער אין דרויסען, (זי האקט אב מיט א ציטעריג קול) איך ווייס גאר נישט, פאר וואס מען דערהאלט נישט פון פעטער קיין בריעף?

ר א מ א

(ענטפערט נישט. נאך א קליינע פויזע, הויבט זי זיך אויף, געהט צו צו דער קאמאדע, זוכט עפעס און מאכט זיך מיינשענדיג עפעס א ליעדעל פאר זיך):

„די זון געהט אונטער אין מערב זייט
אין א רויט געשטאלט,
אין א רויט געשטאלט"

ד ב ו ר ה.

(אויפהויבענדיג זיך פלוצלונג פון ארט, מיט א מאמעדיג וויינענדיג קול):

— טאטעטער, ציי בין איך דען נישט דיין מאמע? (די טרעהרען פערשטיקען איהר קול) ציי ווייס איך דען נישט?... (זי ווייגט ביטערליך)

א מ א.

— וואס וויל די מאמע האבען?.. א! — (זי געהט אוועק פון קאמאדע, חאפט דאס ביכעל וואס ליגט אויפ'ן טיש, זעצט זיך אויף איהר פריהערדיג ארט און פערטיעפט זיך אין לעזען).

ד ב ו ר ה.

— וואס שפיעלסט דו מיט מיר אין בעהעלטעניש? אזוי ווי איך וואלט א ווילד-פרעמדע געוועזן... ציי איז דען נישט דיין צער —

מײַן צער? ..., (אָבהאַקענדיג) יולקאַ װערט ערװאַקסען, גרױס װי אַ בױם. מען איז געקומען, מען האָט די טהירען אײַנגעלעגט, עס לױפט דורך אַ טאָג צו אַ טאָג... די צײַט שטעהט נישט, זי װערט עלטער, צװאַנציג יאָהר שױן אַלט, בײַ לײַטען אַזעלכעס האָט שױן חתונה געהאַט — און װאָס זאָל איך, װיסטע אַלמנה, טהון — רבונו של עולם, װאָס טהוט מען?

ראָמאַ

(װי פון בוך אַרױסלעזענדיג).

— מען מאַכט זי פאַר אַ כלה.

דבורה.

— און מיט דיר װאָס װעט דער סוף זײַן?

ראָמאַ.

(מיט אַ געלעכטערל).

— װאָס זאָל דען זײַן? מען לעבט און מען װעט שטאַרבען.

דבורה.

— און װאָס איז דאָס מ'שטײַנס געזאָגט פאַר אַ לעבען? מען זיצט בײַ דער מאַמע, בײַם אױװען, און מען לעזט ביכער. װאָס טױגען אײַך די ביכער? פערשפּילען דאָס לעבען מיט פרעמדע מעשיות... צו װאָס? צו װען? (אָבהאַקענדיג) איך האָב עס דיר געזאָגט, געװאָרענט, נישט אײנמאָל און נישט צװײ מאָל, — ראָמאַ, ראָמאַ, פערשפּיעל דיך נישט! מיט דעם יונגען מאַן גערעדט, מיט דעם שפּאַצירט. איז גע־קומען צו פאָהרען אײנער פון דער שװאַרצע יאָהר, צוגעזאָגט גאָלדענע

בערג... (אבהאקענדיג) א רויז ביסט דו דענסטמאל געווען. איז מען גע־
קומען שמעקען, אבגעשמעקט און אוועקגעגאנגען... און די רויז גע־
לאזט אפען שטעהן ביז זי איז אויסגעוועבט געווארען... א מיידעל
האט איהר צייט, און געהט די צייט איהרע דורך, געהט דורך איהר
לעבען... איך האב דיך געווארענט, דו האסט מיך נישט געוואלט
הארכען, וואס האב איך אומגליקליכע מאמע, געקענט טהון?...

ראמא.

— אלוא וואס וויל די מאמע האבען, אז איך זאל א כלה
ווערען — גוט, איך וועל א כלה ווערען. זי איז דאך שוין דא געווען, מען
פוצט אויס די צימערן, עס קומט היינט א חתן צו פאהרען — גוט, —
איך וועל נישט פרעגען ווער ער איז, — איך וועל נישט קוקען אויף
איהם, צי ער געפעלט מיר יא, צי ער געפעלט מיר נישט — גוט,
איך וועל חתונה האבען פאר'ן, אז איהר ווילט עס.

דבורה (ערשראקען).

— אבער... טאכטער...

אמא.

— גוט, גוט, אז איהר ווילט עס... מיר איז שוין קיין
חלוק... איך האב שוין חתונה... איינמאל פאר אלע מאל אויפהע־
רען צו פייניגען... גוט, איך געה מיך אנטהון... וואו איז מיין
קלייד?... איך וועל אויף גארנישט קוקען, אז איהר ווילט עס...
(לויפט אריין אין דער צווייטער שטוב) נור צו מיר זאלט איהר שפעטער
קיין פרעטענסיעס נישט האבען. (אב)

דבורה.

(בלייבט פערצווייפעלט שטעהן אין מיטען שטוב).

— גאט איינער, וואס טהו איך יעצט?...

(אַ קליינע פּויזע, עס טונקעלט. עס קומט אַריינצולויפען יולקאַ אָנגעטהון אין אַ נײַ קלייד מיט אַ נײַע ווײַדענע בלוזקע, נאָך נישט צוגעקנעפּעלט).

יולקאַ.

— מאַמע, קנעפּעל מיר צו.

דבורה.

(נעמט זי צו זיך מיט פיעל צערטליכקײַט).

— קום טאָכטער לעבען, איך וועל דיך אָנטהון, דײַן חתן קומט דאָך הײַנט צו פאָהרען, מײַן אָרעמע יתומה.

ראָמאַ׳ס קול.

(פון דער צווייטער שטוב).

— און וואָס פאַר אַ קלייד זאָל איך מיך אָנטהון? אַ נײַ עמפּפאַנגס־קלייד, מאַמע?

(די מוטער ענטפערט איהר נישט, טהוט ווײַטער אָן יולקאַ׳ן).

יולקאַ

— מאַמע, מאַמע, ראָמאַ רופט עפּעס.

דבורה.

— גאָר נישט טאָכטער לעבען, גאָר נישט. גאָט זאָל דיר געבען, חן און לײַטזעליגקײַט.

ראָמאַ׳ס קול.

— וואו איז יולקאַ, — זאָל זי מיר העלפען אָנטהון. (קומט אַרײַן, עס איז טונקעל אין צימער, דערקענט נישט יולקאַ׳ן) ווער איז דאָרט? (קיינער ענטפערט איהר נישט אָב, ווי מען וואָלט איהר נישט בעמערקט).

ד ב ו ר ה.

(אַנטהוּעֶנדיג וויטער יולקאַ'ן) .

— ווארט יולקאַ לעבען. דער טאַטע, עליו השלום, האָט מיר געזאָגט, אַז דיין חתן וועט קומען זאָל איך דיך אַנטהון אין די פּעריל וואָס דער טאַטע, עליו השלום, האָט מיר געשענקט חתימה-געלד, אַז דו זאָלסט חן און ליבטזעליגקייט געפינען אין זיינע אויגען.

ר אָ מ אַ

(וועלכע ערוואַרטענדיג זיך די סיטואַציע, בלייבט אַ סעקונדע שטעהן, לאָזט פאַלען דאָס ווייסע טוך וואָס זי האַלט אין דער האַנד, ווייל צום ערשט אַרויסגעבענען זיך פון שטוב אָהנע בעמערקט — קען אָבער ניט, געהט דערנאָך גאַנץ פאַמעליך צו צו יולקאַ'ן מיט די מוטער, — זאָגט מיט אַ רוהיגען טאָן).

— לאָז מאַמע, איך וועל זי אַנטהון פאַרן חתן.

(די מוטער גיט איבער יולקאַ'ן אין איהרע הענד, יולקאַ וויל אויך נאָך די מוטער מיט אַראָב-געלאָזטען קאָפּ שעמעוודיג אַרויס-געהן, ראָמאַ האַלט זי איין)

ר אָ מ אַ.

— וואָס שעמסט דו דיך פאַר מיר שוועסטער-לעבען... איך ווייס דאָך פון אַלעם... האָב דאָך ניט קיין מורא פאַר מיר... שעם דיך נישט... ביסט דאָך מיין שוועסטער, דיין פרייד איז דאָך אויך מיין פרייד... מיין פרייד.

י ו ל ק אַ.

(מיט פערשעמטען בליק בלייבט שטעהן ביי דער שוועסטער, פערווירט, ווייסט נישט וואָס צו טהון).

ר אָ מ אַ.

— קום שוועסטער, איך וועל דיר די האָר אויפקעמען,

(יולקא קניִעט פאַר איהר... ראָמא קעמט איהר די האָר): האָסט דו האָר שוועסטער, שיינע, דינע, און שוואַרץ ווי נאַכט... חן רוהט אויף דיר שוועסטער... חן, וועסט זיין אַ שענע כלה, שוועסטער...
(פערפלעכט איהר די האָר).

יולקא.

(רייסט פלוצלונג אַרויס דעם קאָפּ פון די שוועסטערס הענד — און פאַלט אַרויף אויף איהר האַרץ און הויבט אָן ביטערליך וויינען).

ראָמא.

(איהר אוועקנעמענדיג דעם קאָפּ פון איהר האַרץ מיט אַ גלעכטערל).

— נאַרעלע, וואָס וויינסט דו? ווערסט אַ כלה, וויינסט דו? אדרבה, פרעהען דאַרפסטו זיך.

(יולקא רייסט אַרויס דעם קאָפּ פון די שוועסטערס הענד און גראַבט איהם טיעפער איין אין איהרע אָרעמס שלוכצענדיג. אַ לאַנגע ווײַלע אין דערוועלבער פּוזע. ראָמאַ צוקעמט איהר דערווייל די האָר. באַלד דערהערט זיך פון אונטערן פענסטער אַ קלימפּערן פון אַ שליטען. ראָמא רייסט אוועק פון זיך יולקען און טהוט זי אָן... באַלד הערט זיך אַ רודערן פון טריט אונטער די סצענע).

גאָלדבערג'ס קול.

(הינטער דער סצענע).

— איך האַבע די עהרע מיך פאָרצושטעלען — גאָלדבערג, פאָרשטעלער פון דער פירמע „בלאָך עט קאָמפּ.“

דבורה'ס קול.

(הינטער דער סצענע).

— מיר בעטען.

(עס הערען זיך טריט איבער דער סצענע, איבערגעהענדיג פון איין שטוב אין דער צווייטער).

(עס עפענט זיך די טהיר רעכטס, פון וואנען עס־שלאגט ארויין אין דער דונקלער סצענע א ליכטיגקייט און א ווארעמקייט. דבורה'ס קאפ ווייזט זיך אין דער טהיר).

ד ב ו ר ה.

(אין דער טהיר).

— יולקא, ערלויב נור. (יולקא קוקט אן ראמאין)

ר א מ א.

(איהר אויסווישענדיג די אויגען מיט'ן טיכעל, שטופט זי צו דער טהיר).

— געה... געה... געה...

(יולקא לאזט זיך שטופען. געהט אב אין טהיר רעכטס, פער־מאכענדיג די טהיר נאך זיך. אויף דער סצענע ווערט וויטער דונקעל).

י ו ל ק א'ס קול.

(הינטער דער סצענע).

— וועהר מיר אנגענעהם!...

(פון דרויסען מאכט ווער די לאדען צו. אויף דער סצענע ווערט דונקעל, פון די אויפגעשניטענע לעכער וואס זענען אין די לאדען דרינגט א רויטליכער שיין פון דעם זון־אונטערגאנג. נאך א קורצער פויזע קומט ארויין פון דער צווייטער טהיר יודעל).

י ו ד ע ל.

(דערזעהענדיג ראמאין ביי דער טהיר, וויל אבגעהן, געהט דאך ניט אוועק, הוסט אב, און שטעלט זיך ביי'ם אויווען ווארעמען).

ר אָ ט אַ.

(בעמערקענדיג יודלען, מאכט אַ בעוועגונג, ווי זי וואָלט עפּעס דאָרט געזוכט, גייט דערנאָך אָב מיט לייכטע טריט, מאכט זיך בעמערקענדיג יודלען).

— אהאַ יודעל, נו וואָס הערט מען אין דרויסען?

י ו ד ע ל.

(רייבענדיג זיך אין די הענד).

— עס ווערט זעהר קאַלט.

פ אָ ר ה אַ נ ג.

ע נ ד ע.